

ΙΩΣΗΦ ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ,

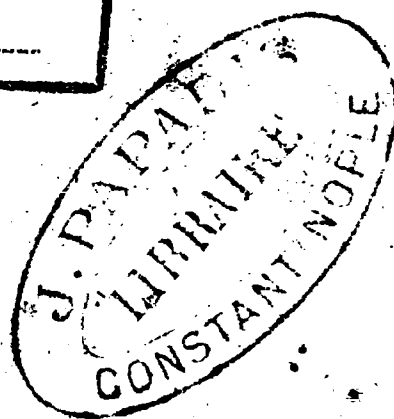
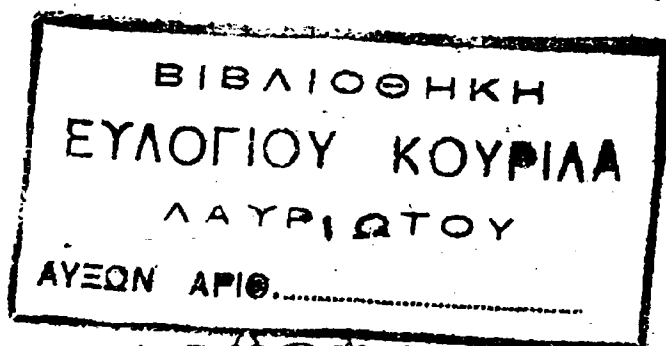
Στρατηγός της 'Ιταλίας.

ΙΩΣΗΦ ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ.

ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΑΥΤΟΥ

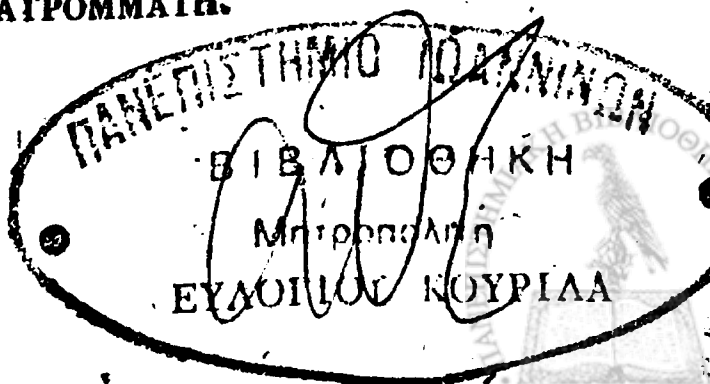
ΥΠΟ Δ. Π.

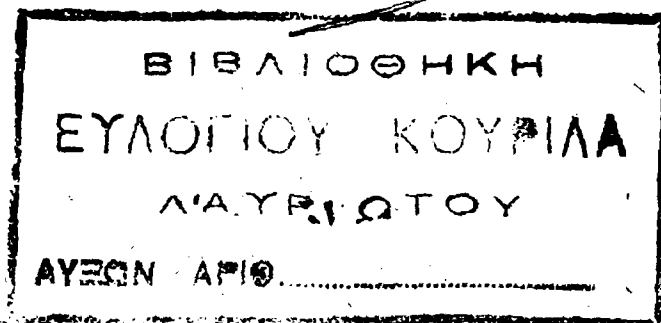

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Δ. Α. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ.

1860.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Υπάρχει *μαρία* τις εις τοὺς γράφοιτας βιογραφίας ἥ τις συνίσταται εἰς τὸ νὰ θέλωσι νὰ παραστήσωσι τὸν ἥρωά των, οὐχὶ μόνον ὡς ἑξοχόν, εἴτε πολιτικόν, εἴτε στρατιωτικόν, εἴτε φιλόσοφον, εἴτε ἄλλο τι, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ θέλωσι νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν καὶ ὡς ὃν τι μυθῶδες. Ἡ *μαρία* αὕτη τῶν βιογράφων ὑπερέβη καὶ αὐτὰ τὰ ὅρια τῆς εἰς τοὺς βιογράφους τοῦ Γαριβάλδου. Ἐξαιρουμένου δ' ἐνός, ὃν θέλομεν ἀκολουθήσει κατὰ πόδας, πάντες οἱ ἄλλοι ἔγραψαν βιογραφίαν μυθιστορικὴν τοῦ Γαριβάλδου, πάντες οἱ ἄλλοι παρέλειψαν ἴσως τὰς πραγματικὰς μεγάλας πράξεις αὐτοῦ, ἵνα διηγηθῶσι ψευδεῖς ἄλλας διὰ τῶν ὁποίων νομίζουσιν ὅτι τὸν παριστῶσι μέγαν. Μόνος ὁ Κάρολος Πάτας ἔγραψε τελευταῖον τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ ἣν ἔχοιτες ὑπ' ὅλην θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ἀκριβῆ περὶ τοῦ Γαριβάλδου ἰδέαν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑΛΑ
ΠΡΩΤΟΥ
ΙΩΣΗΦ

ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ

I

Ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἐγεννήθη τὴν 22 Ἰουλίου 1807 ἐν Νικαίᾳ ἐκ γονέων οὐχὶ μὲν εὐκαταστάτων ἐχόντων ὅμως τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, καὶ ὧν ἡ οἰκογένεια παρέσχε πάντοτε καλοὺς ναυτικούς εἰς τὴν Σαρδηνίαν· διὸ καὶ ὁ Γαριβάλδης ἦτο προωρισμένος διὰ τὸ στάδιον τοῦτο.

Ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ παιδιόθεν ἦτο ἀτρόμητος μὲν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους αὐτοῦ, ἀγαθὸς δὲ πρὸς τοὺς κατωτέρους· τολμηρὸς εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰς παραβόλους πράξεις, ὀλίγον ἀκηδῆς δὲ εἰς τὰς κοινῆς δραστηριότητος. Ὁξὺς τὸ πνεῦμα, ἅμα εἰσῆλθεν εἰς τὸ σχολεῖον ἔδειξεν ἰδιάζουσαν πρόοδον εἰς τὰ μαθηματικά.

Μόλις τριῶν καὶ δέκα ἐτῶν ἔπραξεν πράξιν τόλμης σπανίας διὰ τὴν ἡλικίαν του· φίλοι του τινὲς χάριν διασκεδάσεως ἔπλεον ἐντὸς μιᾶς λέμβου μεταξὺ Νικαίας καὶ Βιλλαφράγκας ὅτε αἰφνης καταληφθέντες ὑπὸ ἀπογαίου ἀνέμου κινδυνεύουσι νὰ καταποντισθῶσιν. Ὁ Ἰωσήφ βλέπει αὐτοὺς, ὁρμᾷ καὶ κολυμβῶν τοὺς φθάνει καὶ τοὺς ἐπαναφέρει σώους εἰς τὴν παραλίαν. Δεῖγμα τῶν ἀνθρώπων ὅστις ἔμελλε νὰ κατασταθῇ ἄξιος θρόνου.

II

Τὸ σχολεῖον τοῦ κόσμου, τὸ σχολεῖον τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι τὸ ἀπαραίτητον δι' ἄνθρωπον ὅστις μέλει νὰ γίνῃ τί. Ὁ-

στις ἄγνοεῖ τὸν ἄνθρωπον δὲν δύναται μὲ ὅλας αὐτοῦ τὰς μαθήσεις νὰ γίνῃ οὔτε στρατιωτικὸς οὔτε πολιτικὸς μέγας. Ὁ Γαριβάλδης ἐσπούδασε τὴν ἀνθρωπότητα, συναναστρεφόμενος παιδιώθεν μὲ ναυτικούς καὶ ἐμπόρους ἔλαβε τὰ πρῶτα τῆς διδασκαλίας μαθήματα, εἶτα δὲ διὰ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ἐμπορικῶν ταξιδίων ἤρχισε νὰ τελειοποιῇται. Ἀλλ' ὁ Γαριβάλδης καὶ εἰς αὐτὸ ἔτι τὸ ἐμποροναυτικὸν στάδιον ἐπέδωκε. Καθ' ἐν τῶν ταξιδίων αὐτοῦ ὁ Γαριβάλδης ἡσθένησε βαρέως εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου περιεποιήθη αὐτὸν ἐξόριστός τις Ἰταλὸς, ὃν τινα ἐπλήρωσε συνάξας χρήματα διὰ τῶν παραδόσεων αὐτοῦ τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς.

III

Ἐν τούτοις ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μετεβλήθη εἰς συνωμοτήριον. Ἰδίως δὲ ἐν τῷ Πεδεμοντίῳ εἰς ὃ ἄνθρωποι ἐπίσημοι καὶ ἀξιωματικοὶ πολλοὶ τοῦ στρατοῦ ἔλαβον μέρος ἀποβλέποντες πρὸς τὸν πρίγκηπα Καριγνιάν τὸν ἐχθρὸν τῆς Αὐστρίας. Ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη, καὶ πλεῖστοι καθήρχθησαν. Ἡ δίκη δὲ δὲν ἔλαβεν εἰσέτι πέρας ὅτε ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Φῆλυξ καὶ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Κάρολος-Ἀλβέρτος ὅστις ἡλευθέρωσε μὲν τοὺς κατηγορουμένους διὰ τὴν τελευταίαν συνωμοσίαν ἄφισε ὅμως εἰς τὴν φυλακὴν τοὺς πολιτικούς καταδίκους τοῦ 1821. Ἀλλ' ὁ Κάρολος-Ἀλβέρτος ἦτο θρησκός.

Ἐννοήσαντες δὲ τοῦτα οἱ ἱερεῖς, ὡς κόρακες ἐπὶ πτώμα, τὸν περιεστοίχισαν ζητοῦντες νὰ ἰσχύσωσι παρ' αὐτῷ. Καὶ τῶντι διὰ πανουργιῶν καὶ ῥαδιουργιῶν ἀνηκουσῶν μόνον εἰς τὸ πανούργον γένος τῶν ἱερέων κατώρθωσαν νὰ ἰσχύσωσι παρὰ τῷ Ἀλβέρτῳ· κατώρθωσεν τουτέστι νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ τοῦ Πάπα, νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν Αὐστροίαν καὶ νὰ δειχθῇ κατὰ τῶν φιλελευθέρων. Ἰδοὺ ἱερεῖς τοὺς ὁποίους φεῖδεται τὸ ἀνθρώπινον γένος. Συνωμοσάει καὶ πάλιν ἐπανελήφθησαν. Ὁ δὲ Γαριβάλδης νομίζων ἑαυτὸν οὐχὶ ἀσφαλῆ διότι ἡ κυβέρνησις εἶχε μάθει τὰς συνωμοσίας ταύτας, ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἀνατολήν. Φθάνει εἰς Ταγ-

ρόκ, ὅπου κατηγεῖται εἰς τὰ μυστήρια τῆς νέας Ἰταλίας. Ἀλλὰ μαθὼν ἐκεῖ ὅτι δὲν συμπεριελήφθη μετὰ τῶν συνωμοτῶν ἀναπλέει καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὰ πατρικὰ ἐδάφη, ὅπου εἰσέρχεται εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν.

Ἡ κατάστασις τῆς Σαρδηνίας ἔβαινεν ἐπὶ τὰ χεῖρω· τὸ ὑπουργεῖον αὐτῆς συνίστατο ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς Αὐστρίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς τὴν αὐλὴν ἤρχον Αὐστριακοὶ καὶ αὐστριακίζοντες· ἄνθρωποι ἄθλιοι καὶ αἰσχροὶ εὑρίσκον τὴν τύχην των εἰς τὴν αὐλὴν, ἀρκεῖ νὰ ᾔσαν φίλοι ἢ τῶν Αὐστριακῶν ἢ τῶν ἱερέων. Ὅθεν νέα συνωμοσίαι ἔλαβεν χώραν εἰς ἣν ὁ Γαριβάλδης ἔλαβεν μέρος.

III

Ἡ ἐταιρία τῆς Νέας Ἰταλίας εἶναι βεβαίως μία ἐκ τῶν καλητέρων πολιτικῶν ἐταιριῶν αἵτινες ἔγιναν μέχρι τοῦδε, καὶ ἥς σκοπὸς ἦτο ἡ ἑνωσις τῆς Ἰταλίας. Ἡ δὲ ῥοπή αὐτῆς πρὸς τὴν δημοκρατίαν δὲν ἦτο τοσοῦτον σφοδρά ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ κακὰ ἀποτελέσματα. Ἀπεχθανομένη τὸ αἷμα προσεπάθει πάντοτε ὅσον εἶναι δυνατόν ἡπιώτερον καὶ ἄνευ χύσεως πατριωτικοῦ αἵματος νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν της. Μὴ ἀναμιγνυομένη δὲ εἰς τὰ θρησκευτικὰ ἡ ἐταιρία αὕτη ἦτο ἡπιωτέρα τῶν ἐταιριῶν ἐκείνων αἵτινες θρησκευτικοὺς σκοποὺς ἔχουσι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἡ νέα Ἰταλία εἶχε κηρυχθῇ ἐχθρὰ τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου ὡς μὴ δίδοντος προσοχὴν ἢ μᾶλλον ἐμπαίζοντος αὐτήν.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεδεμοντίου ἔμαθε τὰς συνωμοσίας αἵτινες ἐγίνοντο, καὶ ἀμέσως ἐσχημάτισεν ἑκτακτον δικαστήριον ἵνα δικάσῃ καὶ καταδικάσῃ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κυβέρνησις εἶχε σκοπὸν νὰ καταδικάσῃ τοὺς ἐπαναστάτας μετὰ τῶν ὁποίων ᾔσαν καὶ ἄνθρωποι πολὺ ἐπίσημοι, διέδωκεν ὅτι εἶχον σκοπὸν νὰ καύσωσι πόλεις, νὰ δολοφονήσωσιν ἀνθρώπους, νὰ φαρμακεύσωσι, ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ καταστρέψωσι τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ἡ κατηγορία αὕτη πιστευθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἔφερε τὸ ποθούμενον· τουτέστιν, δὲν

ἔφριξαν ὅτε εἶδον τὰς τρομερὰς καὶ ἀδίκους ποινὰς ἃς ἐπέβαλον ἐπὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνθρώπων τῆς Ἰταλίας. Εἷς μάλιστα κατεδικάσθη διότι εἶχε βιβλία ἐπαναστατικὰ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐν τούτοις οἱ πλείστοι μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἰωσήφ Ματσίνης ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς καὶ προσεπάθουν νὰ ἐκδικήσωσι τοὺς συντρόφους αὐτῶν. Καὶ ὄντως οἱ ἐπαναστάται ἐνήργουν, καὶ ἡ Νέα Ἰταλία βοηθουμένη ὑπὸ Πολωνῶν τινων καὶ Γερμανῶν φυγάδων ἐπεχείρησεν εἰσβολὴν εἰς τὴν Σαβοΐαν ἐν ᾗ πολιτικῶς μὲν προεξῆρχεν ὁ Ματσίνης, στρατιωτικῶς ὁ Ἰερώνυμος Ῥαμορίνος. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἀπέτυχε, ὁ Βολοτέρης καὶ ὁ Βορέλης ἐτουφεκίσθησαν, πλείστοι ἐφυλακίσθησαν καὶ ἄλλοι ἀνεχώρησαν. Ὁ Γαριβάλδης ἀναχωρήσας καὶ αὐτὸς μεταμορφωμένος εἰς χωρικὸν καὶ ὁδεύων διὰ τῶν δυσβατοτέρων δρομίσκων κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Νικαίαν ὅπου τὸν ἐδέχθη φίλος του τὰς, ὅστις ἀκολούθως τῇ βοήθειᾳ τῶν φορεμάτων ἐνὸς ἐκ τῶν μισθωτῶν αὐτοῦ ἀπέπεμψε σῶον καὶ ἀβλαβῆ εἰς τὴν Μασσαλίαν.

Ἐνὸς δὲ διέμενεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Γαριβάλδης ἐνησχολήθη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μαθηματικῶν ἐν τῇ ναυτιλίᾳ· ἐπὶ τέλους δὲ ἐπέβη ὡς πλοίαρχος ἐπὶ ἐνὸς Γαλλικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου. Εἰς τὸ διάστημα δὲ τοῦτο ἔσωσε νέον τινὰ πνιγμένον ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας ἣτις εἰς ἀνταμοιβὴν προσέφερεν εἰς αὐτὸν δῶρα πολλὰ καὶ μεγάλα. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς χαρακτήρ φαίνεται πάντοτε. Ὁ πτωχὸς Γαριβάλδης δὲν ἐδέχθη τὰ πλοῦσία δῶρα ὡς ἐκτελέσας τὸ καθήκον αὐτοῦ.

Μὴ δυνηθεὶς ὅμως ὁ Γαριβάλδης νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ῥοπὴν αὐτοῦ πρὸς τὰ μεγάλα ἔργα περιοριζόμενος εἰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀνεχώρησεν ἐπὶ Αἰγυπτιακοῦ πλοίου ἵνα προσφέρῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν Βένν τῆς Τύνιδος, ὅστις τὸν ἐδέχθη μὲ ἀνοιχτὰς ἀγκάλας.

Ἀλλ' ἡ ἀθλία κατάστασις τοῦ ναυτικοῦ εἰς ᾧ κατετάχθη ἀπήλπισεν αὐτὸν, ἐματαίωσε τὰ σχέδιά του καὶ τὸν ἐφυγάδευσε πρὸς ἀναζήτησιν νέας τύχης.

Δυστυχῶς ὁμως ὁ Γαριβάλδης ἠναγκάσθη καὶ αὖθις νὰ ἐξα-
κολουθήσῃ τὸ ἐμποροναυτικὸν στάδιον ἐπὶ πλοίου δ' ἠγόρασαν
συμπατριῶται του τινὲς μετ' αὐτοῦ. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ
τοῦτο καὶ αὖθις ἔσωσε πνιγόμενον μαῦρον τινὰ μὲ μέγιστον τῆς
ζωῆς αὐτοῦ κίνδυνον.

V.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ τύχη βραδύνει νὰ προσφέρῃ τὸ ζητούμενον ἐὰν,
ἐνίοτε δὲν προσφέρῃ ποσῶς, ὅταν ὁμως ὁ ζητῶν ἦναι ἄξιος τοῦ
ζητουμένου τὸ προσφέρει πάντοτε. Ὁ Γαριβάλδης βεβαίως δὲν
ἐγεννήθη ἵνα συσσωρευθῇ μετὰ τῶν ἀπείρων ψοφοδεῶν ἐμπόρων ἢ
πλοιάρχων τῶν ὑπαρχόντων εἰς πάντα τὰ μέρη τῆς ὑπ' οὐρανόν.
Καὶ ἡ τύχη τῷ προσέφερε θέσιν καλλιτέραν.

Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1837 κατέπεισαν τὸν Γαριβάλδην, ὄντα
εἰς τὸ Ῥίον, νὰ λάβῃ μέρος εἰς ἐπανάστασιν τινὰ γενομένην
ἐν τῇ μεσημβρινοτέρᾳ ἐπαρχίᾳ τῆς Βρασιλίας τὴν Rio grante
do sul καὶ νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν καὶ τὸ πλοῖον του εἰς τοὺς
ἐπαναστάτας. Ὁ Γαριβάλδης ἀμέσως ἔσπευσε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ
μέρος ἔνθα διέμενε ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν Γοιζάλδης
Σίλβας ὅστις φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς τὸν ἄνδρα
καὶ ὥπλισε τὸ πλοῖον αὐτοῦ.

Μόλις ὁ Γαριβάλδης ἐξῆλθε τοῦ Ῥίου Ἰανείρου καὶ ἀμέσως
ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν ἠχ-
μαλιώτισε Βρασιλιανὴν τινα λέμβον. Εἶτα ὁμως ἐπιθυμῶν νὰ
ἐπαναστατήσῃ τὸ Μοντεβίδεον ἠγκυραβόλησεν ἔμπροσθεν τῶν
τειχῶν του· ἀλλὰ κανηνοφόρος διευθύνεται ἵνα τὴν ἐκδιώξῃ. Ἐν
τῇ ἀρχῇ δὲ αὐτῇ τῆς μάχης σφαῖρα διελθοῦσα διὰ τοῦ λαιμοῦ
ἐμπηγνύεται κάτωθεν τοῦ ὠτός καὶ ῥίπτει τὸν Γαριβάλδην ἄ-
πνουν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Οἱ σύντροφοι αὐτοῦ μετὰ πολ-
λὰς δυσκολίας κατῴρθωσαν ν' ἀναχωρήσωσι καὶ νὰ εἰσέλθωσιν
ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Γουαλεγάης· τούτέστιν ἀπὸ τῆς Σκύλλας
εἰς τὴν Χάρυβδιν· διότι ἐκεῖ συλλαμβάνονται καὶ ῥίπτονται
εἰς τὴν φυλακὴν. Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἤθελε βεβαίως ἀποθάνει ἐὰν

δὲν τὸν ἐπεριποιῶντο προσεκτικῶς καὶ ἐπιτηδεύς ἕως ὅτου ἤρ-
χισε ν' ἀναλαμβάνη. Ὑποσχεθεὶς δὲ νὰ μὴ φύγῃ ἀφέθη ἐλεύθε-
ρος καὶ διέμενε παρὰ Ἰσπανικῇ τινι οἰκογενείᾳ. Ἀλλὰ μαθὼν
μετέπειτα ὅτι θέλει καὶ αὐτὸς φυλακισθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν παρα-
βιασασῶν οὕτω τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν, ἔκρινεν εὖλογον καὶ αὐτὸς
θεωρῶν ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τοῦ ὅρκου ν' ἀναχωρήσῃ Δύω δὲ
ἡμέρας περιπλανηθεὶς τῇ δὲ κακεῖσε ἔνεκα τῆς ἀγνοίας τοῦ τό-
που, ἄϋπνος, ἄσιτος συνελήφθη καὶ μετηνέχθη εἰς Γουαλεγάην.

Ἐνταῦθα ὁ Γαριβάλδης ὑπέστη τιμωρίαν φέρουσαν ὄνειδος εἰς
τοὺς ἐπιβαλόντας αὐτήν. Ἐκρεμάσθη ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐν διαστή-
ματι δύο ὥρῶν, ὅτε δὲ ἔπαυσεν ἡ βάσανος αὕτη, ἡ μία του χεῖρ
ἦτο ἀνίκανος νὰ ὑπηρετήσῃ. Εὐτυχῶς σήμερον ἐθεραπεύθη το-
σοῦτον τοῦλάχιστον ὥστε νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Βομβίδην. Μετὰ τινὰς
δὲ μῆνας ἠλευθερώθη.

Ἀναχωρήσας ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὁ Γαριβάλδης ὅπου το-
σαῦτα ὑπέφερε, διευθύνθη εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔνεκα τοῦ ὁποίου
ὑπέφερε ταῦτα, εἰς τὸ Ῥίον Γράντε. Οἱ ἐπαναστᾶται ἐνθουσιω-
δῶς τὸν ἐδέχθησαν καὶ ἀμέσως τῷ ἔδωκαν τὴν διοίκησιν τῆς
μικρᾶς αὐτῶν ναυτικῆς δυνάμεως. Ὁ Γαριβάλδης προσεπάθησε
ν' αὐξήσῃ αὐτὴν διὰ προσθέσεως ἐτέρων τινῶν πλοίων εὐρισκο-
μένων εἰς τὸν λιμένα, τὰ ὅποια ἐπλήρωσε μὲ Ἰταλοὺς πρόσφυ-
γας γαγυμνασμένους, οἵτινες εἶχον ἀνδρίαν ἀξίαν τοῦ ἀρχηγοῦ
αὐτῶν.

Καταληφθεὶς δὲ ἡμέραν τινὰ ὑπὸ ἑκατὸν εἴκοσιν ἀνδρῶν τοῦ
Βρασιλιανοῦ Μαριγούα, ὁ Γαριβάλδης, μὲ ἑνδεκα μόνον, ὁρμᾷ
κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν διασχίζει, τὸν τρέπει εἰς φυγὴν καὶ μένει
κύριος τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ὅτε δὲ εἰς τὸν Ῥίον Γράντε συ-
νεχαίροντο αὐτὸν, ἀπεκρίθη·

— Δὲν εἶναι δύσκολον εἰς ἐλεύθερος ἄνθρωπος νὰ καταβάλῃ
δέκα δούλους.

Τοὺς λόγους τούτους ὁ Γαριβάλδης καὶ σήμερον ἀκόμη δύ-
ναι νὰ τοὺς ἐπαναλάβῃ.

Ἐν τούτοις ἐκτὸς μιᾶς ἐφόδου ἥτις ἀπέτυχε ἔνεκα τοῦ δι-

σταγμοῦ τῶν ἐγγυφίων στρατιωτῶν ὁ Γαριβάλδης δὲν ἐπεχείρησε τί ἄλλο. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πολὺ νὰ κάθηται ἄεργος, ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Σαντα — Καταλίναν καὶ ὀπλίσας ὅσον ἦτο δυνατόν καλῶς τρία μικρὰ πλοῖα, ἤρχισε νὰ παραπλέῃ τὴν παραλίαν προσβάλων, ταραττων καὶ συλλαμβάνων ὅ,τι ἠδύνατο. Ἐπὶ τέλους ὅμως προσήλθεις ὑπὸ ἐνὸς αὐτοκρατορικοῦ βρικήου ἠναγκάσθη μετὰ μεγίστου κόπου νὰ φθάσῃ εἰς Λαγοῦναν.

Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Γαριβάλδης ἀπῆντησε γυναῖκα ἀξίαν ἐαυτοῦ τὴν Ἀννίταν ἣτις ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταρχῶν τῆς ψυχῆς του ἔρριψε γλυκείας τινὰς ἀκτίνας φωτὸς τοῦ ἔρωτος ἥτις, γυνὴ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ὡραιότητά, ἀνὴρ κατὰ τὴν ψυχὴν, τὸν ἠκολούθει παντοῦ εἰς τοὺς κινδύνους. Φεῦ· σήμερον δὲν ζῇ διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν δόξαν τοῦ συζύγου της.

Τὴν ἐνυμφεύθη καὶ ἀντὶ χαρισμάτων ἀσμάτων ὁ κρότος τῶν τηλεβόλων ἤκούετο. Ὁ αὐτοκρατορικός στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα ἵνα τιμωρήσῃ τὴν ἀποστασίαν τῆς Λαγοῦνης. Οἱ δύο νεοστεφεῖς σύζυγοι εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ πλοίου των ἵνα πολεμήσωσιν. Ἀλλ' εἰς μάτην· τὰ πλοίαρια δὲν ἀντέχωσι πλέον καὶ ὁ Γαριβάλδης ἰδὼν τὰ μάταιον τῶν ἀγώνων του διατάττει ὀπισθοχώρησιν, καὶ θέσας πῦρ εἰς τὸ πλοῖον του ἀναχωρεῖ ἐπὶ μιᾷ λέμβου μετὰ τῆς Ἀννίτας ἐν τῷ μέσῳ τῶν εὐφημιῶν τῶν Λαγουνισίων. Μόλις δὲ φθάνει εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὸ πλοῖον του ἐκρηγνύεται καὶ ἐπιφέρει μεγάλας βλάβας εἰς τὸν Βρασιλιανὸν στόλον.

Διὰ μηχανεύματος δὲ λαμπροῦ μετὰ τινος χρόνου διέφυγε τὸν ἐπικείμενον θάνατον, προξενούντος τιμὴν εἰς τὴν ἐφευρετικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Καταδιωκόμενος ὑπὸ Βρασιλιανῶν καταδρομέων κατέφυγεν εἰς λίμνην τινὰ ἐν ἣ ἤλπιζεν ὅτι δὲν ἤθελον καταδιώξῃ αὐτόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκαῖνοι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου τὸν κατεδίωξαν. Ὅθεν ὁ Γαριβάλδης μὴ ἔχων ἄλλα μέσον νὰ μεταχειρισθῇ ἔσπερε τὸ πλοῖον του ἔξω καὶ μετενεγκὼν δύο λιθοβόλα ἐπὶ ὑψώματος τινὸς ἤρχισε νὰ ῥίπτει κατὰ τοῦ

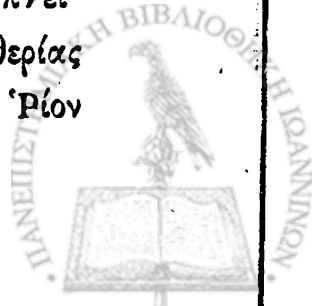
ἐχθροῦ καρφία ἀλύσους κτλ· ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ρίψοκινδυνεύσῃ ἔνεκα τῆς στενότητος τοῦ τόπου ἀπεσύρθη πιστεύων ὅτι θέλει ἀφεύκτως συλλάβει τὸν Γαριβάλδην, ὅστις ὅμως ἀποσπάσας τὸ πλοῖον τοῦ ἀπὸ τῆς ἄμμου ἀνεχώρησε τὴν νύκτα ἐκείνην. Ἵνα δὲ μὴ δυνηθῶσι νὰ ἐννοήσωσι τὸ τεχνούργημα τοῦ συσσωρεύσας σωρὸν μέγαν ξύλων ἔθεσε πῦρ, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἤλπιζεν ὁ Γαριβάλδης ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ νομίσῃ τὸ πλοῖον τοῦ καίμενον καὶ αὐτὸν προσπαθοῦντα νὰ διαφύγῃ διὰ ξηρᾶς.

Δὲν εἶναι λοιπὸν μέγας ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὅστις εὐρικόμενος εἰς τοὺς μεγαλητέρους κινδύνους διατηρεῖ τὰς διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἐπίσης ἀκμαίας, ἐπίσης καλὰς ὡς καὶ εἰς τὰς εὐτυχεῖς περιστάσεις; Ὅστις ὀλίγον μετέπειτα καταδιωκόμενος ὑπὸ πλοίων μυριάκις ἰσχυροτέρων τῶν ἰδικῶν του, ἔχων τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἡμιθανῆ πλησίον του, ἀντέστη ἐπολέμησε καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ τέλους φθάνει εἰς τὴν ξηρὰν κολυμβῶν ἀφοῦ προηγουμένως ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα τῶν πλοίων;

Ὁ Γαριβάλδης μὴ ἔχων πλέον στόλον ἐγένετο ἀρχηγὸς τῶν ναυτῶν αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ μικροῦ τούτου πεζικοῦ στρατεύματος ἔκαμε θαύματα ἀνδρείας· ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ Ἀννίτα συμμεριζομένη τοὺς πόνους καὶ τὰς κακουχίας τοῦ συζύγου αὐτῆς ποτὲ δὲν ἐπρόφερε παράπονον, ποτὲ δὲν κατηράσθη τὴν τύχην, ἀλλὰ ἦτο ἕτοιμος πάντοτε νὰ ἀποθάνῃ ἐὰν ἐφονεύετο ὁ Γαριβάλδης. Οὔτε ἡ μητρικὴ στοργὴ ἠδυνήθη νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος· ἔχουσα τὸ τέκνον αὐτῆς εἰς τὰς ἀγκάλας ἠκολούθει πανταχοῦ τὸν σύζυγόν της. Δὲν εἶναι σκληρὰ ἡ εἰμαρμένη ἥτις ἄφισε τὴν δυστυχῆ νὰ ὑποφέρῃ τὰς δυστυχίας τοῦ Γαριβάλδου χωρὶς νὰ τὴν ἀφίσῃ νὰ ὑποφέρῃ τὰς εὐτυχίας;

VI

Ἄλλ' εἰς Ῥίον Γράντε ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλελευθέρων σκοπῶν ἤρχισαν νὰ θεραπεύωσι τὰ προσωπικά των πάθη οἱ πλεῖστοι· ὁ δὲ Γαριβάλδης γεννηθεὶς μὲν λάτρης τῆς ἐλευθερίας ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὑπηρέτης προσωπικῶν παθῶν ἐβαρύνθη τὸ Ῥίον

Γράντε· διὸ ὀλίγον μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ τέκνου των ἀνεχώρησε διὰ Μοντεβίδεον, μὴ ἔχων χρήματα καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ παραδίδῃ Μαθηματικὰ ἵνα ἀποκτήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ δικτάτωρ τῆς Βουένος-Ἀῦρες Ῥόζας προσέβαλε τὴν Οὐρουγουάην τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀντεστάθη ποσῶς κατ' ἀρχὰς ὡς οὔσα ἀδύνατος· ἀλλ' εἰς τὸ Μοντεβίδεον πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ἐπιθυμοῦντες νὰ προστατεύσωσι τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν των ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἀντεστάθησαν εἰς τὸν αἰμοβόρον στρατηγὸν τοῦ Ῥόζα Ὀριβόν. Ὁ Γαριβάλδης βεβαίως δὲν ἠδύνατο ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς ταύτης νὰ ἡσυχάσῃ· διὸ δοθείσης εἰς αὐτὸν τῆς διοικήσεως τριῶν πλοίων, κατώρθωσε μὲν νὰ διέλθῃ διὰ τῆς εἰσόδου τοῦ Παράνα, εἰσόδου προστατευομένης ὑπὸ κανονοστοιχιῶν δυνατῶν, ἀλλ' ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν τὸν ποταμὸν καὶ μὴ γνωρίζων τὰ ὕδατα ἔπεσεν εἰς σωρὸν ἄμμου καθ' ἣν στιγμὴν ὁ στόλος τοῦ Ῥόζα παρουσιάζετο.

Ἡ θέσις ἦτο δεινὴ. Μὴ δυνάμενος νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ναυτικὴν ἐπιτηδειότητά του, μὴ δυνάμενος νὰ μεταχειρισθῇ τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου ἔμελλε βεβαίως νὰ γίνῃ θῦμα τῆς παρατόλμου αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως. Ἀλλ' ἡ ἀνδρία τῆς ψυχῆς του οὐδὲ μικρὸν ἠλαττώθη. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνθίστατο κατὰ τοῦ πολὺ ἰσχυροτέρου ἐκείνου στόλου, ἀλλὰ τὴν τετάρτην ἐξέλιπον τὰ πάντα, οὐδὲ σφαῖραι οὐδ' ἀλύσεις ὑπῆρχον πλέον. Τότε διέταξε τοὺς ναύτας του νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰς λέμβους, αὐτὸς δὲ θέσας πῦρ εἰς τὴν ἐναπολειφθεῖσαν πυρίτιδα ἔφθασε σῶος εἰς τὸ παράλιον. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐτέρα δυσκολία ἀνεφάνη· στρατιῶται ἐπέμφθησαν ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν διάβασίν του. Τότε μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας ὥρμησεν ἡ ὁμάς ἐκείνη καὶ διῆλθε διὰ τῶν ἐχθρῶν χωρὶς ν' ἀπολέσῃ πολλοὺς ἀνθρώπους. Φθάσας εἰς Μοντεβίδεον ὁ Γαριβάλδης ἶδε πάντας περιμένοντας αὐτὸν ἀνυπομόνως, διότι ἡ πόλις αὕτη ἐφοβεῖτο πολιορκίαν. Ἀνέθεσαν λοιπὸν εἰς τὸν Γαριβάλδην νὰ ἐτοιμάσῃ πλοῖα τινά. Ὁκτακόσιοι δὲ ἐθελονταὶ Ἴταλοὶ ἐξέλεξαν αὐτὸν ἀρχηγὸν των. Ἡ οὕτω σχημα-

τισθεῖσα Ἰταλικὴ φάλαγξ ἐνωθεῖσα μετὰ τῆς Γαλλικῆς ἐμελλε ν' ἀντισταθῇ κατὰ τοῦ ὄργανου τῶν φιλοδόξων σκοπῶν τοῦ 'Ρόζα 'Ορίβου. Ἐν τούτοις ὁ Γαριβάλδης μὲ τὸν στολίσκον τοῦ συνελάμβανε πλοιάρια τινὰ μὲ ζωοτροφίας καὶ εὐκόλυνε τὴν εἴσοδον τῶν ἰδικῶν των ζωοτροφιῶν. Ἡμέραν δὲ τινὰ ἐπιθυμῶν νὰ πράξῃ γενναῖον τι κατόρθωμα προῦκάλεσε τὸν ἀνώτερον ἐχθρικὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν· ἡ πράξις ἦτο τολμῆρὰ καὶ δὲν γνωρίζομεν τῇ ἀληθείᾳ πῶς ἤθελεν ἀποβῇ· ἐὰν τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἐδέχοντο τὴν μάχην.

VII

Ἐν τούτοις καὶ ἡ Ἰταλικὴ φάλαγξ δὲν ἔμενεν ἄεργοι. Ἀφοῦ μυριάκις ἠνόχλησε τὸν ἐχθρὸν, ὁ Γαριβάλδης ἐπολέμησε τὴν 8 Φεβρουαρίου 1846 ἐνδιαστήματι ὀκτὼ ὥρῶν αὐτὸς μετὰ 184 Ἰταλῶν καὶ τινῶν ἱππέων κατὰ 1500 ἐχθρῶν εἰς ἐπαρχίαν τινὰ ταρασσομένην ὑπ' αὐτῶν· τῆς νυκτὸς δ' ἐπελθούσης καὶ τὸ ἡμῖς τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἢ φονευθέντων ἢ βαρέως πληγωθέντων ἐνήργησε τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ὀπισθοχώρησιν ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ κυβέρνησις διέταξε νὰ γραφῇ ἡ 8 Φεβρουαρίου μὲ χρυσᾷ γραμμᾷ εἰς τὴν σημαίαν τῆς φάλαγγος.

Ὅτε δὲ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπέστρεψεν εἰς Μοντεβίδεον τὸν ὠνόμασαν στρατηγόν. Καὶ τοῦτο μὲν ἐδέχθη, ἀλλὰ τὰς γαίας καὶ τὰ ποίμνια τὰ προσφερθέντα εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του δὲν ἐδέχθη, μολονότι ἦτο πτωχὸς καὶ δὲν εἶχεν οὔτε ἔλαϊον νὰ καίῃ κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός.

Μέλλων δὲ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Μοντεβίδεον ἠθέλησε νὰ δρέψῃ καὶ ἕτερον εἰσέτι στέφανον δόξης ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ μείνῃ ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν μνήμην τῶν πολιτῶν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἐκείνην ἡμέραν καθ' ἣν πρὸ δύο ἐτῶν ἠρίστευσέ, τὴν 8 Φεβρουαρίου 1848 εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἔδρεψε τὸν νέον τοῦτον στέφανον δείξας ἀνδρίαν ὑπερβάλλουσαν ἴσως ἐκείνην πολλῶν ἀνδρῶν θαυμάζομένων.

Ἐπῆρχε μέχρι τοῦ 1846 ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Πάπης ἦτο τὸ μεγάλειτερον ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἰταλίας· ἀλλ' ἡ

ιδέει αὕτη ἤρχισε νὰ ἐξαλείφεται ἀφ' ὅτου ὁ Εὐσέβιος ἀνέβη εἰς τὸν Παπικὸν θρόνον. Ἦρχισε νὰ ἐξελείφεται δυστυχῶς διότι Πάπας οὐδέποτε δύναται νὰ ἔχη εὐγενές τι αἶσθημα. Ἐντούτοις οἱ Ἱταλοὶ βλέποντες τὸν νέον Πάπαν αὐτῶν φιλελεύθερον ἐνεθαρρύνθησαν καὶ ἠτουμάζοντο. Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἰδὼν τὸ Θούριον τῶν ἐφημερίδων ἐνόησεν ὅτι ἡ πατρίς του εὕρισκετο εἰς τὴν παραμονὴν μεγάλης τινὸς ἡμέρας, λαβὼν δὲ καὶ διαφόρους συνεισφοράς ἐκ διαφόρων ὁμογενῶν του ὥπλισεν ἑκατὸν ἱππεῖς καὶ ναυλώσας πλοῖον Ἑ.Ι.π.ις καλούμενον ἔμειλλε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Μοντεβιδέον. Εἰς μάτην ἠθέλησαν νὰ τὸν κρατήσωσιν ἐκεῖ, εἰς μάτην μετεχειρίσθησαν πᾶν μέσον, πάντα δόλον ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀνδρός τούτου, τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας ὅταν ὑπάρχῃ εἰς ἄνδρα ὡς τὸν Γαριβάλδην καὶ οὐχὶ εἰς δημοκόπους ἐμπορευομένους τὴν λέξιν ταύτην νικᾷ πᾶν ἐμπόδιον, καταφρονεῖ καὶ δόξαν καὶ πλοῦτη. Ὁ Γαριβάλδης ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ Μοντεβιδέου τὸν Ἀπρίλιον 1848 ἔχων ἀναπεπταμένην τὴν τρίχρουν Ἱταλικὴν σημαίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Νίκαιαν τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους μετὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀπουσίαν.

Μόλις τὸ ἔδαφος τῆς φίλης αὐτοῦ πατρίδος πατήσας ἔμαθε τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἱταλῶν ἐκ τοῦ ληθάργου, ἔμαθε πράγματα ἀπίστευτα. Τὴν Γαλλικὴν Δημοκρατίαν, τὰς συνταγματικὰς πολιτείας, τὰς ἐπαναστατικὰς κινήσεις ἐν Βερολίνῳ, τοὺς Αὐστριακοὺς διωχθέντας ἐκ τοῦ Μιλάνου, τὸν Κάρολον Ἀλβέρτον σπεύδοντα εἰς βοήθειαν τῆς Λομβαρδίας, τὴν Τοσκάνην καὶ Ῥώμην πέμπουσιν χιλιάδας στρατιώτας ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, καὶ αὐτὸν εἰσέτι τὸν τυραννίσκον Φερδινάνδον συνεργοῦντα εἰς τὸν ἐθνικὸν σκοπόν.

Ἐχάρη ὁ Γαριβάλδης ἰδὼν τὴν κατάστασιν ταύτην τῆς Ἱταλίας, ἤλπισε νὰ ἴδῃ τὴν ὡραίαν ταύτην γῆν, τὴν ἑνδοξὸν μητέρα τοσούτων ἀνδρῶν ἀνεγεννωμένην ἐκ τῆς νεκρώσεως. Ἐψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες του τότε, δὲν βλάπτει, ἀνευώθησαν σήμερον χωρὶς νὰ ψευθῶσι.

VIII

Ὁ Εὐσέβιος ἐν τούτοις ὡς χαμαιλέον ἥλλαξε χροιάν· ἀντὶ τῆς χροίᾳς τῆς σημαίας τῆς Ἰταλίας ἐδέχθη τὴν τῶν ἐχθρῶν τῆς. Ὁ λαὸς ἔνεκα τούτου ὠργίσθη, ἠπείλησε, ἐθορύβησε. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἔφθασεν ἡ παραφορὰ αὐτοῦ ὥστε ἠθέλησε ἡμέραν τινὰ νὰ ἀποσφραγίσῃ τὰς ἐπιστολάς τοῦ κλήρου καὶ νὰ τὰς ἀναγνώσῃ εἰς τὸ Καπιτώλιον. Καὶ ἤθελε βεβαίως πράξῃ τὸ ἀτόπημα τοῦτο ἐὰν ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Σιμονέτης δὲν τὸν κατεπράυνε. Ἡ ταραχὴ δὲ ἠϋξήσεν ἔτι μᾶλλον ἔνεκα προκηρύξεως τινὸς τοῦ Εὐσεβίου. Ὅτι δὲ ὁ Λαφαρίνας, τότε ἀντιπρόσωπος τῆς Σικελίας ἠθέλησε νὰ πείσῃ τὸν Πάπαν ὅτι αἱ πράξεις του βλάπτουσι τοὺς σκοποὺς τῆς Ἰταλίας. — Εἶμαι μᾶλλον σοῦ Ἰταλὸς τῷ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, ἀλλὰ εἶμαι Πάπας. Ἐχει δίκαιον ἐσκέφθῃ τότε ὁ Λαφαρίνας, ὡς ὁ ἴδιος ἔγραψεν, εἶναι μωρὸς ὁ νομίζων ὅτι Πάπας δύναται νὰ εἶναι Ἰταλός.

Ἐν τούτοις ὁ Πάπας εὐρίσκετο εἰς δεινὴν θέσιν· τὰ στρατεύματά του δὲν τὸν ὑπῆκουον, οἱ ὑπουργοὶ του ἦσαν ἅπαντες δυσαρεστημένοι, διότι ἐνήργει χωρὶς νὰ τοὺς συμβουλευθῇ. Διὰ τοῦτο ὁ Πάπας ἀπεράσισε νὰ μεταβάλλῃ ὑπουργεῖον. Ὁ Μαμιάνης ἐκλήθη πρὸς τοῦτο. Ἀλλ' ὁ Μαμιάνης ἀνὴρ ἀκεραίου χαρακτῆρος ἠθέλησε νὰ σχηματίσῃ τὸ ὑπουργεῖον ἐξ ἀνθρώπων ἐχόντων φιλοπατρίαν τινὰ καὶ οὐχὶ ὡς ἤθελεν ὁ Πάπας ἐκδούλων. Οὗτος δὲ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης βιασθεὶς ἐδέχθη τὸ νέον ὑπουργεῖον καὶ τὸν Μαμιάνην ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι τῷ ἦσαν πάντες οὗτοι ἀπεχθεῖς, καὶ ἰδίως ὁ Μαμιάνης ὅστις ἔχαιρε τὰ μέγιστα τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ ὅστις κατεπραῦνθη ὀλίγον ἔνεκα τοῦ νέου ὑπουργείου.

Μόλις τὸ ὑπουργεῖον ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του καὶ ἀμέσως καταχωρεῖ εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Ῥώμης ἄρθρον φιλελεύθερον εἰς ὃ ἔλεγεν ὅτι θέλει προσπαθήσῃ νὰ βοηθήσῃ τὸν ὑπὲρ ἀνεξάρτησίας ἀγῶνα. Ὁ δυστυχὴς Εὐσέβιος, ὡς Πάπας, ἀποστρεφόμενος τὴν χύσιν τοῦ αἵματος ἠνάγκασε τὴν ἐφημερίδα ταύτην ν' ἀναιρέσῃ τὴν ἀκόλουθον τὸ ἄρθρον τοῦτο.

Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο εὕρισκετο εἰς δεινὴν ὕεσιν ἐπιθυμοῦν νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ τὴν αὐλὴν καὶ τὸν λαὸν δυσπρόστησεν ἀμφοτέρους. Ὁ δὲ Πάπας ἐνήργει πολλάκις χωρὶς νὰ τοὺς συμβουλευῇται. Τὰ πάντα ἦσαν περιπεπλεγμένα. Καὶ ἡ κατὰστασις αὕτη τῆς Ῥώμης δὲν ἔβλαψε μόνον τὴν Ῥώμην, ἔβλαψε τὴν Ἰταλίαν ἅπασαν· διότι ἐξηκολούθουν μὲν ἄρκετοὶ νὰ μάχωνται ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουράνδον, ἀλλ' ὁ ζῆλος τῶν πλείστων ἐψυχράνθη, ἰδόντων τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας δυσμενῶς διακείμενον πρὸς τὴν πάλιν ταύτην. Ἔτερον δὲ σφοδρότερον δυστύχημα ἐθορύβησεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἰταλίας. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδος ἐφαίνετο ἔχων σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐβράδυναν τὰ στρατεύματά του, τὰ διέταξεν ἐπιτέλους νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν. Βεβαίως οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἀπηλπίσθησαν διότι ἔχασαν σύμμαχον 20,000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ διότι ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐγκαταλιπομένους βαθμῆδόν.

Ἐν τούτοις δύο νίκαι ἐπανάφερον τὸ θάρρος εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἰταλῶν, νίκαι αἵτινες συνέβησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν τούτέστι τὴν 30 Μαΐου 1848. Καὶ τῶντι αἱ νίκαι αὗται δὲν ἦσαν μικραί· διότι καὶ τὸ φρούριον τῆς Πεκκιέρας καὶ 30 χιλιάδες Αὐστριακοὶ νικηθέντες ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδας Σάρδους ἦσαν ἄρκετὰ ἰσχυροί. Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος διώκει τοὺς Σάρδους. Ὁ βασιλεὺς οὗτος κατ' ἀρχάς, ὡς εἵπομεν, ἦγετο καὶ ἐφέρετο ἀπὸ τὸν κλῆρον ἅπαξ ὅμως ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα δὲν ὀπισθοδρόμησε πλέον. Οἱ ἱερεῖς ἔπαυσαν νὰ ἔχουσιν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Κάρολου Ἀλβέρτου μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐπροφέρετο μὲ ζητωκραυγὰς.

Ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐπιτυχία δὲν ἐξηκολούθησε· μετὰ πολλὰ μάταια σχέδια ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ἀπεφάσισε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Μαντούην ἔχουσαν φρούριον ἰσχυρότατον.

IX

Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ τῆς πολιορκίας τῆς Μαντούης ὁ

Γαριβάλδης ἀφῆσας τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα του εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐπέβη ἐπὶ τοῦ πλοίου ἡ Ἑλπίς καὶ διευθύνθη εἰς Γενούην. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς Τουρίνον ἵνα ζητήσῃ ἐργασίαν. Οἱ ὑπουργοὶ ἐδέχθησαν αὐτὸν ψυχρῶς καὶ τὸν εἶπον νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις τὸν ἐδέχθη μὲν εὐγενῶς, ἀλλὰ δὲν ἔδιδε εἰς αὐτὸν ἀπαντήσεις σαφεῖς ὅτε ἐπρόκειτο περὶ τοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ. Βιαζόμενος δ' ἐπὶ τέλους νὰ δώσῃ ἀπάντησιν θετικὴν τὸν διεύθυνεν εἰς τοὺς ὑπουργούς. Ἡ ἀπάντησις ἦτο τῶντι σαφής. Εἶναι ἄγνωστος ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος δὲν ἐδέχθη τὸν Γαριβάλδην εἰς τὸν στρατὸν, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἐν τῶν μεγαλειτέρων σφαλμάτων του ὑπῆρξε καὶ τοῦτο.

Ὁ Γαριβάλδης τότε διευθύνθη εἰς τὸ Μιλάνον ὅπου μετὰ χαρᾶς τὸν ἐδέχθησαν. 3,000 ἐθελονταὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Διετάχθη δὲ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βεργάμης. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνεκλήθη εἰς Μιλάνον ἕνεκα τοῦ κινδύνου τῆς πόλεως ταύτης. Οἱ Αὐστριακοὶ βαθμηδὸν προσβάλλοντες τοὺς Σάρδους κατωτέρους τὸν ἀριθμὸν ἐπροχώρουν. Εἰς μάτην οἱ Σάρδοι ἐπολέμουν μὲ ἀπαρადειγμάτιστον ἀνδρίαν. Ἀπαῖς κατὰβληθεντες δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ νικήσωσι· ἤδη ὀπισθοχωροῦντες ἔφθασαν μέχρι τοῦ Μιλάνου. Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης βιασθεὶς ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἀνακωχὴν μετὰ τῶν Αὐστριακῶν τὴν 9 Αὐγούστου 1848.

Ὁ Γαριβάλδης ὀλίγον ἀπέιχε τοῦ Μιλάνου ὅτε ἔμαθε τὴν ἀνακωχὴν ταύτην· ἔμαθε τούτέστι τὴν καταστροφὴν τῶν ὤραιων αὐτοῦ σχεδίων ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος του. Ἀλλὰ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν ἀνακωχὴν· ἤλπιζεν εἰσέτι διὰ τῆς διαρκείας τοῦ πολέμου νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὰ ὅπλα τοὺς Λοβαρδούς. Ἀφοῦ ἐξεδίωξε τοὺς Αὐστριακοὺς ἐκ τοῦ Λουίνου, ἀφοῦ πολιορκηθεὶς εἰς Μαρχζόνην ὑπὸ πέντε χιλιάδων Αὐστριακῶν. καλῶς ὠπλισμένων ἀνευ ἐλάβης σχεδὸν διάφυγεν εἰς Ἀρόνην, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τοῦ σχεδίου ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων.

Διαλύσας τὴν ἑαυτοῦ λεγεῶνα ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλβετίαν.

μόλις δὲ τὰς Ἀλπεὶς διαβάς ἡσθένησε ἀπὸ πυρετὸν, ἐξηκολούθησεν ὅμως τὴν ὁδὸν τοῦ μέχρι Νικαίας καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Γενούης ὅπου διέμεινε τὸ φθινόπωρον.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς ὁ Γαριβάλδης ἤρχισε πάλιν τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ. Καὶ τῷ προσέφερε μὲν ἡ Σαρδικὴ Κυβέρνησις βαθμὸν μεγάλον εἰς τὸν στρατὸν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπέρριψε τὴν προσφορὰν ἐπιθυμῶν νὰ βοηθήσῃ τὴν Βενετίαν. Ἀναχωρήσας ἐκ Γενούης μετὰ 250 ἐθελοντῶν ἔφθασεν εἰς Ῥαβέννην ὅτε ἕνεκα τῆς καταστάσεως τῆς Ῥώμης ἐγκατέλειψε τὸ σχέδιόν του

X

Θέλομεν ἐπανέλθει ἤδη ἐν ὀλίγοις εἰς τὴν Ῥώμην ἵνα πεισθῇ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ποίου εἶδους ἄνθρωπος ἦτο ὁ Πάπας. Ἵνα πεισθῇ ὅτι ὁ ἀγαθότερος ἄνθρωπος τὸ ἔνδυμα τὸ ἱερατικὸν ἀμφιεννύμενος γίνεται πανούργος. Διότι εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ὁ Μασταΐ Φερέτης πρὶν γίνεαι Εὐσέβιος IX ἦτο ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ γενναϊόφρων.

Τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1848 ὁ Πάπας μετέβαλεν ὑπουργεῖον μεταξὺ δὲ τῶν νέων ὑπουργῶν ὑπῆρχε καὶ ὁ Πελεργρῖνος Ῥόσσης ὅστις περιεβλήθη μὲν κατ' ἀρχὰς τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν, εἴτα ὅμως ἀπερισκέπτως φερόμενος δὲν ἀπώλεσε μὲν ὅλως αὐτήν, ἐγένετο ὅμως μισητὰς εἰς πᾶσας τὰς φατρίας. Ἐνῶ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην τὰ πάντα ἦσαν τεταραγμένα, εἰς τὸ Πεδεμόντιον οἱ ὑπουργοὶ παρητήθησαν, οἱ δὲ διαδεχθέντες αὐτοὺς ἐπρότεινον συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἥτις ἐπρότεινεν ἄλλας ἀντ' αὐτῶν, ἅς ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῇ τὸ Πεδεμόντιον· ὁ δὲ καιρὸς τῆς ἐνεργείας παρήρχετο· ἐνῶ δὲ ὁ Γαριβάλδης ἐδιώκετο ἐκ τῆς Βολονίας, ὁ Ῥόσσης ἐξώριζε Νεαπολιτάνους τινὰς ἰσχύοντας παρὰ τῷ λαῷ.

Ὁ καιρὸς τῆς συνελέυσεως τῶν βουλευτῶν ἐπλησίαζεν· ὁ δὲ Ῥόσσης φοβούμενος ταραχὴν τινα ἀπὸ μέρους τοῦ λαοῦ ἐλάμ-

βανε μέτρα ἄτινα ἐπὶ μᾶλλον ἐξηγρίωνον αὐτόν. Τφόντι ἡ κχ-
τάστασις τῆς Ῥώμης ἦτο τρομερά. Μίσση, ἀπέχθειαι, φόβοι ρα-
διουργίαι τὰ πάντα ἐλάμβανον χῶραν ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ
τῶν Δυτικῶν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 15 Νοεμβρίου 1848 ἡμέραν καθ' ἣν ἔμελ-
λον ν' ἀνοιξῶσιν αἱ βουλαι, ἡ πόλις εἶχε τί μυστηριῶδες· πᾶσαι
αἱ φατρίαι ἠρέμουν, τὰ δὲ ἄτομα κατηφῇ καὶ σκυθρωπὰ περιε-
φέροντο συσσωματωμένα, ὡς ὁμάδες λίθων ἀψύχων. Πλὴν δὲν
ἦτο ἀδράνεια ἡ νέκρωσις ἐκείνη· ἦτο δραστηριότης σιωπηλῇ μυ-
ριακίς ἀνωτέρα τῆς θορυβώδους ἐκείνης ἥτις εἰς τὸν θόρυβον
μόνον περιορίζεται.

Ὁ Ῥόσσης τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ταύτης ἔλαβεν ἐπιστο-
λὰς ἀνωνύμων ἐν αἷς ἐδηλοῦτο ὁ κίνδυνος τῆς ζωῆς αὐτοῦ,
διάφοροι δὲ ἄνδρες καὶ γυναῖκες προσωπικῶς ὠμίλησάν περὶ
τοῦ κινδύνου αὐτῆς. Ἀλλ' ἐκεῖνος διατάξας τὰ στρατεύματα νὰ
ᾧσιν ἔτοιμα καὶ ὠπλισμένα ἐφαίνετο μὴ φροντίζων πολὺ περὶ
τῆς ζωῆς του. Καὶ ὄντως ὁ Ῥόσσης εἶχε ψυχὴν γενναίαν,
πνεῦμα μεγάλον, ἀλλὰ κακὰς ἀρχάς.

Ἡ ὥρα τῆς συνεδριάσεως τῆς βουλῆς ἐπλησίασεν, ὁ ὄχλος
τῇδε κακεῖσε συσσωρευμένος ἐσιῶπα· ὀλίγοι δὲ βουλευταὶ κατη-
φεῖς εὐρίσκοντο ἐντὸς τῆς βουλῆς τρέμοντες νὰ ἰδῶσι τὸ ἀπο-
τέλεσμα τῆς φοβεράς ἐκείνης ἡμέρας. Ἀμαξά τις ἐστάθη ἔμ-
προσθεν τοῦ ἀνακτόρου ἐκ τῆς ὁποίας κατέβησαν ὁ Ῥόσσης καὶ
ὁ Ῥιγέττης. Ἀλλ' εἰς τὴν θέαν αὐτοῦ φωνὴ ὀργῆς ἐξῆλθεν ἐκ
τῶν στομάτων ἀπάντων. Ὁ Ῥόσσης ἐπροχώρει χωρὶς οὐδόλως
νὰ ταραχθῇ. Ἀλλ' αἴφνης περιεκυκλώθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου καὶ εἰς
ἐξ αὐτῶν μάχαιραν ἐκβαλὼν ἐμπηγνύει αὐτὴν εἰς τὸν λαιμόν
τοῦ Ῥόσση ὅστις πίπτει κατὰ γῆς· ἀπὸ τῆς στιγμῆς δ' ἐκείνης
μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἀπέθανεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καρ-
διναλίου οὐδὲ ἤχον φωνῆς ἐξέεαλε.

Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐτάραξε πάντας, λαὸς καὶ κυβέρνησις·
ἐταράχθησαν ἐπίσης, ἀλλὰ ταραχὴν διάφορον. Ἡ βουλὴ τὴν
ἡμέραν ἐκείνην δὲν συνεδρίασε. Ὁ λαὸς τὸν ὁποῖον ἠθέλησαν νὰ

ἐπαναστατήσωσιν ἔμεινεν ἡσυχος. Ὁ Πάπας μόνον τεταραγμένος ἐκάλεσε τὸν Πιγγέτην καὶ Παζολίνην ἵνα σχηματίσωσιν ὑπουργεῖον, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἐδέχθησαν φοβούμενοι τὸν λαὸν κύριον τότε ὄντα τῆς πόλεως.

Ἐτι δὲ περισσότερον ὁ Πάπας ἐθορυβήθη ὅτε ὁ λαὸς ὀργισθεὶς πλέον διὰ τὴν ἀδράνειαν αὐτοῦ ἐζήτησε ὑπουργεῖον φιλελεύθερον καὶ ἀπήτησε νὰ γίνῃ πάραυτα. Ὁ δὲ Πάπας εὐρεθεὶς εἰς τὴν δυσχερῇ ταύτῃ θέσιν ἐθήλωσεν εἰς τὰς δυνάμεις ὅτι ἀκουσίως πράττει τοῦτο καὶ ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον μετὰ τοῦ Γαλέτη εὐνοῦ ὄντος παρὰ τῷ λαῷ.

Ἐντούτοις ὁ Πάπας ἰδὼν τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐξασθενήσαν ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ῥώμην, ἐλπίζων οὕτω ὅτι θέλει θέσει εἰς ἀμνηχανίαν τοὺς Ἰταλοὺς. Πᾶσαι δὲ σχεδὸν αἱ δυνάμεις ἐφιλοτιμοῦντο τίς νὰ δεχθῇ τὸν ἐνδοξὸν τοῦ φυγάδα, ἐνδοξὸν ἕνεκα τῆς θέσεως οὐχὶ καὶ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Πάπας οὐδένα ἄλλον ἐβάρυνεν εἰμὴ τὸν Φερδινάνδον τῆς Σικελίας ὡς ὄντα τῆς αὐτῆς ζύμης, ὑφισταμένης ὅμως τῆς διαφορᾶς τῆς γενναιότητος. Τὴν ἐσπέραν λοιπὸν τῆς 24 Νοεμβρίου 1848 ὁ Πάπας μετὰ τοῦ Καρδινάλιου Ἀντωνέλλη καὶ τοῦ Στέλλα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐφιλοξενήθη ἐν τῇ Γαέτα ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου. Ὁ δὲ λαὸς τῆς Ῥώμης ἔμεινε κύριος αὐτῆς. Ἰδοὺ λοιπὸν ὁ Εὐσέβιος τὸν ὁποῖον ἐκθειάζουν, ἰδοὺ διευθυνόμενος εἰς ἐχθρὸν βασιλέα τίς οἶδε τί καταχθονίους σκοποὺς τρέφων. Δὲν ἔπρεπεν ἡ Ῥώμη τότε τουλάχιστον νὰ ἐπιμένῃ ἀναγνωρίζουσα τοιοῦτον ἀρχηγόν, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἐπαναφέρῃ ἓνα προδότην εἰς τὸν θρόνον. Δὲν ἀποροῦμεν διὰ τὰς λοιπὰς δυνάμεις, δὲν ἀποροῦμεν διὰ τὸν Φερδινάνδον, ἀλλὰ πῶς ὁ Καβαϊνζάκ ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τὸν Πάπαν, πῶς ἡ Γαλλία ἐκ τῶν σπλάγχχνων τῆς ὁποίας ἀνεφάνησαν ποτὲ ἄνδρες ὡς ὁ Βολταῖρος ὁ Διδερῶτος, ὁ Δαλαμβέρτης καὶ ἄλλοι, κατεδέχθη νὰ δώσῃ χεῖρα βοήθειας εἰς αὐτόν, τοῦτο φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἄπορον.

Τὴν 9 Φεβρουαρίου 1849 ἐν τῷ βουλευτηρίῳ οἱ βουλευταὶ μετὰ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Γαριβάλδης ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῆς Μα-

περάτας ἐφάνησαν πολὺ κλίνοντες πρὸς τὴν Δημοκρατίαν, διὸ καὶ ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐγένοντο. Ταῦτα μαθὼν ὁ Πάπας ἐν Γα-
έτᾳ τοὺς ἠπειλήσεν ὅτι δὲν θέλει τοῦ λοιποῦ ἐπιτρέψει εἰς Ῥώμην.
Ἦρχισε δὲ συγχρόνως νὰ ἐπικαλῇται τὴν βοήθειαν τῶν ξένων.

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπολέσαντες τὴν ὑπομονὴν των κατήρ-
γησαν τὴν πολιτικὴν τοῦ Πάπα ἐξουσίαν, καὶ ἐσύστησαν Δημο-
κρατίαν ἀφήσαντες μόνον εἰς αὐτὸν τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν.
Ἡ Ῥώμη τὴν 9 Φεβρουαρίου 1849 ἐώρτασε τὴν ἀναγέννησιν
τῆς ἀρχαίας Δημοκρατίας μετὰ στεφάνων καὶ χορῶν.

Ὁ Γαριβῆλδης μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τῆς Δημοκρατίας ἔλα-
βε διαταγὴν νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ μεθόρια κατὰ τοῦ βασιλέως
τῆς Νεαπόλεως. Ὁχυρώσας δὲ τὴν Ρεάτην ἐν ᾗ ἔθεσε τὸ στρατη-
γεῖον του, ἤρχισε νὰ γυμνάζῃ τοὺς ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ἐ-
θειλοντάς, τὸν ἀριθμὸν 2,000.

Μολονότι δὲ πρὸ ὀλίγου ἀνέλαβε ἀπὸ τὸν πυρετὸν, ἵνα γυ-
μνάσῃ τοὺς στρατιώτας του διέτρεχε τοὺς λόφους ἐν τῷ μέσῳ
τοῦ χειμῶνος πολλάκις ἄσιτος.

Οὕτω διῆλθον οἱ πρῶτοι τοῦ 1849 ἔτους μῆνες, ἐνῶ ἡ θέ-
σις τῆς Ἰταλίας ἔβαινεν ἐπὶ τὰ χεῖρω καθ' ἐκάστην. Ἡ Σικε-
λία μεμονωμένη ἐμάχετο κατὰ τῆς Νεαπόλεως. Ἡ Βενετία ἐ-
ξηκολούθη ὑπερασπιζομένη ἑαυτὴν ἐνῶ ἐπεκαλεῖτο τὴν βοή-
θειαν τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ἡ Λομ-
βαρδία ἐξηντλήσασα τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἠτύχαζεν ἠτυχίαν θα-
νάτου. Ὁ δὲ Κάρολος Ἀλβέρτος ἔμελε καὶ πάλιν νὰ ἴδῃ
τὸν ἐχθρὸν καταθραύοντα τὰς ἡρωϊκὰς δυνάμεις του καὶ διάσει-
οντα τὸ ὠραῖον αὐτοῦ ὄνειρον. Ὁ δὲ Βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως
ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Γαλλία ἦσαν κατὰ τῆς Ἰταλίας, κατὰ τῆς
Ῥώμης. Ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν ἥρωά μας τοσοῦτω μᾶλλον κα-
θόσον ἐὰν ἐξιστορίσωμεν ἀκριβῶς τὰ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥώ-
μης συμβεβηκότα θέλομεν εὐρεθῇ εἰς τὴν δεινὴν θέσιν νὰ μεμ-
φθῶμεν τὸ ἔθνος τοῦτο τὸ τοσοῦτον γενναῖον· δὲν ἐπιθυμοῦμεν
δὲ νὰ τὸ μεμφθῶμεν διότι συνεσθάνθην τὸ σφάλμα του ἐφρόν-
τισε νὰ τὸ ἀνορθώσῃ.

Ὁ Γαριβάλδης ἀνεκλήθη ἐκ τῶν μεθορίων ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν Ῥώμην κατὰ τῶν Γάλλων προχωρούντων κατ' αὐτῆς καὶ διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Οὐδινότου, λαβὼν τότε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

Ἴδου λοιπὸν ἡ Ῥώμη ἀποφασίσασα ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῆς Γαλλίας ἐνῷ ἐπολέμει συγχρόνως πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ Νεάπολιν. Δὲν ἤλπιζε βεβαίως νὰ κατορθώσῃ τι, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ δειλιῶσα, ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ ἐντίμως ἐκ τῆς πάλης ταύτης.

Ἵνα δέ ἐμπαίξωσι τὴν Γαλλικὴν δημοκρατίαν ἔθεσαν καθ' ὅλην τὴν μετὰ τῆς Σιβιταβεκίας καὶ Ῥώμης ὁδὸν πινάκια ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνεγινώσκετο· Ἀρθ. 5 τοῦ προλόγου τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος. *Ἡ γαλλικὴ Δημοκρατία σέβεται τὰς ξένας ἐθνικότητας, ὡς ἐπιθυμοῦσα νὰ σέβωνται τὴν αὐτῆς· δὲν ἀναλαμβάνει οὐδένα, χάριν κατακτήσεως πόλεμον οὐδὲ μεταχειρίζεται τὰς δυνάμεις αὐτῆς κατὰ τῆς ἐλευθερίας λαοῦ τινοῦ.*

Τὴν 30 Ἀπριλίου ὁ Γαλλικὸς στρατὸς οὐδόλως ἐμποδισθεὶς ὑπὸ τῆς ἄνω ὑπομνήσεως ἐπλησίασε τὴν θύραν Καβαλεγιέρι καὶ τὴν Ἀγγέλικα, κατέλαβε δὺο οἰκίας καὶ ἤρχισε νὰ πυροβολεῖ. Ὁ Γαριβάλδης ὅμως τοὺς προσέβαλεν ἐκ πλαγίου μετ' αὐτὴν ὁρμὴν ὥστε τοὺς διέσπασε καὶ ἔλαβε τριακοσίους αἰχμαλώτους. Ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἑπτὰ ὥρας καὶ ἠθικῶς μὲν ἐκέρδισαν οἱ Ῥωμαῖοι· ὅλως ὅμως ἐβλάφθησαν διότι αἱ δυνάμεις αὐτῶν κατεβλήθησαν. Ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη εἰς Πᾶλον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Σιβιταβεκίας. Ὁ δὲ Γαριβάλδης τοὺς παρηκολούθησεν μέχρι τινὸς ἄλλ' ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς τριανδρίας. Ἡ Ῥώμη ἐώρτασε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἥτις ὅμως ἦτο ἡ τελευταία τοῦ ἔτους αὐτοῦ εὐτυχῆς ἡμέρα.

Οἱ αἰχμαλῶτοι καὶ πληγωμένοι Γάλλοι ἔλαβον τὰς μεγαλητέρας περιποιήσεις ὡς εἰ ἦσαν τοῦ αὐτοῦ ἔθνους· προᾶξις τῶντι ἀξία τοῦ 19 Αἰῶνος.

Ἐν τούτοις νέφη πυκνὰ συναθροίζονται εἰς τὸν οὐρανὸν τῆς

Βελέτρης ἐρχόμενα ἐκ τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὸν τοῦ Φιουμιστίνου ἐκ τῆς Ἰσπανίας, καὶ εἰς τὸν τῆς Βολονίας ἐκ τῆς Αὐστρίας. Τὰ πυκνὰ ταῦτα νέφη ἐπρόκειτο αὔρα λεπτὴ τῆς Ἰταλίας νὰ διασκορπίσῃ! Πλὴν ἡ Ῥώμη ἐδέχθη τὸν πόλεμον τοῦτον, σύμπασα δὲ ἡ Ἰταλία ἠθέλησε νὰ μετάσχη τῆς τύχης τῆς Ῥώμης.

Κατ' εὐτυχίαν ἀνακωχὴ ἐγένετο μεταξὺ Γάλλων καὶ Ῥώμης, ὁ δὲ Λεσέψ σταλεῖς πρέσβυς εἰς Ῥώμην προσεπάθησε παντὶ σθένει νὰ παραταθῇ ἡ ἀνακωχὴ αὕτη.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν κατὰ τῶν Νεαπολιτανῶν οἵτινες, διοικούντος τοῦ βασιλέως αὐτῶν, ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Ῥώμην εἴκοσι χιλιάδες τὸν ἀριθμὸν. Ὁ Γαριβάλδης μὲ 3—4,000 χιλιάδας ἐπεφορτίσθη νὰ παρατηρῇ τὰς κινήσεις αὐτῶν. Ἀλλ' οὗτος ἀφοῦ διηρεύνησε τὸν τόπον ἀφοῦ διήλθε διὰ χωρίων κατεχομένων ὑπὸ ἐχθρῶν, ἀφοῦ συνέλαβε πλείστους αἰχμαλώτους, περιέμενε νὰ προσβληθῇ ὑπὸ σώματος διπλασίου τοῦ ἰδικοῦ του καὶ περιέμενε τοῦτο μετὰ χαρᾶς. Καὶ τῶνόντι τὴν πρωΐαν τῆς 9 Μαΐου οἱ Νεαπολιτανοὶ ἐκίνησαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων· ἀλλὰ μόλις συνεπλάκησαν καὶ ἀμέσως διαρρήξαντες τὰς τάξεις αὐτῶν καὶ τοὶ διπλάσιοι τὸν ἀριθμὸν ἐτράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν. Τοῦτο δὲ συνέβη ἔνεκα τῆς δεισιδαιμονίας αὐτῶν. Μολονότι ἡ δεισιδαιμονία ἀνήκει εἰς ἔθνη παιδικῆς ἡλικίας, οἱ Νεαπολιτανοὶ ἦσαν φαίνεται ἐπιρρέπεῖς εἰς τοῦτο. Διὸ τὸ μεγαλοπρεπὲς ὕψος τοῦ ἥρωός μας, ἡ ἰσχὺς τοῦ αἰ νίκαι καὶ ἡ ἀκάθεκτος ὁρμὴ του, καὶ ἰδίως ὁ κόκκινος αὐτοῦ χιτῶν, χρώματος ἀγαπωμένου ὑπὸ τῶν δαιμόνων, τοσούτω κακὴν ἐντύπωσιν προὔξενε εἰς αὐτοὺς ὥστε ἐδειλίων καὶ ὑπεχώρουν εἰς μικρότερον ἀριθμὸν.

Μὴ νομίζετε. δὲ ὅτι αἱ τέσσαρες αὗται χιλιάδες εἰσὶν ἄνθρωποι τοῦ πολέμου, ἢ ἄνθρωποι φιλοπάτριδες, οὐχὶ παῖδες ἄνηβοι πολλάκις· γέροντες ἐπιθυμοῦντες νὰ πολεμήσωσιν ὑπὸ τὸν ἑνδοξόν Γαριβάλδην· κακοῦργοι ἐπιθυμοῦντες νὰ διαφύγωσιν τὴν τιμωρίαν τοῦ νόμου, ἰδοὺ ὁ στρατός του. Μεταξὺ ὅμως τούτων ὑπῆρχον καὶ ἄνθρωποι ἱκανοὶ καὶ ἰδίως ἀξιωματικοὶ οἵτινες πα-

ρέσχον τὰς μεγαλητέρας ὠφελείας εἰς τὸν Γαριβάλδην ἐπιθυμοῦντα νὰ διδάξῃ τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν· καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλως διότι τὸ σῶμα ἤθελεν ἀμέσως διαλυθῇ.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Γαριβάλδης παρατηρήσας ὅτι οἱ Νεαπολιτανοὶ δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ τὸν προσβάλωσι, καὶ φοβηθεὶς μήπως ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν Γάλλων προσβάλωσι τὴν Ῥώμην ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ αὐτήν. Ἐκείθεν ὅμως ἔσπευσεν εἰς Μοντε-Μάριον ὅπου ὑπῆρχον ἐχθροί.

Ἄλλ' ἡ ἄφιξις τοῦ Λεσέψ ἡσύχασε πρὸς στιγμὴν τὰ πνεύματα τεταραγμένα ἔνεκα τῆς ιδέας τῆς προσβολῆς τῶν Γάλλων. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν ἐνόσω δὲν ἔχουσι φόβον τινα ἀπὸ μέρους τῶν Γάλλων νὰ καταβάλωσιν ὅσον ἔνεστι τοὺς Νεαπολιτανούς.

Ἀλλὰ δὲν ἦτο προωρισμένον νὰ ζήσῃ ἐπὶ πολὺ ἡ δημοκρατία αὕτη

ΧΙΙ

Ἀρχιστράτηγος τοῦ Δημοκρατικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Ῥωμαῖος Πέτρος Ῥοζέλλης, ὅστις ὑπηρετήσας μὲν εἰς τὴν ἀνατολὴν τοῦ βίου αὐτοῦ τὸν Πάπαν, εἶτα ὅμως γνωρίσας τινὰς ἱερεῖς καὶ ἀνακράξας ὥς ποτε ὁ Καλλίμαχος ἐν τινὶ τραγωδίᾳ τοῦ Μακιαβέλλης,

Oh frati! conoscine uno et conosci tutti, ἔπαυσε νὰ ὑπηρετῇ τὸν Πάπαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, ἐπιθυμῶν νὰ προσφέρῃ τὰς ἐκδουλεύσεις του εἰς ἄνδρας ἔχοντας τὸ αἶσθημα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης. Ἐννοεῖται ἐπομένως ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο καλὸς πατριώτης, ἐνάρετος καὶ μὴ ραδιοῦργος. Ἡ μετὰ τοῦ κλήρου ἐπὶ τινα καιρὸν συναναστροφή του δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ ἀπ' αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ταύτας.

Ὡς στρατηγὸς ὅμως ὁ Ῥοζέλλης εἶχεν ἐν ἐλάττωμα, τὸ ὅτι ἐνόσω μὲν ἦτο ἐκτὸς συμπλοκῆς ὁ νοῦς του ἦτο στρατηγικώτατος, ἀλλ' ἅμα ἡ μάχη ἤρχιζεν, ἐπολέμει μὲν γενναίως δὲν εἶ-

χεν ὁμῶς τὸ προτέρημα τοῦ Γαριβάλδου, παρουσίαν πολεμικοῦ πνεύματος. Ἴδου Ῥοζέλης.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν κατὰ τῶν Νεαπολιτανῶν 14,000 ἀνδρῶν σχηματισθείσας ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διεσπαρμένων ἀποσπασμάτων. Καὶ ἠθέλησαν μὲν νὰ δώσωσι τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Γαριβάλδην, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη αὐτὴν προτιμήσας δευτερεύουσιν θέσιν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμπόδιζεν αὐτὸν τοῦ νὰ ᾔῃαι πραγματικῶς ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τούτου.

Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ μετὰ πορείαν ταχυτάτην ἐστρατοπέδευσε τὴν 16 Μαΐου ἐπὶ τῶν προασπιζόντων τὰς ὁδοὺς τῆς Παλαιστρίνης καὶ Βελέτρης λόφων. Ὁ δὲ ἐχθρὸς συνήθροισεν ἀπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς Βελέτρην ὅπου ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς. Ἀπεφασίσθη τότε νὰ καταλάβῃσι τὸ Μόντε-Φορίνον· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πραγματοποιήσωσιν εἰμὴ τὴν ἐσπέραν τῆς 10 καθ' ἣν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ κατέλαβε τὸ Μόντε-Φορίνον, μέρος δὲ τοῦ κέντρου τοῦ στρατοῦ ἐστρατοπέδευσε μεταξὺ Μόντε-Φορίνου καὶ Βλαμόντης· τὸ δὲ πυροβολικὸν τὸ ἱππικὸν καὶ ἐν σῶμα πεζικοῦ διέμειναν ἐν Βλαμόντῃ. Τὴν πρωΐαν τῆς 20 ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἐκινήθη κατὰ τῆς Βελλέτρης· τὸ κέντρον ὁμῶς τοῦ στρατοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ, διὸ ἔμεινε μακράν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἐν τούτοις ἐστάθη ἐν μίλιον μακράν τῆς Βελλέτρης περιμένουσα τὸ κέντρον τοῦ στρατοῦ, ὅπερ ὁμῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ πρὶν ἀρχίσῃ ἡ μάχη· διότι οἱ Νεαπολιτανοὶ ἐφώρμησαν κατὰ ταύτης, ἥτις τοὺς ἀντέκρουσε τοσοῦτον σφοδρῶς ὥστε ἀπεσύρθησαν αἰσχυρῶς, καὶ τοι ἀνώτεροι τὸν ἀριθμὸν, ἀπολέσαντες πολλοὺς ἀνθρώπους. Μετὰ τινὰς δὲ ὥρας ἐφθασε τὸ ἱππικὸν καὶ ἐν σῶμα πεζικοῦ. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Βελλέτρην, ὥστε περιέμειναν τὴν ἐπαύριον. Περὶ τὴν δευτέραν λοιπὸν ὥραν τῆς πρωΐας οἱ Ῥωμαῖοι ἠπόρησαν ἰδόντες τὴν πόλιν κενὴν· οἱ Νεαπολιτανοὶ ἀνεχώρησαν μὴ δυνάμενοι

ν' ἀνθέξωσιν εἰς δευτέραν προσβολὴν καὶ φοβούμενοι ν' ἀντιπα-
λαίσωσι πρὸς τὸν Γαριβάλδην.

Ἡ ζημία τῶν Ῥωμαίων ὑπῆρξε μικρὰ ἐνῶ τῶν Νεαπολιτα-
νῶν μεγάλη. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ταύτης ὑπῆρξε
λαμπρὸν· οἱ Νεαπολιτανοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἴδια καὶ τοσοῦ-
τον ταχέως ὥστε ὁ Γαριβάλδης δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς δώσῃ ἐν
εἰσέτι μάθημα.

Μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐπιτυχίαν ὁ Γαριβάλδης διευθύνθη
κατὰ τοῦ Ζούκη συνεργοῦ τῶν σκοπῶν τοῦ Πάπα, πέμψας τὸ ἡ-
μισυ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Ῥώμην.

Ὅτε δὲ τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς τὴν μητρόπολιν ταύτην τοῦ κό-
σμου, ὁ λαὸς μὲ εὐφημίας ἐδέχθη τοὺς λυτρωτὰς τῆς Δημο-
κρατίας.

Εἰς Ῥόκαν Δάρκην θέσιν ὀχυρὰν ὁ στρατὸς τῆς Δημοκρατίας
πλησιάζας παρετήρησε μὲ μεγίστην ἐκπληξίν του τὴν φρουρὰν
φεύγουσαν καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ πλησίου χωρίου ἐγκαταλεί-
ποντας τὰς οἰκίας των. Ἡ ἔλλειψις αὕτη τῆς ἐμπιστοσύνης ἠρέ-
θισε στρατιώτας οὐδέποτε πράξαντας βίαιόν τι εἰς τοιοῦτον
βαθμὸν, ὥστε ἤθελον πράξῃ ἀφεύκτως ἀπρεπές τι, ἐὰν ὁ Γαριβάλ-
δης δὲν τοὺς ἐμπόδιζε· ἐστρατοπέδευσαν λοιπὸν ἐκεῖ χωρὶς πο-
σῶς νὰ διαρπάσωσι τὸ χωρίον· διὸ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ἰδόντες
τὴν θαυμασίαν ταύτην τάξιν ἐπέστρεψαν ἡσυχῶς εἰς τὰς οἰ-
κίας των.

Ὁ Γαριβάλδης πάντοτε εὐτυχῶν ἐπλησίαζε εἰς τὰ Νεαπο-
λιτανικὰ μεθόρια ἐπιθυμῶν φαίνεται νὰ εἰσβάλῃ εἰς αὐτὰ· ἀλ-
λὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὸ κατορθώσῃ ἀνακληθεὶς εἰς Ῥώμην.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ Λεσέψ καὶ ὁ στρατηγὸς Οὐδινότος εὗρί-
σκοντο εἰς διχοστασίαν καὶ ἕνεκα ταύτης ἤρχισαν νὰ διχο-
νοῶσι καὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ῥώμης. Ὁ Λεσέψ ἔκλινε μᾶλ-
λον πρὸς τὴν οὐδετερότητα, ἀλλ' ὁ Οὐδινότος ἐπεθύμει νὰ κυ-
ριεύσῃ τὴν Ῥώμην. Τίς δὲ ἐκ τούτων ἐβάδιζε συμφωνότερον
μὲ τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως ἀγνοοῦμεν· διότι κατὰ τὸ φαι-
γόμενον μὲν ὁ Λεσέψ συνεφώνει, ἐκ τῶν ὑστέρων ὅμως κρίνοντες

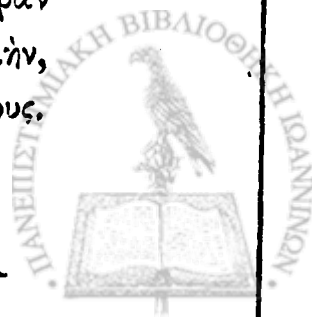
νομίζομεν ὅτι ὁ Οὐδινότος. Ἐκορυφώθη δὲ ἡ φιλονεικία αὕτη ὅτε ὁ Λεσέψ ὑπέβαλεν εἰς τὴν τριανδρίαν πένταρθρον συνθήκην ἣν μετὰ πολλῆς δυσκολίας παρεδέχθη ἡ 'Ρώμη· ἀφοῦ δὲ ἐψηφίσθη καὶ ὑπεγράφη ἡ συνθήκη αὕτη, ὁ Οὐδινότος δὲν ἐδέχθη νὰ ὑπογράψῃ· ὁ δὲ Λεσέψ ἠναγκάσθη νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν παραίτησίν του, ὅτε τηλεγραφικῶς ἀνηγγέλθη εἰς αὐτὸν ἡ παῦσις του. Διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ τηλεγραφήματος ἐδόθη εἰς τὸν 'Ουδινότον διαταγὴ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν 'Ρώμην ἐνόπλιως.

Τὸ τέλος τῆς 'Ρώμης ἐπλησίασε· εἰς μάτην ὁ 'Ροζέλης ἐζήτησεν ἀνακωχὴν τινῶν ἡμερῶν ἵνα προσβάλῃ τοὺς Αὐστριακοὺς ἢ μᾶλλον ἵνα συνάξῃ δυνάμεις, ὁ Οὐδινότος ἀπεκρίθη ὅτι ἔχει διαταγὴν νὰ εἰσέλθῃ ταχέως εἰς τὴν 'Ρώμην.

Τῶν μὲν Γάλλων αἱ δυνάμεις ἀνέβαινον εἰς 36,000 χιλιάδας τῶν δὲ 'Ρωμαίων εἰς 18,670 τοὔτέστιν εἰς τὸ ἥμισυ μόνον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Οἱ 'Ρωμαῖοι περιέμενον νὰ προσβληθῶσι τὴν 4 'Ιουνίου, ἀλλ' ὁ Οὐδινότος τοὺς προσέβαλε τὴν 3.

Θλιβερόν τφόντι θέαμα παρίστησιν ἡ 'Ρώμη κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, θλιβεράν δ' ἐντύπωσιν προξενοῦσιν αἱ τῶν Γάλλων πράξεις.

Τὴν κυριακὴν περὶ τὴν τρίτην τῆς πρωΐας ὥραν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὕπνου αὐτῶν φύλακες 'Ρωμαῖοι ἠχμαλωτήσθησαν, ἐνῷ ἀφ' ἐτέρου ἕτερον γαλλικὸν σῶμα προσέβαλε τὸ Πόντε — Μολλε, τοῦ ὁποίου ἡ φρουρὰ ἀνθίστατο ἄνωφελῶς γενναίως. Πενθίμως δὲ οἱ τῆς ἐκκλησίας κώδωνες ἐδήλουν τὴν συμφορὰν ἐνῷ τὰ τύμπανα ἐξήγειρον ἐκ τοῦ τεταραγμένου ὕπνου τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς πολίτας, οἵτινες ἔσπευσαν εἰς τοὺς προμαχόνας. Ὁ δὲ Γαριβάλδης καὶ οἱ Λομβαρδοὶ ἐθελονταὶ πρὸ τῶν θυρῶν μετ' ἀπελπισίας ἐμάχοντο. Τρεῖς τὰς θέσεις αὐτῶν, ἀπώλεσαν καὶ τρεῖς τὰς ἀνέκτησαν πάλιν. Ἐνῷ δὲ ἦσαν πολὺ κατώτεροι τὸν ἀριθμὸν, δέκα ἔξ ὥρας ἐπολέμησαν μὲ ἀπαράδειγμάτιστον ἀνδρίαν. Ἰδίως δὲ ὁ Γαριβάλδης ὅστις τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔδειξε μεγίστην ἐπιτηδειότητα καὶ γενναιότητα ἡρωϊκὴν, ἐν μόνον λάθος πράξας τὸ ν' ἀψηφίσῃ ὑπὲρ τὸ δέον τοὺς Γάλλους.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Γαριβάλδης ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ συνεχεῖς ἐξόδους, κατασταθεῖσας ὅμως ἀδυνάτους ἀκολούθως, ἔνεκα τῆς προσοχῆς τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων, ἅτινα κιθ' ἐκάστην ἐπροχώρουν.

Ἡ ἀφίξις τοῦ Κορσέλη ἐψευσεν τὰς ἀμυδράς ἐλπίδας περὶ εἰρήνης. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξήγειρεν ἔτι μᾶλλον τὸν ζῆλον αὐτῶν πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐσχάτη λάμψις πυρὸς σθεννομένου!

Ἡ 21 πρώτη Ἰουνίου ὑπῆρξεν ἡμέρα τρόμου καὶ ἀπελπισίας διὰ τοὺς 'Ρωμαίους' βαθυηδὸν τὰ ὀχυρώματα αὐτῶν ἐπιπτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ματαιουμένης τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῶν ἀντιστάσεως.

Ἦδη τὸ πλῆθος ἀπηλπίσθη καὶ οἱ στρατιῶται ἐδειλίασαν εἰς μάτην ὁ 'Ροζέλης καταφεύγει εἰς παράτολμα μέσα· οὐδεὶς τὸν ἀκούει. Ὁ Γαριβάλδης αὐτὸς ἐκφράζεται κατὰ τῆς προτάσεως τοῦ 'Ροζέλη. Μόνος ὁ Μαντσίνης ἐνέκρινε τὴν πρότασιν νὰ ὀρμήσῃ μετὰ τὴν λόγχην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς δὲ τὰς δεινὰς ταύτας περιστάσεις ὁ Γαριβάλδης καὶ ὁ Μαντσίνης διχονοήσαντες ἔτι μᾶλλον ἀπηλπισαν τοὺς 'Ρωμαίους. Ἡ 27 καὶ 29 Ἰουνίου ὑπῆρξεν ἔτι τρομερωτέρα διὰ τὴν 'Ρώμην. Καὶ ἀπώθησαν μὲν τὴν 27 τοὺς ἐχθροὺς οἱ 'Ρωμαῖοι, ἀλλ' ἐγνώρισαν ὅτι δὲν θέλουσι δυνηθῆν' ἀνθέξωσι. Τὴν 2 Ἰουλίου ὁ Γαριβάλδης ἐπεμψεν εἰς τὴν συνέλευσιν ἕνα ἐκ τῶν ὑπασπιστῶν ἵν' ἀναγγείλῃ ὅτι ἡ περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία καὶ ἀδύνατος. Αἱ δὲ ἀρχαὶ ἐπεχείρησαν νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Οὐδινότου.

Ἐπὶ τινὰ καιρὸν αἱ διαπραγματεύσεις ἐξηκολούθουν ἀδικο-λείπτως ἄνευ ἀποτελέσματος. Εἷς τινὰ μόνον μέρος τῆς πόλεως ὁ ὄχλος ἀνήσυχος ἐζήτει τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου ἐλπίζων τοῦτο ὡς μόνην αὐτοῦ σωτηρίαν· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων κατηφές καὶ ἀπηλπισμένον ἀνέμενε τὴν λύσιν τοῦ δράματος.

Τέλος τὴν 3 Ἰουλίου 1849 περὶ τὴν τετάρτην τῆς ἐσπέρας ὥραν ἡ σημαία τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐκυμάτιζεν πάλιν εἰς τὴν 'Ρώμην. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς Δημοκρατικῆς ταύτης.

τέλος θλιβερόν τφόντι τοῦ ὁποίου ἐπέσχευσαν αὐτοὶ οἱ φιλελεύθεροι Γάλλοι.

XIII

Ἐνῶ δὲ τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα εἰσήρχοντο εἰς τὴν Ῥώμην ὁ Γαριβάλδης ἐξήρχετο μετὰ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν θέαν τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα. Ἀφοῦ πρῶτον ἐξήγησεν εἰς τοὺς ἀκολουθήσοντας αὐτὸν τοὺς ἐπικρεμαμένους πόνους καὶ κινδύνους, ἀφοῦ ἐπώλησε τὸ ὠρολόγιόν του ἵνα ἐξαρκέσῃ εἰς προσωπικὰς του τινὰς ἀνάγκας, ἐξῆλθε τὴν 8 ὥραν τῆς ἐσπέρας ἐκτὸς τῆς Ῥώμης συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς ἡρωϊκῆς Ἀννίτας ἣτις ἄφισε τὰ τρία τέκνα τῆς εἰς Νίκαιον. Ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Βρουνέτη καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς οἱ γενναῖοι οὗτοι ἀπεμακρύνθησαν τῆς Ῥώμης καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Τίβολι· ἐκεῖθεν δὲ διαβάντες μικρὰς τινὰς ἀλύσσεις τῶν Ἀπενίνων ἔφθασαν τὴν ἐννάτην Ἰουλίου εἰς Τέρνην.

Ὁ Γαριβάλδης ἵνα ἐξοικονομῇ τὰ τρόφιμα ἀπεφάσισε νὰ στρατοπεδεύῃ εἰς κήπους μοναστηριακοὺς, νομίζων ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἢ μᾶλλον οἱ κηφῆνες τῶν μοναστηρίων δύνανται νὰ πάθωσιν ἀποπληξίαν ἀπὸ τὰ πολλὰ τρόφιμα ἅτινα καταδαπανῶσι. Καὶ ἄντως εἰς τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ζῶμεν αἱ μοναὶ εἰσὶ ὅλως περιτταί, τὰ δὲ χρήματα ἅτινα οὗτοι κατασπαταλῶσι ὁ Θεὸς οἶδε ποῦ, ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἄλλο τι θεάριον ἔργον. Δὲν πρέπει τις νὰ ἐμπορεύηται τὴν εὐλάβειαν ἵνα ἐξαρκῇ εἰς τὰ πρὸς ζωὴν.

Μέλλομεν ἤδη νὰ διεξέλθωμεν τοὺς πόνους οὓς ὑπέφερεν ὁ Γαριβάλδης κατὰ τὴν κατάβασιν οὕτως εἰπεῖν ταύτην· ὀλίγα εὐάρεστα θὰ διηγηθῶμεν· πλεῖστα δὲ δυσάρεστα καὶ πλείστους κόπους καὶ μεγίστας θλίψεις. Ἡ περίοδος αὕτη τοῦ βίου τοῦ Γαριβάλδου καίτοι οὔσα ἡ ἐνδοξωτέρα ἴσως αὐτοῦ, εἶναι

ὅμως ἡ πικροτέρα, ἥς τὰ μνημεῖα διατηροῦνται μέχρι τῆς σήμερον.

Εἰς Τέρνην τὸ στράτευμα τοῦ Γαριβάλδης ἤρξε κατὰ 900· τούτέστιν 900 εἰσέτι ἄνδρες διευθύντο εἰς τὸν ἄφευκτον ὄλεθρον.

Ὁ Οὐδινότος λαβὼν ἐσφαλμένας πληροφορίας ἐνόμισεν ὅτι ὁ Γαριβάλδης θὰ διευθυνθῇ εἰς τὰ ὄρη τοῦ Ἀλβάνου, καὶ ἔπεμψε πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη στρατὸν ἵνα καταδιώξῃ αὐτὸν, ἐννερῆται ὅμως ὅτι οὐδένα εὔρε.

Τὴν νύκτα τῆς 11 Ἰουλίου ὁ Γαριβάλδης ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Τέρνης καὶ ἔλαβε τὴν ὁδὸν τοῦ Σάν — Γερμίνι.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ἄρχονται τὰ θλιβερά τῆς ζωῆς του συμβεβηκότα. Οἱ στρατιῶται αὐτοῦ μὴ γνωρίζοντες τὸν σκοπὸν του, δεινοπαθοῦντες δ' ἔτι μᾶλλον καθ' ἐκάστην, καὶ βλέποντες ἔμπροσθεν αὐτῶν λαβύρινθον ἀδιέξοδον, ἤρχισαν νὰ ἐγκαταλείπωσι τὸν στρατὸν.

Ἡῤῥανε δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν λειποτακτῶν καθ' ὅσον μάλιστα ἐπλησίαζον τὰς πατρίδας αὐτῶν. Οἱ ἄθλιοι δὲ οὗτοι ἠναγκάζοντο πολλάκις μετὰ λειποταξίαν ν' ἀρπάζωσι καὶ νὰ ληστεύωσι τῆς ἀφορμῆς δὲ ταύτης ἅπας δροθείσης, ἡ συνείθεια ἐπεκράτησε καὶ ἐγένοντο λησταί.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Γαριβάλδης ἀνέπαύετο ^{συνείθως} πλησίον τῶν κήπων τῶν μοναστηριακῶν ἵνα εὕρισκωσι τροφάς· ἐνίοτε δὲ καὶ πλησίον τῶν μοναστηρίων. Ἀλλ' οἱ ἀγαθοὶ μοναχοὶ ὅ,τι ἠδύναντο ἔκαμον ἵνα βασανίσωσι τὸν στρατὸν τοῦτον καὶ τοῦτο βεβαίως ἐξ ἀποκαλύψεως τις οἶδε τίνος ἀγγέλου. Θέλομεν διηγηθεῖ τινὰ συμβεβηκότα ἵνα ἴδωσιν οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ὅτι πολλάκις στρατιῶται σκληρυνθέντες εἰς τοὺς ἀγῶνας εἶναι ἐπικεικότεροι τῶν ἀκάκων μοναχῶν, μολονότι γράφοντες πρὸς Ἕλληνας δὲν εἶχομεν ἀνάγκην παραδειγμάτων.

Ἐπὶ τῆς εἰς Ὀρβιέτον φερούσης ὁδοῦ ὑπάρχει μονὴ τις κατοικουμένη ὑπὸ δέκα καὶ πέντε μοναχῶν. Διαβαίνοντες ἐκεῖθεν οἱ δημοκράται ἐστρختοπέδευσαν ἐπὶ τῆς εὐρείας Πύλης τοῦ μοναστηρίου

ἡσύχως ἀνένυ οὐδενὸς δυσαρέστου συμβεβηκότος. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οἱ δυστυχεῖς μοναχοὶ δυσηρεστήθησαν διὰ τὸν δοθέντα ἄρτον καὶ ἐζήτησαν ἀφορμὴν νὰ ἐκδικηθῶσιν· ὅτε δὲ εἰς ἀξιωματικὸς ἐζήτησεν ἀπὸ δύο μοναχοῦς ἄρτον δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας διότι εἶχον βραδύνει, οἱ δὲ λοιποὶ δὲν ἐφρόντισαν περὶ αὐτῶν, οἱ δύο μοναχοὶ εἶπον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄρτος εἰς τὸ μοναστήριον καὶ ἀνεχώρησαν. Ὁ ἀξιωματικὸς ὁμῶς ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ πράγματος ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἕτερον μοναχόν, ὅτε αἰφνης εὐρίσκεται ἀπέναντι ἐνὸς μοναχοῦ κρατοῦντος δύο μεγίστους κύνας· ἐνῶ δὲ ὁ εἰς ἔμενε παρὰ τὸν μοναχόν ὁ ἕτερος ἀφέθη ἵνα καταξοσχίσῃ ἐκεῖνον ὅστις εἶχε τὴν ἀναίδειαν νὰ ζητήσῃ ἄρτον ἀπὸ ὑπηρέτας τοῦ Θεοῦ. Καὶ τῶντι ὁ κύων ὤρμησε καὶ ἤθελε καταξοσχίσῃ ἀφεύκτως τὸν δυστυχῆ ἐὰν στρατιωτικὸς τις δὲν εἰσῆρχετο καὶ ἐφάνευε τὸν κύνα. Ὁ ἕτερος ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐργασίαν τοῦ πρώτου· ἀλλ' αἱ θύραι ἠνεώχθησαν καὶ εἰσελθόντες πολλοὶ στρατιωτικοὶ συνέλαβον τὸν κακοῦργον μοναχόν καὶ ἕτερον σύντροφον αὐτοῦ. Ἐρευνήσαντες δὲ εὗρον τοσοῦτον ἄρτον ὥστε ἐπερίσσευσε καὶ διὰ τὴν ἐπαύριον. Οἱ δὲ εὐσεβεῖς μοναχοὶ ἀφέθησαν τιμωρηθέντες χρηματικῶς.

Ἀλλὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ ἐπυροβόλησαν κατὰ τινων ἱππέων φονεύσαντες τὸν ἀρχηγὸν καὶ βαρέως πληγώσαντες δύο ἱππεῖς, εἰς δόξαν τῶν μοναχῶν αἰωνίαν.

Τὴν 13 Ἰουλίου 1849 περὶ τὴν μεσημβρίαν, ὁ Γαριβάλδης ἐφθασεν εἰς Τόδην, ἀφ' ἧς ἔμελλε τὸ αὐτὸ ἐσπέρας νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ νὰ διαβῇ τὸν Τίβεριν ἔχων μόνον, 3,000 ἀνθρώπους ἕνεκα τῶν συχνῶν λειποταξιῶν. Ἀλλ' ἐμποδισθεὶς ἀνεχώρησε τὴν πρωΐαν τῆς 15· διέβη τὸν Τίβεριν· καὶ τὴν 16 ἐφθασεν εἰς Ὀρβιέτον. Καὶ ἠθέλησαν μὲν αἰσχροὶ τινες νὰ καταπολεμήσωσι τὸν Γαριβάλδην ἀλλ' οὐδεὶς τοὺς εἰσήκουσεν, ἀπ' ἐναντίας μάλιστα τὸν παρεκάλεσαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τὸν ἐδέχθησαν μετὰ πλείστων εὐφημιῶν.

Τὴν 17 ὁ Γαριβάλδης ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ Ὀρβιέτου καὶ τὴν

19 εἰσῆλθεν εἰς Κετόνην, ἡμίσειαν δὲ ὥραν μετὰ τὴν ἐξ Ὀρβιέ-
του ἀναχώρησιν τοῦ Γαριβάλδου οἱ Γάλλοι κατεῖχον αὐτήν.

Οἱ ἐν τῇ πόλει στρατιῶται ἰδόντες τὸν Γαριβάλδην πλησιάζοντα, τοσοῦτον ἐφοβήθησαν, ὥστε ἀμέσως ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Οἱ ἀπὸ Κετόνης, φυγόντες στρατιῶται συνηθροισμένοι εἰς Χιούσην ἐσκόπευον ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τοῦ Γαριβάλδου κατὰ προτροπὴν τῶν ἱερέων, τῶν συμβόλων τούτων τῆς εἰρήνης: Πανταχόθεν στρατεύματα διευθύνοντο κατὰ τοῦ δυστυχοῦς τούτου στίφους. Πολλάκις δὲ ἐν τῷ διαστήματι τῆς καταβάσεως ταύτης χωρικοὶ ἑνοπλοὶ ἀρχηγούντων μοναχῶν καὶ ἱερέων προσέβαλεν τοὺς ἀπομακρυνομένους Γαριβαλδινοὺς στρατιώτας καὶ ἐφόνευον αὐτούς.

Ἅτερον δὲ δυστύχημα ὑπῆρχε. Οἱ Αὐστριακοὶ δὲν ἐπολέμουν ποτὲ ἄνευ τῶν Τοσκανῶν, ἐπιθυμοῦντες νὰ φέρωσι τὸν Γαριβάλδην εἰς τὴν δεινὴν θέσιν νὰ μάχεται κατ' αὐτῶν ἐκείνων μετὰ τῶν ὁποίων συνεπολέμει εἰς τὴν Λομβαρδίαν. Ἀλλ' ὁ Γαριβάλδης ἀπέφευγε τοιούτους ἐχθροὺς, διότι ἐφείδετο τοῦ Ἰταλικοῦ αἵματος. Διὰ τεχνασμάτων δὲ δεικνυόντων μεγίστην ἐπιτηδειότητα κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀδελφοκτονίαν ταύτην.

XIV

Ὁ Γαριβάλδης ἵνα γνωρίσῃ τὰς τοῦ ἐχθροῦ θέσεις καὶ συγχρόνως ἵνα τὸν ἀπατήσῃ ἔπεμψεν ἐκ τῆς Κετόνης ἕλην ἱππικοῦ εἰς Σιένναν, τῆς ὁποίας ὅμως ὁ ἀρχηγὸς μὴ ἔχων οὐδὲν ἀνθρώπινον αἶσθημα κατεδέχθη νὰ πωλήσῃ τοὺς ἵππους καὶ ν' ἀναχωρήσῃ!

Φθάσας εἰς Φοϊάνον ὁ Γαριβάλδης καὶ μὴ ἔχων τροφὰς ἀγνοῶν δὲ καὶ τὰς τοῦ ἐχθροῦ προπαρασκευὰς εἰς Χιούσην ἔπεμψεν ἱππεῖς τινὰς ἵνα προμηθευθῶσι ζωοτροφίας. Ἀλλ' ἐμπεσόντες εἰς ἐνέδραν ἀνεχώρησαν ἀφήσαντες δύο αἰχμαλώτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν των. Ὁ Γαριβάλδης τοὺς ἐζήτησεν ἀλλ' οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι, οἵτινες ἰδίως ἐνῆργουν εἰς ταῦτα παρώτρυνον

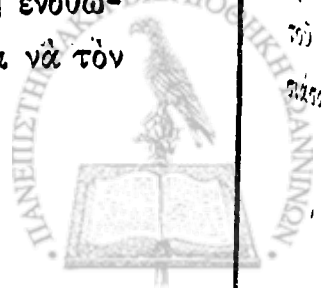
τούς χωρικούς νὰ μὴ τοὺς δώσωσι. Τότε ἐπιθυμῶν ὁ δυστυχὴς οὗτος ἀνὴρ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ζωὴν των συνέλαβε μερικοὺς ρασοφόρους καὶ τοὺς παρέλαβε μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ μὲν ἱερεῖς παρέδωκαν τοὺς δύο ἐκείνους αἰχμαλώτους εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐβασάνισαν, ὃ δὲ Γαριβάλδης ἠλευθέρωσε τοὺς μονάρχους.

Φθᾶσας τὴν 13 εἰς Μοντεπουλκιάνον, ὅπου ἐνθουσιωδῶς τὸν ἐδέχθησαν, παρώτρυνεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Τοσκανούς. Ἐκεῖθεν δὲ διευθύνθη εἰς Φλωρεντίαν ἣν προσδιώρισεν ὡς κέντρον ὅλων αὐτοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ πρᾶξις ἦτο τολμηρὰ, ἀρμόζουσα ὅμως μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἥρωος ἡμῶν. Ἦτο τολμηρὰ διότι τρεῖς χιλιάδες ἀνθρώπων ἐστερημένων πάντων σχεδὸν τῶν πολεμικῶν μέσων, ἔμελλον ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ εἰκοσιπέντε περίπου χιλιάδων στρατιωτῶν ἐχόντων πάντα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς πόλεμον, ἐκτὸς τῆς ἀνδρείας.

Ἀναχωρήσαντες λοιπὸν ἐκεῖθεν οἱ ἄνδρες διευθύνθησαν εἰς Καστιγλιονε - Φιορεντίνο καὶ ἐκεῖθεν τὴν 23 εἰς Ἀρέζον.

Πανταχοῦ ἐνθουσιωδῶς τοὺς ὑπεδέχοντο, πανταχοῦ οἱ ἀληθεῖς Ἴταλοὶ ἐβλεπον μετὰ συμπαθείας τοὺς ἄνδρας τούτους πρὸς ἀφρευκτον ὄλεθρον πορευομένους, πανταχοῦ ἠκούοντο ζητωκραυγαί· καὶ τὸ ζήτην ὁ Γαριβάλδης ζήτην ἡ Ἰταλία ἀντήχει. Καὶ τοῦτο ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν Αὐστριακῶν. Αἶ ! τότε ἐμπόδισαν τὰς εὐχὰς τοὺς ἔθνους τούτου νὰ πραγματοποιηθῶσι, σήμερον ὅμως τρέμουν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔθνος τὸ ὁποῖον τότε κατεπίεζον.

Εἰς Ἀρέζον ἡ προσέγκισις τοῦ Γαριβάλδου μεγάλον ἐνέπνευσεν ἐνθουσιασμόν, ἡ δὲ νεολαία ἡ πανταχοῦ δίδουσα τὸ σύνθημα τῆς ἐπανάστασεως ἠτοιμάζετο νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ποιητὴς Γουαδανιόλης κατῴρθωσε νὰ σβύσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦτον, παριστῶν τὸν στρατὸν τοῦ Γαριβάλδου ὡς ἄθροισμα ληστῶν ἐχόντων σκοπὸν τὴν λείαν καὶ τὰ λάφυρα. Καὶ οὐχὶ μόνον κατῴρθωσε νὰ μὴ ἐνοθῶσι μετὰ τοῦ Γαριβάλδου ἀλλ' ἀπεναντίας καὶ νὰ θέλωσι νὰ τὸν

πολεμήσωσι. Ὅτε λοιπὸν τὴν 23 ἔφθασεν ὁ στρατὸς τοῦ ἥρωος μας εἰς τὴν πόλιν μεθλίψιν παρετήρησε αὐστριακοὺς καὶ Ἴταλοὺς ἀναμεμιγμένως ἐμποδίζοντας μὲν τὴν εἴσοδον του, ὑποσχομένους ὅμως ἐὰν στρατοπεδεύσῃ μακρύτερα νὰ τὸν πέμψωσι τροφάς.

Ὁ Γαριβάλδης μὴ ἐπιθυμῶν νὰ χύσῃ αἷμα Ἰταλικὸν, καίτοι δυνάμενος νὰ διάσῃ τὴν θύραν, ἀπεμακρύνθη ἐπὶ παρακειμένου τῆς πόλεως ὑψώματος.

Ἐν τούτοις ὁ στρατηγὸς Σταδίων ταχέως διευθύνετο κατὰ τοῦ Γαριβάλδου ἔχων ἀρκετὸν στρατόν. Τὴν 24 ἔφθασε τὸν ἥρωα ἡμῶν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγείρῃ τὸ στρατόπεδον του ἐκ τῶν περιχώρων τοῦ Ἀρέζου. Τὴν δ' ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐβάδιζον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ὁδηγούσης εἰς Ῥωμανίαν. Τὴν 26 ὁ Γαριβάλδης ἐστρατοπέδευσε ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Κιτέρνης, θέσεως ὀχυρᾶς, ἀλλ' ἀνωφελοῦς δι' ἀνθρώπους μὴ ἔχοντας οὔτε τροφὴν οὔτε τοῦλάχιστον τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐναντίων. Οἱ δὲ Αὐστριακοὶ κατέλαβον τὴν Μορτέρκην τὴν 26. Πάντα δὲ τὰ λοιπὰ τάγματα περιεκύκλωσαν τὸν Γαριβάλδην.

Τὴν 26 περὶ τὴν μεσημβρίαν διὰ στρατηγήματος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὰ σαρκοβόρα ἐκεῖνα ὄρνεα, ἀπωλέσας ὅμως στρατιῶτας τινάς καὶ πολλὰ ζῶα.

Ὁ Γαριβάλδης ἔκαμε μεγάλην προμήθειαν βοῶν ὅπως ἔχη περιπλανώμενος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἔρημων ἐκείνων βράχων. Καὶ ὄντως οἱ βόες ἐκεῖνοι ἔσωσαν τοὺς στρατιώτας τοῦ Γαριβάλδου ἀπὸ τὸν ἄφρευκτον λιμὸν. Ὁ στρατὸς οὗτος ἔφθασεν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν Ἀπενίνων· ἐνταῦθα δὲ ἔμελλε νὰ διέλθῃ τὴν νύκτα. Ὁ στρατὸς ἐδείψα ἀλλὰ δὲν εὔρισκον ὕδωρ· ἄνεμος δὲ σφοδρὸς ἔτι μᾶλλον τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους ἐβασάνιζε. Ἡ νύξ ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡ τρομεροτέρα πασῶν τῶν λοιπῶν.

Τὴν 28 ὁ Γαριβάλδης ἐκίνησε δι' Ἀγίον Ἀγγελον· ἀφοῦ δὲ ἔφθασε καὶ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, ἠθέλησε ν' ἀναπαυθῇ ἐπὶ τοῦ πλευροῦ λόφου τινός. Ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ Αὐστριακοὶ πλησιάσαντες ἐτάρaxαν τὸ στρατόπεδον· δὲν ἦσαν ὅμως πλέον το-

σοῦτον πολλοὶ οἱ ἐχθροὶ, διότι μόνον ἓν μέρος τοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθησεν νὰ καταδιώκῃ τὸν Γαριβάλδην. Διὰ τοῦτο τὴν πρωΐαν κατέλαβον ὀχυρὰν τινὰ θέσιν εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνωνται ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν προσβολὴν τοῦ Γαριβάλδου. Ἀλλ' οὗτος δὲν εἶχε τοιοῦτον τινὰ σκοπὸν μὴ ἔχων ζωοτροφίας, καίτοι δυνάμενος νὰ βλάψῃ τοὺς ὑπὸ τὸν Ἑρνέστην, ἀπεφάσισε ν' ἀποφύγῃ τὴν συμπλοκὴν. Καὶ πάλιν λοιπὸν στρατηγικῶς τῷ τρόπῳ ἀπεσύρθη ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ὁ Ἑρνέστης ἔστειλεν ἓν σῶμα πρὸς καταδίωξίν των ὅπερ ὅμως ἠνυχκάσθη ν' ἀποσυρθῇ. Ἐντούτοις ἐνῶ ἐγένετο ἡ συμπλοκὴ πλεῖστοι ἀξιωματικοὶ ἐλειποτάκτησαν αἰσχυρῶς. Ἦδη δὲ τὸ σῶμα τοῦτο μόνον 1,500 ἠρίθμη.

Ἐὰν δὲ μέχρι τοῦδε κατώρθωσε ὁ Γαριβάλδης ἐντίμως νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ἀγῶνος, τοῦτο συνέβη διότι μεταξὺ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὑπῆρχον καὶ τινες γενναῖοι ἀποφασίσαντες μέχρι τέλους νὰ συμμετασχῶσι τῆς τύχης αὐτοῦ. Ἀλλως ὁ Γαριβάλδης ἤθελε μόνος ἀντιτάξῃ ἐπὶ ματαίῳ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ. Καὶ ἐλύπησε μὲν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὸν Γαριβάλδην ἡ τελευταία αὕτη λειποταξία, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ λειποτάκται οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρῶτον ἤδη εἶχον ταχθῇ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ, δὲν ἡμάρτησαν τοσοῦτον ὅσον φίλός τις ἀρχαῖος τοῦ Γαριβάλδου συμπολεμήσας πολλὰς μετ' αὐτοῦ, καὶ προαχθεὶς τῇ συνεργείᾳ του, ἐγκαταλείψας ὅμως αὐτὸν ἅμα τὸν κίνδυνον εἶδεν αὐξάνοντα.

Ἀλλὰ καὶ οἱ θαρράλεώτεροι στρατιῶται βλέποντες τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἀρχηγοὺς τοὺς μὲν φεύγοντας, τοὺς δειλιῶντας ἔχασαν τὴν μέχρι τοῦδε γενναιότητά των. Τοῦτο δὲ ἰδὼν ὁ Γαριβάλδης καὶ κατανοήσας ὅτι δὲν θέλωσι δυνηθῇ ἐπὶ πολὺ ν' ἀνθέξῃ κατὰ τῶν ἀδιαλείπτων προσβολῶν τῶν ἀνωτέρων ἐχθρῶν, ἀπεφάσισε νὰ προσπαθήσῃ νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν ἐντίμου συνθηκολογίας.

Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν μικρὰν δημοκρατίαν τοῦ ἁγίου Μαρίνου, προσπαθὼν ν' ἀποφύγῃ τὰς συμπλοκάς. Ταχυτάτῃ λοιπὸν πορείᾳ ἦτο τὸ μόνον μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἡδύνατο ν' ἀποφύγῃ αὐτάς. Τὴν ἐσπέρην τῆς 29 ἐστρατοπέδευσαν εἰς Μακεράτα Φέτριαν, Ἀλλὰ

ιδόντες τοὺς ἐχθροὺς πλησιάζοντας καίτοι κεκμηκότες ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν.

Τὴν ἀκόλουθον ὁ Γαριβάλδης κατέλαβε τὸ μοναστήριον τοῦ Πιετραρούβια, ὅθεν ἀνεχώρησεν μετὰ μεσημβρίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς ἀπέρατον δάσος φηγῶν. Τὴν νύκτα εὐρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ δάσους ἐκεῖνου περιεπλανήθησαν· ἤθελον δὲ βεβαίως γίνῃ θυμὰ σύμπαντες τοῦ τοιούτου δυστυχήματος, ἐὰν ὁ Γαριβάλδης δὲν ἐπανόρθου τὸ λάθος. Ὀλίγον ἀπέχοντες τῆς δημοκρατίας οἱ στρατιῶται τοῦ Γαριβάλδου, ἕνεκα τοῦ πολλοῦ κόπου παρεδόθησαν εἰς τὸν ὕπνον ἐνῶ ὁ ἀκάματος στρατηγὸς αὐτῶν προσεπάθη νὰ πείσῃ τὴν Κυβέρνησιν νὰ τοὺς δεχθῇ, ἀγνοῶν τὴν στάσιν ταύτην τοῦ στρατοῦ του. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζε, καὶ ἤδη τὴν πρωΐαν τῆς τριακοστῆς ἐφάνη ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἐτοιμαζόμενος νὰ προσβάλῃ τοὺς Γαριβαλδινούς. Εἰς τὴν δεινὴν ταύτην εὐρισκόμενος ὁ στρατὸς ἀπεφάσισε διὰ ἀκαταμαχήτου ἀνδρείας νὰ ἐξέλθῃ τῆς κοιλάδος. Καὶ ὄντως ἡ ἀνοδος ἐγένετο ἀνευ σοβαρᾶς τινὸς ζημίας. Ὁ Γαριβάλδης ἐν τούτοις μαθὼν τὸν κίνδυνον τοῦ στρατοῦ του ἔσπευσε πρὸς βοήθειαν. Καίτοι δὲ δυνάμενος ἤδη ἕνεκα τῆς θέσεως ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὸν ἐχθρὸν, δὲν τὸ ἐπραξε, ἀφίσας μόνον ἓν σῶμα ἵνα τὸν ἀπασχολῇ. Αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ λοιποῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἅγιον Μαρτῖνον. Τὴν 31 Ἰουλίου περὶ τὴν μεσημβρίαν ἅπας ὁ στρατὸς εὕρισκετο ἐντὸς τῆς δημοκρατίας. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν περὶ τὴν 2 ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ὁ Γαριβάλδης εὐρὼν τέλος τὸ νομιζόμενον τέρμα τῶν δυστυχιῶν του, ἐκήρυξεν εἰς τὸν στρατὸν ὅτι δύναται ἕκαστος ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ Αὐστριακοὶ ἐντούτοις εἰσῆλθον παρὰ νόμῳ εἰς ἅγιον Μαρτῖνον καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ προσβάλλωσι τοὺς Γαριβαλδινούς. Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις μαθοῦσα τὸ πρᾶγμα ἐπρότεινεν εἰς τὸν Γαριβάλδην νὰ μεσολαβήσῃ αὐτὴ πρὸς συνθηκολογίαν· οὗτος δὲ ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ὁ Γορκόβσκις, ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ἐπρότεινε τοῖς ἐξῆς ὅρους. «Οἱ Γαριβαλδινοὶ νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς δημοκρατίας, καὶ

νά ἦναι ἐλεύθεροι νά πορευθῶσιν ὅπου θελήσωσι. Ὁ δὲ Γαριβάλδης λαβὼν τακτικὸν διαβατήριον νά ἐπιβιβασθῇ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. »

Ὁ Γαριβάλδης συναθροίσας ἅπαντας τοὺς ἀξιωματικούς ἐγνωστοποίησε τοὺς ὅρους τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ πλεῖστον μέρος τοὺς ἀπερρίψε. Ἐπροτίμησαν νά ἐξέλθωσι διὰ τῆς βίας ἐκεῖθεν

Ἐντούτοις ὁ ἐχθρὸς κατέλαβεν ἀπάσας τὰς ἐξόδους τοῦ ἁγίου Μαρτίνου ἥδη τὸν ἀριθμὸν 10'000.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐνῶ πάντες κεκμηκότες ἐκοιμῶντο ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τοῦ λιθοστρότου τῶν ὁδῶν, μὴ εὐρόντες πάντες οἴκους, ὁ Γαριβάλδης μόνος ἠγροῖπνει παρατηρῶν τοπογραφικὸν τινὰ χάρτην καὶ ἐξετάζων τρεῖς πολίτας διὰ τὰς δυνάμεις καὶ τὴν θέσιν τῶν ἐχθρῶν. Ἀφοῦ δὲ πρῶτον ἐπείσθη περὶ τῆς τιμιότητος αὐτῶν, τοὺς ἔλαβεν ὡς ὁδηγούς· διότι ἐσκέπτετο λάθρα ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ σκότους καὶ τῆς ταχύτητος. Αἶφνης ἐγείρεται καὶ διατάσσει τοὺς ὑπασπιστάς του νά ἐτοιμασθῶσι πρὸς ἀναχώρησιν. Διακόσιοι, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τὸν ἠκολούθησαν.

Ὁ στρατηγὸς Γορκόβσκης μαθὼν τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Γαριβάλδου τοσοῦτον ὠργίσθη τοσοῦτον ἐμάνη, ὥστε ἐπροκήρυξεν, ὅτι θέλει τουφεκίσει πάντα δόσοντα ὕδωρ καὶ ἄρτον καὶ πῦρ εἰς τοὺς κακούργους ἐκείνους.

Τὴν πρωΐαν τῆς πρώτης Αὐγούστου ὁ Γερμανὸς οὗτος διευθύνθη εἰς Κεσενάτικον καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας, κατέλαβε τὸ Βερούκιον, ἐλπίζων νά συλλάβῃ τὸν Γαριβάλδην· ἀλλ' αἱ ἐλπίδες του ἐματαιώθησαν· διότι οὗτος ἔφθασεν εἰς Κεσενάτικον, συνέλαβεν Αὐστριακοὺς τινὰς καὶ εὐρὼν πλοιάρια καὶ ζωοτροφίας ἐπέβη τὴν πρωΐαν τῆς 2 Αὐγούστου μετὰ τῶν συντρόφων του ἐπὶ δεκατριῶν ἀλιευτικῶν πλοιαρίων, καὶ ἀνασπᾶσαντες τὰς ἀγκύρας διευθύνθησαν πρὸς τὴν Βενετίαν, πλέοντες πλησίστιοι, καὶ ἐλπίζοντες ὅτι ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν κινδύνων. Τὰ πλοιάρια διωκοῦντο ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν τοῦ Γαριβάλδου τῶν συμπολεμῆσαντων μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, καὶ εἰς τὴν Εὐ-

ρώπην, καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλλάσσης· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι ἦσαν ὀλίγοι διώκουν καὶ τινες ἀλιεῖς. Ἀπασαν τὴν ἡμέραν ἔπνεεν ἄνεμος οὐρίος, ἀλλὰ τὴν ἐσπέραν ἥλλαξε, καὶ μανιώδης ἐναντίος ἄνεμος ἤρχισε νὰ πνέῃ.

Τὰ πλοιάρια ἔπλεον ἤδη τὸ ἔσχατον μεσημβρινὸν μέρος τοῦ κόλπου τῆς Βενετίας, καὶ ἤδη ἔβλεπον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ἀλλ' ἡ τύχη καὶ τότε ἐφάνη δυσμενής· διότι ἐνῶ διὰ τῆς διανοίας ἀπεβιάζοντο ἤδη, καὶ ἐνῶ ἡ πραγματικότης ἐμελλε μετὰ τινος στιγμᾶς νὰ ἐπέλθῃ, πλοῖα ἐχθρικὰ ἐφάνησαν προχωροῦντα πρὸς αὐτούς. Ἦτο δὲ ἡ ὑπὸ τὸν Σκοπινίχον μοῖρα, ἥτις μαθοῦσα τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Γαριβάλδου ἔσπευσε πρὸς καταδίωξίν του.

Ἀμέσως ἔρριψε τὰς λέμβους εἰς τὴν θάλασσαν, θέσας πολλοὺς ἐνόπλους ἀνθρώπους καὶ ἔσπευσε νὰ περικυκλώσῃ τ' ἀλιευτικὰ πλοιάρια τὰ φέροντα τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Γαριβάλδου. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἥλλαξαν διεύθυνσιν· ἔσπευδον νὰ φθάσωσιν εἰς Πουντα-Μαέστρα ὅπου δὲν ἐφοβοῦντο πλέον τοὺς Αὐστριακοὺς. Οἱ δὲ ἀλιεῖς δραστηρίως συνετέλουν εἰς τὴν εὐδοσίαν τοῦ ἔργου.

Ἐν τούτοις αἱ λέμβοι αἱ ἐχθρικαὶ καταδιώκουσαι τοὺς Γαριβαλδινοὺς διεσπάρησαν. Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἐπιθυμῶν νὰ ὀφελῇ τῆς εὐκαιρίας διέταξε τὰ πλοιάρια νὰ σραφῶσι πρὸς ναυμαχίαν. Ἀλλ' οἱ ἀλιεῖς μὲ δυσαρέσκειαν ἤκουσαν τὴν διαταγὴν ταύτην καὶ μὲ δυσαρέσκειαν τὴν ἐξετέλεσαν.

Διὸ εὐρέθησαν αἰφνης ὑπὸ τὴν ἐχθρικὴν μοῖραν, ἥτις μανιώδῃ ἤρχισε κανονοβολισμόν. Τὰ πλεῖστα λοιπὸν πλοιάρια ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐλπίζοντα νὰ ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον. Εἰς μάτην ὁ Γαριβάλδης προσεπάθει νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ, εἰς μάτην τοὺς ἐπέπληττε, τοὺς ἠπείλει, τοὺς παρεκάλει· ὁ φόβος ἐκοίμησε τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν, ἐὰν ὑπῆρχε, καὶ ἔδωκε πτερὰ εἰς τὰ πλοιάρια. Εὐτυχῶς ὅμως πέντε ἐξ αὐτῶν, ἐφ' ἐνὸς τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Γαριβάλδης, ἐφθασαν εἰς τὸν ἀκτὴν Μεσόλαν. Αἱ δὲ λοιπαὶ ὀκτὼ συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

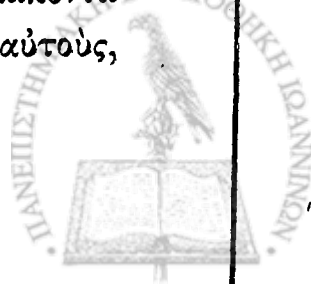
XV.

Χίλιοι περίπου αξιωματικοὶ τοῦ Γαριβάλδου καὶ στρατιῶται ἔμειναν εἰς ἅγιον Μαρίνον, ἐκπεπληγμένοι διὰ τὴν αἰφνηδίαν ἀναχωρήσιν τοῦ στρατηγοῦ των· τινὲς δὲ καὶ ἐλυπήθησαν διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συμμεθέξωσι τῶν ταλαιπωριῶν, ἃς ἔμελλε νὰ ὑποστῇ. Καὶ ὀλίγοι μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν ἄνευ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῶν ἀρχηγοῦ, περιεπλανήθησαν τὴν νύκτα πρὸς ἀναζήτησίν του ἐπὶ πολὺ χρόνον ἐπὶ ματαίῳ, ἔχοντες μόνον τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ μὴ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν ἐχθρόν. Εἶθε ὅλοι ἐκεῖνοι οἵτινες ἐγένοντο θύματα τῆς εὐπιστίας αὐτῶν νὰ ἠκολούθουν τοὺς ὀλίγους τούτους !

Ἐν τούτοις τὴν πρωΐαν τῆς 1 Αὐγούστου ἔφθασεν εἰς ἅγιον Μαρίνον ἀξιωματικὸς τις Αὐστριακός, ὅστις ἐν ὀνόματι τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἑρνέστου ἐζήτησε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ συνθήκη, πρὶν εὐρεθῶσιν οἱ Αὐστριακοὶ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταλάβωσι τὴν πόλιν αὐτῶν. Ὁ Βελζόπης ἐβεβαίωσε τὸν ἀξιωματικὸν ἐκεῖνον ὅτι ἡ συνθήκη θὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ γράμμα καθόσον ἀφορᾷ τοὺς Στρατιώτας. Ἀλλ' ὁ ἀπεσταλμένος ἠθέλησε νὰ μεταβληθῇ ἐν ἄρθρον. Ἀντὶ, ὡς ἦτο συμπεφωνημένον, ν' ἀναχωρήσωσι κατ' εὐθείαν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν, ἐζήτησε νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν στρατηγὸν Γορκόβσκην ἵνα μάθωσι τὰς ἀποφάσεις του, καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ ἴδια, βεβαιῶν ὅτι οὐδὲ θριξ τῆς κεφαλῆς θέλει βλαφθῇ,

Ἐπίστευσαν οἱ δυστυχεῖς στρατιῶται εἰς τοὺς λόγους τοῦ πανούργου ἐκείνου, καὶ 900 περίπου ἄνδρες εἰς ἀποσπάσματα διηρημένοι διευθύνθησαν εἰς Ῥίμινον. Μόλις δ' ἐξελθόντες τῶν ὁρίων τῆς δημοκρατίας ἐνέπεσον εἰς ἐνέδραν καὶ συνελήφθησαν.

Ἀφοῦ δὲ ἀφῆρσαν ἀπὸ τοὺς εὐπίστους τούτους ὅσα εἶχον ἐπ' αὐτῶν τοὺς ὠδήγησαν εἰς Βολονίαν. Φυλακισθέντες ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ μὲν Λομβαρδο-Βενετοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν στρατὸν, οἱ δὲ λοιποὶ Ἴταλοὶ μετὰ τριάκοντα ῥαβδισμοὺς, ἐν τῷ μέσῳ ἀπείρων Κροατῶν ἐμπεζόντων αὐτοὺς,

ἡλευθερώθησαν. Καὶ τοιοῦτον μὲν τέλος ἔλαβον ἐκεῖνοι, οἵτινες πεποιθότες εἰς τοὺς ἀπίστους, ἀσυνειδήτους καὶ ἐπιόρκους Αὐστριακοὺς παρεδόθησαν, τέλος ὅμως δεικνύον ὀφθαλμοφανῶς ὅτι ὁ χαρακτήρ τῶν Αὐστριακῶν εἶναι χείρων τῶν Τούρκων· διότι ἐκεῖνοι μὲν εἶναι σκληροὶ ἀλλ' οὐχὶ πανοῦργοι· οὗτοι δὲ καὶ πανοῦργοι καὶ σκληροὶ καὶ ἀνάξιοι τοῦ ἐπιθέτου τοῦ Εὐρωπαίου.

Τὰ δὲ πέντε πλοιάρια τὰ διαφυγόντα τὴν ἐχθρικὴν μοῖραν ἐμπεριεῖχον τὸν Γαριβάλδην, τὴν Ἀννίταν, τὸν Βρουνέτην, μετὰ τῶν δύο υἱῶν του, τὸν Οὐγὸν Βάσσην καὶ τινὰς ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ διαχωρισθῶσιν ἵνα δυνηθῶσι νὰ ἀποφύγῃ τὴν ὀξυδέρκειαν τῶν ἐχθρῶν.

Ὁ στρατηγὸς λοιπὸν μετὰ τῆς συζύγου του καὶ τῶν ἀξιωματικῶν μετὰ βραχεῖαν ἀνάπαυσιν ἠλλαξαν ἐνδυμασίαν, καὶ διευθύνθησαν εἰς Ῥαβέννην.

Ἀλλ' ἡ δυστυχὴς Ἀννίτα ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ καταβάλληται ἔνεκα τῶν πολλῶν δεινοπαθειῶν. Ναὶ μὲν ἡ κρᾶσις αὐτῆς ἦτο ἰσχυρά, ἀλλ' ἦτο γυνὴ πάντοτε καὶ ἤδη μάλιστα ἔγγυος, αἱ δὲ κακοπάθειαι ἃς ὑπέστη ἠδύναντο νὰ καταβάλῃ καὶ κρᾶσιν ἰσχυράν ἀνδρὸς. Καὶ ἔπασχε μὲν ἀλλ' οὐδὲ στεναγμὸν οὐδὲ παράπονον ἐπρόφερον τὰ ὥραῖα αὐτῆς χεῖλη. Ἦδη δὲ καθόσον ἡ ἐγγυμοσύνη αὐτῆς προεχώρει, αἱ δυνάμεις αὐτῆς βαθμηδὸν ἐξέλιπον, ἡ χροιά τοῦ προσώπου της ἐξηφανίσθη, τὰ κοράλινα χεῖλη της ὠχρίων, καὶ τὸ ἄλλοτε ζωηρὸν αὐτῆς βλέμμα νενεκρωμένον ἤδη συχνάκις ἠτένιζε τὸν οὐρανόν, ὃν ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ κατοίκησῃ.

Δύο ἡμέρας περιεπλανῶντο ἐντὸς δασῶν οἱ τρεῖς φυγάδες ἐλπίζοντες ὅτι θὰ φθάσωσιν εἰς Ῥαβέννην. Οἱ χωρικοὶ συνήρουν εἰς τὸ νὰ κρύπτωνται, καὶ οἱ φύλακες αὐτοὶ πολλάκις μετ' εὐμενείας ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐνίοτε μάλιστα τοὺς συνώδευον πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν. Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν μόλις ἀρχίσαντες τὴν ὁδοιπορίαν των ἐστάθησαν κατὰ παράκλησιν τῆς Ἀννίτας μὴ δυναμένης πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ. Ἦναγκά-

σθησαν λοιπὸν νὰ τὴν μεταφέρωσιν εἰς ἀγροτικὴν τινα οἰκίαν ἐκεῖ πλησίον κειμένην διὰ νὰ ἡσυχάσῃ· ἀλλὰ δὲν ἦτο πεπρωμένον οὐδὲ στιγμὴν ἡσυχίας νὰ εὕρῃ ἡ δυστυχὴς αὕτη γυνή. Διότι ἔμαθον ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἔρχονται κατόπιν αὐτῶν. Εὐτυχῶς ὅμως εὐρέθη εὐγενὴς τις καρδιά προσενεγκοῦσα ἓνα δίφρον πρὸς εὐόδοσιν τῆς φυγῆς, οὐχὶ δὲ πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀννίτας.

Περὶ τὸ ἔσπερας οἱ φυγάδες ἔφθασαν πλησίον τυροποιείου ὀλίγον ἀπέχοντος τῆς Ῥαβέννης· ἐκεῖ δὲ ἡ Ἀννίτα ἐλυποθήμησε. Μὴ δυνάμενοι λοιπὸν πλέον νὰ προχωρήσωσιν ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν πλησίον οἰκίαν.

Ὁ Γαριβάλδης ἔλαβεν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ τὸ σῶμα τοῦ προσφιλοῦς τούτου ὄντος καὶ τὸ ἔθεσεν ἐπὶ κλίνης παρασκευασθείσης ὑπὸ τῶν χωρικῶν, καὶ κλίνας τὸ γόνυ ἔμπροσθεν αὐτῆς προσεπάθει νὰ διακρίνῃ ἵχνος ἐλπίδος. Ἀλλ' ἡ Ἀννίτα ἔκειτο ὠχρὰ, ἀκίνητος, ὡς οἱ ἐπὶ τοῦ τάφου καθεύδοντες ἀνδριάντες. Ἀνεγερθεῖσα ἔπιδε ποτὸν τι καὶ ἤρχισε ν' ἀγωνιᾶ. Κλίνας τότε ὁ Γαριβάλδης ἔμπροσθεν τῆς συζύγου αὐτοῦ ἔθεσε τὰ χεῖλη του ἐπὶ τῶν χειλέων της καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ψυχὴ αὐτῆς ψυχὴ ἀγνή, ψυχὴ ἀνδρεία, ψυχὴ Ἀγγέλου ἀπέπτη πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ πλάστου.

Τὸ σῶμά της ἔκειτο ἤδη νεκρόν.

Εἰς τὴν θέαν ταύτην ὁ Γαριβάλδης δὲν ἐθρήνησεν· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου πτώματος ὠρκίσθη ὅρκον διατηρηθέντα μέχρι τὴν σήμερον, ὠρκίσθη ἀένναον πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς μῖσος.

Τὸ σῶμα τῆς ἡρώινης ἐτέθη ἐντὸς τάφου ἀνοιχθέντος ἀπὸ αὐτὰς τὰς χεῖρας τοῦ συζύγου αὐτῆς, τῇ βοθείᾳ τοῦ φίλου του, καὶ ἐκαλύφθη ἐπιμελῶς ἵνα μὴ δώσῃ εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς ὑπονοίας. Οἱ δὲ καλοὶ χωρικοὶ ὑπεσχέθησαν νὰ μὴ γνωστοποιήσωσι τὸν τάφον μέχρις ἡμερῶν εὐνοϊκωτέρων. Ἀλλὰ δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἡσυχάσῃ ἡ δυστυχὴς Ἀννίτα καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ τάφου. κύων τις αὐτῆς ἀκολουθῶν τὴν Ἀννίταν ἐνόσῳ ἔζη δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν ἀποθανοῦσαν. Ἡθέλησε ν' ἀποθάνῃ μετ' αὐτῆς. Διὸ ὅτε πάντες ἀνεχώρησαν ὁ κύων οὗτος ἐκά-

θησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς κυρίας αὐτοῦ καὶ ἐθρήνει, καὶ ἔξεε τὴν τὴν γῆν ἵνα τὴν ἰδῇ καὶ αὖθις. Ὁ δυστυχὴς δὲν ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἀφοσίωσίς του αὕτη ἔμελλε ν' ἀποβῇ δεινὴ. Οἱ Αὐστριακοὶ διελθόντες ἐκεῖθεν ἔλαβεν ὑπονοίας, καὶ ὡς ἄλλαι υἷαιναί, ἀνωρύξαντες τὸν τάφον εὗρον τὸ σῶμα τῆς Ἀννίτας. Ἀπέναντι δὲ τοῦ νεκροῦ τούτου σώματος δὲν κατεπραύνθησαν, ἀλλ' ὀργισθέντες μᾶλλον ἐτιμώρησαν τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους χωρικοὺς οἵτινες φιланθρωπία κινούμενοι παρέσχον τὰς δυνατὰς βοήθειας εἰς τὴν θανοῦσαν !

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τῆς Ἀννίτας, καὶ τοιαύτη ἡ τῶν Αὐστριακῶν διαγωγή.

Ἡ τύχη τῶν συλληφθέντων ὑπῆρξεν ἐπίσης δεινὴ. Ὁ στρατηγὸς Φόρβας πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ 90 στρατιῶται συλληφθέντες ἐντὸς τῶν 8 ἐκείνων πλοιαρίων ὠδηγήθησαν κατὰ πρῶτον εἰς Πόλαν ἐμπαιζόμενοι καὶ χλευαζόμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους. Ἐνῶ δὲ ἐτρέφοντο κακῶς, ἐνῶ οἱ πλεῖστοι ἠσθένουν ἕνεκα τῆς κακῆς διαίτης, ἠπειλοῦντο συγχρόνως καθ' ἐκάστην νὰ ὑποστῶσι τὸν μαρτυρικὸν θάνατον· ὀδηγούμενοι ἀπὸ φυλακῶν εἰς φυλακὰς ἔφθασαν εἰς Λομβαρδίαν καὶ ἐπὶ τέλους ἀπελύθησαν. Μόνος ὁ στρατηγὸς Φόρβας μετὰ δύο μόνον μηνῶν κράτησιν ἀπελύθη ὡς ὢν ἄγγλος ὑπήκοος. Οἱ δὲ ἐν τοῖς πέντε πλοιαρίοις Γαριβαλδῖνοὶ οἱ διαχωρισθέντες ἀκολούθως πρὸς περισσοτέραν εὐκολίαν φυγῆς, οἱ μὲν ἐφονεύθησαν ἀτιμωθέντες πρότερον ὡς κακοῦργοι, ὡς ὁ Οὐγὸς Βάσσης καὶ ὁ Λιβρέγας· ἄλλοι δ' ἐχάθησαν, ὡς ὁ ἑνδοξὸς Βρουνέτης ὁ γίγας ἐκεῖνος ὅστις μόνος ἐνέπνεε τρόμον εἰς τοὺς πρὸς τὸ δέρειν τὰς γυναῖκας μόνον ἀνδρείους Αὐστριακοὺς. Πολλοὶ φονευθέντες ἔμειναν ἄταφοι καὶ ἐγένοντο βορὰ τῶν θηρίων· καὶ τέλος πολλῶν εἰσέτι ἡ τύχη εἶναι ἄγνωστος.

XVI

Ἦδη ὁ Γαριβάλδης ἀπολέσας τὸ προσφιλέστερον αὐτοῦ θυ καὶ ἰδὼν ματαιούμενον τὸ ὠραιότερον αὐτοῦ ὄνειρον, τὴν ἀνέ-

γερσιν τῆς Ἰταλίας, μόνος ἄνευ τινὸς συμμετέχοντος τῆς δυσ-
μενοῦς τύχης του, ἐξηκολούθησε βαδίζων πρὸς τὴν Ῥαβέννην.
Εἰς μάτην οἱ Αὐστριακοὶ ἐξηκολούθουν σπουδαίως τὴν καταδί-
ωξιν αὐτοῦ· ὅτε μὲν φίλική τις χεὶρ παρεῖχεν εἰς αὐτὸν βοή-
θειαν, ὅτε δὲ οἰκία τὲς ἡνεωγετὰς θύρας αὐτῆς πρὸς φιλοξενίαν.
καὶ αὐτὴ ἡ φύσις ἀπεχθαινομένη τοὺς τυράννους ἐβοήθει τὴν
φυγὴν του, παρέχουσα ἐμπόδις εἰς τοὺς διώκτας του· ἡ δὲ νύξ
τὸν ἐκάλυπτε μὲ τὰς ἐρεβώδεις αὐτῆς πτερύγας ἀποκρύπτουσα
οὕτως αὐτὸν ἀπὸ τὰ τῶν Αὐστριακῶν ὄμματα. Ἐπὶ τέλους ἔ-
φθασε σῶος μὲν καὶ ἀβλαβὴς κατὰ τὸ σῶμα, τετρωμένος δὲ
κατὰ τὴν ψυχὴν εἰς Ῥαβέννην. Ἐκεῖθεν δὲ ἐξακολουθήσας τὴν
πορείαν αὐτοῦ, φθάνει εἰς Τοσκάναν καὶ ἐπιβιβάσθεις τὴν ὃ Σε-
πτεμβρίου ἐπὶ ἀλιευτικοῦ τινὸς πλοιαρίου, ἀπεβιβάσθη εἰς
Πορτο-Βενερε ὄρμον ἀνήκοντα εἰς τὰ Σαρδικὰ κράτη ἐπὶ τοῦ
κόλπου τῆς Τοσκάνης.

Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς πορείας του ταύτης ὁ Γα-
ριβάλδης μὴ δυνάμενος νὰ ἐκφράσῃ ἄλλως τὴν εὐγνωμοσύνην
αὐτοῦ, εἰς τοὺς παρασχόντας γενναίως τὴν συνδρομὴν των, ἔ-
γραφε πιστοποιητικὰ εἰς ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, πιστοποιητικὰ
ἅτινα τὴν σήμερον θεωροῦνται δικαίως ὡς τίτλοι εὐγενείας.

Ἐπισκεφθεὶς τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς Νίκαιαν
ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Μὴ δε-
χθεὶς δὲ οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἀπείρων συνδρομῶν τῶν πρὸς αὐτὸν
προσενεχθεισῶν, ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ἐργασθῇ ἵνα ζήσῃ.
Ἄλλ' ἐν τῷ δυστυχίᾳ του ταύτῃ ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐξηκολούθη νὰ
φέρηται εἰς τὰς γεννησάσας αὐτῶν χώρας, ἐξηκολούθη νὰ φέρη-
ται εἰς τὴν ωραίαν Ἰταλίαν τὴν μητέρα τοσοῦτων μεγάλων ἀν-
δρῶν.

Κατὰ 1850 ὁ ἥρως οὗτος τοῦ Μοντεβιδεου καὶ τῆς Ῥωμαϊ-
κῆς δημοκρατίας, ἔζη εἰς Νέαν Υἱόρκην ἀναπνέων τὸν μεμολυ-
σμένον ἀέρα ἐνὸς ἐμπορικοῦ. Ὅτε φίλός τοῦτις νεωστὶ ἐλθὼν
ἐκεῖ ἠθέλησε νὰ τὸν ἰδῇ, ὁ Γαριβάλδης τῷ ἀνήγγειλε μὲ εὐθυ-
μίαν ὅτι ἔλυσε ναυτικὸν πρόβλημα. Πᾶς τις δὲ βλέπων αὐτὸν

ἐκείνην τὴν ὥραν ἦτο ἀδύνατον νὰ μαντεύσῃ τὸν ἥρωα τοῦτον τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Δὲν ἐθλίβετο διὰ τὴν δυστυχίαν αὐτοῦ, ἐθλίβετο διὰ τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος του· ὑπηρετήσας δὲ ἅπαξ αὐτὴν προσεπάθη νὰ φανῇ καὶ πάλιν χρήσιμος, μὴ ἀπαιτῶν εὐγνωμοσύνας, ὡς τόσοι ἄλλοι, οἵτινες ἀφοῦ παρέσχον βοήθειαν τινὰς εἰς τὴν πατρίδα των προσπαθοῦν ἀκολούθως νὰ ἀπορροφήσουν τὴν ἰκμάδα ἣν αὐτοὶ παρέσχον.

Ὡραῖον ἀλλὰ πικρὸν μάθημα δι' ἐκείνους, οἵτινες διὰ τῆς ἀκαίρου αὐτῶν φιλοδοξίας κατεστρέφουσι τὴν πατρίδα των, δι' ἐκείνους οἵτινες διαπρέψαντες εἰς τὸ στρατιωτικὸν ἢ ναυτικὸν στάδιον ζητοῦσι νὰ κυβερνήσωσι καὶ τὸ σκάφος τῆς πολιτείας, ἣν ἔσωσαν, γενόμενοι οὕτω αἵτιοι διχονοιῶν βλαπτουσῶν πάντοτε τὴν πατρίδα.

Μετ' ὀλίγον ὁ Γαριβάλδης ἀνεχώρει διὰ τὸ Περού, οἱ δὲ Ἴταλοι οἱ ἀποδημοῦντες εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἔσπευσαν νὰ ὑποδεχθῶσιν εἰς τὴν προκυμαίαν τὸν ἑνδοξον αὐτῶν συμπατριώτην. Συνοδεύοντες δὲ αὐτὸν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐξεφώνησαν ζωηρώτατα Ζήτω. Ἀλλ' ὁ Γαριβάλδης μετριόφρων πάντοτε παρεκάλεσε νὰ σιωπήσωσι.

Ἐμποροῦντες ὁ Δενέγρης ἔθεσεν ὑπὸ τὴν διοίκησίν του τὸ πλοῖον τοῦ ὅπερ ἀνεχώρη διὰ Κίνα, ὁ Γαριβάλδης ἐδέχθη καὶ συμπληρώσας τὸ πλήρωμα ἀνεχώρησε διὰ Καντὼνην.

Κατὰ τὸ 1854 ὁ Γαριβάλδης ἐπέστρεψεν εἰς Γενούην ἐπὶ μικροῦ ἐμπορικοῦ πλοίου διοικουμένου ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ δὲ Κυβέρνησις δὲν ἐμπόδισε ποσῶς τὴν ἀφίξιν του. Μέχρι δὲ τοῦ 1856 διῆλθε τὴν ζωὴν του ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Ἀποκτήσας δὲ ἐκ τῆς ἐργασίας μικρὸν τι χρηματικὸν κεφάλαιον, ἠγόρασε εἰς τὴν νῆσον Καπρέαν μικρὰν ιδιοκτησίαν ἣν, ὡς ἄλλος Κενκινάτος, ἐκαλλιέργει ἰδίαις χερσὶν ἀναμμένων τὴν προσεγγίζουσαν ἀνέγερσιν τῆς Ἰταλίας.

XVII

Μέλλομεν ἤδη ἐν συντόμῳ νὰ ἐκθέσωμεν τὰ πρὶν τῆς ἀνεγέρσεως τῆς Ἰταλίας γεγονότα, ἵνα καὶ περιέργῃ τινὰ μάθω-

μεν, καὶ κατανοήσωμεν τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Ἰταλικου κινήματος.

Ἐπιστρέψας ὁ Πίος εἰς τὴν Ῥώμην τὴν 12 Ἀπριλίου 1850 ἔλαβε τοιαῦτα μέτρα δι' ἃ κατέστη μισιτώτερος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Νέοι φόροι καὶ νέα δάνεια ἐπεβάρυναν αὐτούς. Ἀδιαφορία δὲ μεγίστη πρὸς πᾶν ὠφέλιμον καὶ ἀναπτύσσον τὴν ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν τοῦ τόπου ἐνέκρωσε καὶ αὐτὰ ταῦτα καὶ τοὺς κατοίκους ἠρέθισε.

Ὁ Μέγας δούξ, τῆς Τοσκάνης ἔτι ἀντεθνικώτερον ἐφέρετο. Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου καὶ ἡ κυκλοφορία πλείστων συγγραμμάτων, ἐμποδίσθη. Καὶ ἕτερα δὲ πλείστα μετεχειρίσθη μέσα ἵνα καταπνίξῃ πᾶν φιλελεύθερον φρόνημα. Πλείστοι δὲ εὗρον καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον ἔνεκα τῶν γενναίων φρονημάτων αὐτῶν.

Οἱ κάτοικοι τῆς Μοδένης δὲν ὑπέφερον πολλά· ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπέφεραν καὶ ἐκεῖνοι· ὁ δὲ Δούξ τῆς Πάρμας εὗρε τὰ ἐπιχειρατῆς κακίας αὐτοῦ τὴν 26 Μαρτίου 1854 δολοφονηθεὶς ὑπὸ ἀγνώστου χειρός.

Καὶ ἐξωογονήθη ἡ Πάρμα μὲν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας τῆς χήρας τοῦ Καρόλου III, ἀλλ' καταληφθεῖσα ἀκολούθως ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἔνεκα κινήματός τινος γενομένου ἐν Πάρμα ἐν ὀνόματι τοῦ Γαριβάλδου, ἀγνοοῦντος ὅλως τὸ πρᾶγμα καὶ διαμαρτυρηθέντος ἀκολούθως, ἐπανέπεσεν εἰς τὸν πρότερον αὐτῆς μαρασμόν.

Εἰς Λομβαρδο-Βενετίαν ὁ Ῥαδέτσκις μὲ μεγίστην αὐστηρότητα ἐφέρετο· διὸ καθ' ἑκάστην νύκτα συνομωσῖαι ἐγένοντο, καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ προοδεύωσι κατ' ὅσον τὰς φυλακὰς τῆς Βαρώνης, τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Μιλάνου, ἢ προσέφερον τροφὴν εἰς τοὺς κόρακας.

Μόνον ἡ Σαρδηνία μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἤρχισε νὰ βελτιοῦται. Καὶ ὄντως ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ, πάντοτε ἀποβλέπων πρὸς ἀπελευθέρωσιν καὶ ἔνωσιν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας, προσεπάθη παντὶ σθένει νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τοῦ κράτους του, νὰ καταστήσῃ αὐτὸ σεβασ-

στον εἰς τὰς δυνάμεις, καὶ ὄρμον εἰς τοὺς στενάζοντας ἀδελφούς του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἱερεῖς ἔπρεπε πρῶτοι νὰ ταπεινωθοῦν ὀλίγον, προσεπάθησε παντὶ σθένει νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο, καὶ τὸ κατώρθωσε τῶντι. Εἰς μάτην ὁ κληρὸς ἐξοργισθεὶς ἠπείλει ἠφόριζε, ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ἐβεβαίονε ὅτι ἀγαπῶν αὐτοὺς πολὺ θέλει τοὺς ταπεινώσει κατὰ τὸ παρὸν, ἵνα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὑψωθῶσιν ἀκολούθως. Ἰδὼν δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὅτι εἶναι περιττὰ τὰ πολλὰ μοναστήρια, ἔπραξε ὅτι πᾶσα Κυβέρνησις ἔπρεπε καὶ πρέπει νὰ πράξῃ, τουτέστιν τὰ ἐδήμειυσε

Αἱ ἀλλεπάλληλοι αὗται πράξεις ἐξήγειρον μὲν τὴν συμπάθειαν σύμπαντος τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους, ἡρέθιζον ὅμως τοὺς Αὐστριακοὺς. Ἄλλ' ἀδιάφορον. Σήμερον ἢ αὔριον ἔμελλον πάντοτε νὰ δυσαρεστηθῶσιν.

Ἐν τούτοις ὁ πόλεμος μεταξὺ, Ἀγγλο-Γαλλίας καὶ Ῥωσίας ἐκηρύχθη. Ὁ δὲ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ἔπεμψεν εἰς τὴν Κριμέαν στρατὸν ἵνα βοηθήσωσι τοὺς Γάλλους. Ἡ βοήθεια ἦτο μικρά, ἀλλ' ἐδείκνυε τουλάχιστον τὰς διαθέσεις τοῦ Βίκτωρος, ἐδείκνυε ὅτι ἔζη ἡ Σαρδηνία. Μετὰ δὲ τὴν ἐπελθοῦσαν εἰρήνην ὅτε ἐγένετο ἡ σύνοδος, ἡ Σαρδηνία ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τοῦ Κόμητος Καβούρ, ἔλαβε μέρος εἰς αὐτὴν, μὲ ὅλας τὰς προσπάθειας ἃς κατέβαλεν ἡ Αὐστρία ἵνα τὴν ἀποκλείσῃ.

Ἐπειδὴ δὲ ἀνεφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Καβούρ, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ εἰπῶμεν τινὰ περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς τοῦ συντέλεσαντος ἐπίσης τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνεγερσιν τῆς Ἰταλίας. Ὁ Κόμης Κάμιλλος Καβούρ ἐνωρὶς ἤρχισε νὰ σπουδάζῃ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν. Φιλελεύθερος δὲ ὢν, καὶ ποθῶν ἀπὸ καρδίας τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἰταλίας προσεπάθησε παντὶ σθένει εἰς ὅλας τὰς θέσεις ἃς διαδοχικῶς καθεῖξε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του. Γνωρίζων δὲ ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν παντὸς κινήματος ἀπαιτεῖται κέντρον ἐνεργείας, κέντρον ἰσχυρὸν καὶ σεβαστὸν, προσεπάθη νὰ καταστήσῃ τὴν Σαρδηνίαν, τὸ κέντρον τοῦτο τῆς Ἰταλίας, σεβαστὴν καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς σύμπαντας καὶ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς δυνάμεις. Ἐφημεριδογράφος, ἀνέπτυξε αἰ-

αἰσθήματα φιλελεύθερα· ὑπουργὸς δὲν παρήτησε τὰ αἰσθήματα ταῦτα, ὡς πολλοὶ δυστυχῶς ἄλλοι, οἵτινες ἐνὸς ὧ εὐρίσκονται ἐκτὸς τῶν πραγμάτων, φαίνονται οἱ μᾶλλον φιλελεύθεροι, ὅταν δ' ἔλθωσιν εἰς τὴν πολιτείαν μεταβάλλονται εἰς δούλους· Ὁ πρῶτος εἶναι χαρακτήρ ἀνθρώπου καὶ ἑαυτὸν σεβομένου, καὶ τὴν πατρίδα ἀγαπῶντος· ὁ δεύτερος εἶναι χαρακτήρ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἰδίαν ὑπόληψιν καταφρονοῦντος, καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἀποβλεπόντων εἰς αὐτὴν ὡς εἰς σωτήρα, παραβλεπόντος.

Εἰς τὴν σύνοδον τοῦ 1856 ἐγένετο πολὺς μὲν λόγος ἄλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος τινὸς περὶ τῆς Ἰταλίας. Τὴν δὲ δεκάτην ἑκτὴν Ἀπριλίου 1856 ὁ κόμης Καβούρ καὶ ὁ Μαρκέσιος Βιλλαμαρίνας ἀπεύθυνεν ὑπόμνημα εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας· ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχεται νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα ὑπὸ τῶν δυνάμεων. Ὁ δὲ διπλωματικὸς πόλεμος ὅστις ἐκηρύχθη μεταξὺ Σαρδηνίας καὶ Αὐστρίας ἐπέφερε τὸν πόλεμον τῶν ἐφημερίδων τῶν δύο δυνάμεων. Ἐνῶ δὲ πάντοτε ἡ Σαρδηνία καὶ αἱ ἐφημερίδες αὐτῆς διετήρουν τὴν ἀνήκουσαν ἀξιοπρέπειαν· ἡ Αὐστρία καὶ ὁ τύπος τῆς παρεφέρετο εἰς ὕβρεις ἐπιφερούσας τὴν δυσμένειαν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἀφορμὴ δ' ἐπὶ ἀφορμῶν ἐπηύξανον τὴν ἀμοιβαίαν δυσμένειαν.

Ὁ Φραγκῖσκος Ἰωσήφ περιδιαβάζων εἰς Ἰταλίαν ἔμεινεν εἰς Μιλάνον ἐπὶ πολὺ χρόνον περιμένων εἰς μάτην ἀπεσταλμένον τινὰ τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἵνα τὸν συγχαρῇ. Ἡ ἔλλειψις δὲ αὕτη τῆς φιλοφροσύνης (πρὸς ἐχθρὸν τῆς Ἰταλίας) προσθετομένη εἰς τὰς πολεμικὰς ἐτοιμασίας καὶ εἰς τὰς πικρὰς διακοινώσεις τῆς Αὐστρίας ἐγένετο αἰτία τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων. Ἡ δὲ Γαλλία ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ προσεπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὰς δύο ταύτας δυνάμεις ἐπὶ ματαίῳ, ἐξεφράσθη ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας.

Τὴν 10 Ἰανουαρίου 1859 ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ κηρύσσωσιν τὴν ἑναρξιν τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, εἶπε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς.

« Κύριοι Γερουσιασταί! κύριοι Βουλευταί! Ὁ ὀρίζων ἐν
» τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἀνατέλλει τὸ νέον ἔτος, δὲν εἶναι
» ὅλως αἶθριος· ἀλλ' ὅμως θέλετε ἐπιχειρήσει μὲ τὸν συνήθη
» εἰς ὑμᾶς ζῆλον τὰς βουλευτικὰς ὑμῶν ἐργασίας. Ὁδηγούμε-
» νοι δὲ ὑπὸ τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος, ἃς βαδίσωμεν θάρ-
» ρούντως πρὸς τὰ συμβεβηκότα τοῦ μέλλοντος. Τὸ μέλλον δὲ
» τοῦτο θέλει εἶναι εὐτυχές, διότι ἡ πολιτικὴ ἡμῶν στηρίζεται
» εἰς τὸ δίκαιον, καὶ τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα
» ἔρωτα. Τὸ κράτος ἡμῶν, μικρόν ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, ἐνέ-
» πνευσεν ὑπόληψιν εἰς τὰ συμβούλια τῆς Εὐρώπης· διότι εἶναι
» μέγα ἔνεκα τῆς ιδέας ἣν ἀντιπροσωπεύει, ἔνεκα τῶν συμ-
» παθειῶν ἃς ἐμπνέει. »

» Ἡ κατάστασις δὲ αὕτη δὲν εἶναι ὅλως ἀκίνδυνος· διότι δὲν
» δυνάμεθα νὰ διατηρήσωμεν τὰς συνθήκας, χωρὶς συγχρόνως
» νὰ φανῶμεν ἀναίσθητοι εἰς τοὺς πόνους τόσων μερῶν τῆς Ἰτα-
» λίας. Ἰσχυροὶ διὰ τῆς ὁμονοίας καὶ πεποιθότες εἰς τὸ δίκαιον
» ἡμῶν, ἃς ἀναμένωμεν μετὰ φρονήσεως καὶ θάρρους τὰς ἀπο-
» φάσεις τῆς θείας προνοίας. »

Ἡ ἀπάντησις τῶν βουλευτῶν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἐδή-
λου πίστιν καὶ πεποίθησιν εἰς τὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας αὐ-
τοῦ. Ἡ δὲ Γερουσία ἦττον τῆς Βουλῆς ἐφαίνετο πιστεύουσα
εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον· ἐπέρανε δὲ τὴν ἀπάντησιν βεβαιοῦσα
ὅτι πάντοτε θέλει προστατεύει τὴν δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ στέμ-
ματος, τὴν ἐλευθερίαν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς πα-
τρίδος.

Ἐν τούτοις ἡ Αὐστρία κατεγίνετο εἰς προετοιμασίας· εἰς
τὴν Λομβαρδοβενετιανὴν ἔπεμψε στρατὸν 84,000 ἀνδρῶν· ἐπε-
σκεύαζε δὲ τὰ φρούρια τῆς Βερόνης, τῆς Μαντούης, τοῦ Μιλά-
νου καὶ τῆς Παβίας. Ἡ δὲ Σαρδηνία ἐξηκολούθει τὸ μέγα ἔργον
τῆς χωρὶς οὐδόλως νὰ πτοηθῇ ὑπὸ τῆς παρασκευῆς τῶν Αὐ-
στριακῶν. Συγχρόνως δὲ ὁ πρίγκηψ Ἱερώνυμος Ναπολέων,
ἐξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορος, συνεζευγνύετο τὴν πρωτότοκον
θυγατέρα τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Τὸ δὲ Ἰταλικὸν ἔθνος

ἐχαιρέτησε τὴν σύζευξιν ταύτην θεωροῦν αὐτὴν ὡς συνθήκην, οὕτως εἶπεῖν, ζῶσαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Καβούρ ἐπρότεινεν εἰς τὰς Βουλὰς δάνειον 50,000,000 φράγκων ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὰς περιπετείας τοῦ μέλλοντος. Ἡ δὲ Αὐστρία ἔπεμπε τριάκοντα ἔτι χιλιάδας ἀνδρῶν οἵτινες προστιθέμενοι εἰς τοὺς λοιποὺς συνετέλουν ἀριθμὸν πολὺ ἀνώτερον τοῦ τῆς Σαρδηνίας.

Ἦδη τὰ πράγματα ἐπροχώρησαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω· ἐνῶ δὲ ἡ Σαρδηνία διὰ τῆς φρονήσεως αὐτῆς ἐκέρδισε τὴν γενικὴν συμπάθειαν, ἡ Αὐστρία ἀπεναντίας καί τοι ἴσως εἰς τὴν περίστασιν ταύτην δικαίως πολιτευομένη, προσεκτήσατο τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἀπέχθειαν. Ἐννοήσασα δὲ ἡ ἀλώπηξ ὅτι μόνη ἡ Σαρδηνία δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀντιπαράταχθῇ κατ' αὐτῆς ἤρχισε προτρέπουσα τὰ Γερμανικὰ Κράτη νὰ τὴν ὑπερασπίσωσι. Καὶ ἡ μὲν Βαβαρία, τὸ Ἀννόβερον, ἡ Βυτεμβέργη, ἡ Νασάνη καὶ ἡ Βάδη ἐδέχθησαν ἄνευ ψυχρότητος τὴν προτροπὴν· ἄλλ' ἡ Πρωσσία ψυχρῶς ὅλως ἤκουσε τὰς προτάσεις τῆς Αὐστρίας.

Ἡ Γαλλία ἄρχεται λαμβάνουσα ἐνεργὸν μέρος.

Εἰς τὸν πρὸς τὰ διπλωματικὰ σώματα λόγον του ὁ Αὐτοκράτωρ ἤρχετο μὲν καὶ ἐφαίνετο ἐπιθυμῶν τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἐνδομύχως ἐπεθύμει μᾶλλον νὰ ψευσθῶσιν αἱ εὐχαί του. Ἡ δὲ Ἀγγλία πέμπει τὸν λόρδον Καουλέϋ εἰς Βιέννην ἵνα συνομιλήσῃ περὶ τεσσάρων ζητημάτων σπουδαίων μὲν ἀλλὰ λίαν μισητῶν διὰ τοὺς Αὐστριακοὺς, ὡς ἀφορόντων αὐτοὺς καὶ ὄντων ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας· ἡ Αὐστρία ἀνέβαλε νὰ δώσῃ διασαφήσεις· ἡ Ἀγγλία τότε ἐζήτησεν ἐκ τῆς Σαρδηνίας τοιαύτας, ὁ δὲ Καβούρ ἀπῆντησε τὴν 1 Μαρτίου 1859 δι' ὑπομνήματος κατακρίνοντος τοὺς Αὐστριακοὺς, καὶ ἀναφέροντος, ὅτι, ἵνα πρὸς καιρὸν νυχρωθῇ τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα, πρέπει ἡ Αὐστρία νὰ παραχωρήσῃ χάριν τῶν ἄρχων τῆς ἀνθρωπότητος μεμονωμένην ἐθνικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν Λομβαρδίαν καὶ Βενετίαν· ὅτι πρέπει νὰ πετύσῃ ἡ ἐξουσία αὐτῆς ἐπὶ τῶν κεντρικῶν κρατῶν τῆς

Ἰταλίας, καὶ ἐπομένως νὰ κατεδαφισθῶσι τὰ ἔξωθεν τῆς περιοχῆς τῆς Πλακεντίας φρούρια· νὰ μηδενισθῇ ἡ σύνοδος τῆς 24 Δεκεμβρίου 1847· νὰ ἀρθῇ ἡ κατοχὴ τῆς Ῥωμανίας· ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς μὴ ἐπιδράσεως νὰ κηρυχθῇ καὶ σεβασθῇ. Ὅτι πρέπει οἱ δοῦκες τῆς Πάρμας καὶ Μοδένης νὰ παραχωρήσωσι, τῇ διαταγῇ τῆς Αὐστρίας, συνταγματικὰς ἀρχὰς ὁμοίας τῶν τοῦ Πεδεμοντίου· ὁ δὲ μέγας δούξ τῆς Τοσκάνης νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ σύνταγμα, ὅπερ ἐκουσίως παρεχώρησεν εἰς τὸ κράτος του κατὰ τὸ 1848. Καὶ ὁ Πάπας δὲ αὐτὸς ἐμελλε νὰ φλεβοτομηθῇ ὀλίγον.

« Εἴθε ἡ Ἀγγλία, ἀνέκραζεν ἐπὶ τέλους, εἴθε νὰ κατορθώσῃ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὄρων τούτων. Ἡ Ἰταλία ἀνακουφισθεῖσα καὶ ἡσυχάσασα θὰ τὴν εὐλογῇ, καὶ ἡ Σαρδηνία, ἥτις τοσάκις ἐπεκαλῆσθη τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειάν της χάριν τῶν δυστυχῶν αὐτῆς τέκνων, θέλει προσφέρει εἰς τὸν βωμὸν τῆς εὐγνωμοσύνης αἰδίδιον θυσίαν. »

Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ὑπεστήριξε τὰ νομιζόμενα δίκαιά της, δεικνύουσα τὸ ἀδίκον τῶν προτάσεων τῆς Ἀγγλίας. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι αἱ ἀπολογίαι αὐτῆς παρήγαγον τὸ δίκαιον ἀποτέλεσμα· ἅπαντα σχεδὸν ἡ γνώμη ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ.

Ἐν τούτοις ἡ Ἰταλία ἅπαντα ἐταράσσετο· τὸ Μιλάνον, ἡ Βερόνη, ἡ Μοδένη καὶ ἡ Παβία ἐκηρύσσοντο ἐχθροὶ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν ἡγεμονίσκων. Ἡ δ' ἐθνικὴ ἐταιρεία ἐτι μᾶλλον ἐξήγειρε τὰ πνεύματα. Καὶ γραμματεὺς μὲν τῆς ἐταιρείας ταύτης ἦτον ὁ Λαφαρίνας, ἀντιπρόεδρος δὲ ὁ Γαριβάλδης· ὁ πρόεδρος δὲν εἶναι γνωστὸς, ὑποτίθεται μάλιστα ὅτι δὲν ὑπῆρξε διόλου. Ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν δὲ τῶν δύο τούτων ἐτυπώθησαν παραγγελίαι πρὸς τοὺς ἐπαναστατήσοντας, αἵτινες διενεμήθησαν δι' ἀνθρώπων ἀσφαλῶν εἰς πλεῖστα ἄτομα, μὲ ὅλας τὰς προσπάθειάς, ἃς κατέβαλον οἱ Αὐστριακοί, ἵνα μὴ κυκλοφορῶσι τοιαῦτα.

Ἰδοὺ αἱ κυριώτεραι παραγγελίαι.

1) Ἄμα ἀρχίσωσιν αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξύ Πεδεμοντίου καὶ Αὐστρίας, νὰ ἀνεγερθῶσιν οἱ Ἴταλοι εἰς τὴν φωνὴν Ζήτωσαν ἡ Ἰταλία καὶ ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ἔξω οἱ Αὐστριακοί.

2) Ἐὰν εἰς τινὰ πόλιν δὲν εἶναι ἰδυνάτον νὰ ἐπαναστατήσωσι, τότε ἡ νεολαία ν' ἀναχωρῇ ἐκεῖθεν καὶ νὰ διευθύνηται εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἰδίως εἰς τὰς πλησιαζούσας τὸ Πεδεμόντιον.

3) Νὰ προσπαθῶσιν ὅσον ἔνεστι νὰ βλάπτωσι τοὺς Αὐστριακοὺς, διὰ τῆς παρεμποδίσεως τῆς συγκοινωνίας, κόπτοντες τὸ σύρμα τοῦ τηλεγράφου, καίοντες τὰς ἀποθήκας τῶν φορεμάτων, τῶν τροφῶν κτλ.

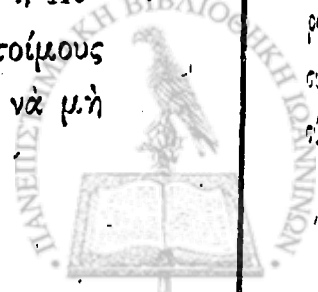
Μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦσι δώδεκα ἄλλαι παραγγελίαι ἡττον ἐπίσημοι τῶν πρώτων.

XIX.

Ἡ Σαρδηνία βλέπουσα ἄφευκτον τὸν πόλεμον, ἤρχισε νὰ σχηματίζῃ σῶμα ἐθελοντῶν, ὧν τὴν ἀρχηγίαν πάντες ἐπίστευον ἀνήκουσαν εἰς τὸν Γαριβάλδην. Ἀλλ' ὁ Καβούρ, καὶ τοι τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ ἐπιθυμοῦντος τὸν ἥρωα, ἐδίδετασε κατ' ἀρχὰς νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν ταύτην.

Δι' ἀπάσας δὲ τὰς προετοιμασίας τῆς Σαρδηνίας ἡ Γαλλία κατηγορεῖτο· οἱ Γάλλοι, ἔλεγεν ἡ Αὐστρία, ὑποκινοῦσιν ὅλα ταῦτα, καὶ ὁ Ναπολέων. Ἐνῷ δὲ ἡ φήμη αὕτη ἐκυκλοφόρει, ὁ Μηνύτωρ τῆς 5 Μαρτίου 1859 ἐτελείωνε τὸ ἄρθρον του ὡς ἑξῆς· « Ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπεσχέθη εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας νὰ τὸν ὑπερασπίσῃ κατὰ πάσης προσβολῆς τῆς Αὐστρίας· οὐδὲν πλέον· πάντες δὲ γνωρίζουσιν ὅτι θὰ φυλάξῃ τὸν λόγον αὐτοῦ. »

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Καουλέυ περὶ συμβιβασμοῦ ἡ Αὐστρία διαρρήδην ἤδη ἡτοιμάζετο πρὸς πόλεμον, εἶχε δ' ἐτοιμοὺς 177,270 ἄνδρας εἰς Ἰταλίαν. Ἡ δὲ Γαλλία ἐπιθυμοῦσα νὰ μὴ

φανῇ ψευδομένη καὶ παραβαίνουσα τὴν υπόσχεσιν, ἡτοιμάζετο ἐπίσης. Ἐν τούτοις ἡ παραίτησις τοῦ πρίγκηπος Ναπολέοντος ἐκληφθεῖσα ὡς υποχώρησις εἰς τὰς εἰρηνικὰς ἰδέας τοῦ Περσινῦ, ἐνομίσθη ὡς ἀναβολὴ πολέμου. Ἀλλ' ἐνόμισαν κακῶς· διότι οἱ Αὐστριακοὶ ἐπλησίαζον ὁλονέν εἰς τὰ μεθόρια τοῦ Πεδεμοντίου, ἐνῶ τὰ μεσημβρινὰ Γερμανικὰ Κράτη διερρήγνυνον τὰ ἱμάτια τῶν ἔνεκα τῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας, καὶ προσεπάθουν νὰ βοηθήσωσιν ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν Αὐστροίαν. Ὁ Μηνύτωρ ἀπῆντησεν εἰς τὰς ἐρεσχελίας τῶν Γερμανῶν δι' ἄρθρου ωραίου, εἰς ὃ ἔλεγε, ὅτι ἡ Γερμανία μὴ προσβαλομένη μηδὲ προσβληθησομένη, δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει μετ' αὐτὴν μανίαν καὶ προκατάληψιν. Ἐτελείωνε δὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο μετὰ τὰς ἐξῆς φράσεις αἰτινες ἐγένοντο αἰτίαι τοσούτων κακῶν ὑπονοιῶν εἰς τὴν Σαρδηνίαν.

« Τὸ Γαλλικὸν ἔθνος εἶναι ἅμα μὲν ὀξύτατον διὰ τὴν
» συνείδησιν τῆς τιμῆς του, ἅμα δὲ μετριοπαθέστατον διὰ
» τὴν συνείδησιν τῆς δυνάμεώς του· καὶ ἂν παροξύνεται διὰ
» τῆς ἀπειλῆς, κατευνάζεται διὰ τοῦ συμβιβαστικοῦ πνεύμα-
» τος. »

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Σαρδηνίας, λαβοῦσα γνῶσιν τῶν ὑπονοιῶν τούτων, διεκήρυξεν, ὅτι ἡ Σαρδηνία μετὰ ἢ ἄνευ συμμάχου θέλει ἐξακολουθήσει ἐνεργοῦσα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ αὐτῆς.

Ἐνῶ δὲ καθεκάστην αἱ ἀφορμαὶ τοῦ πολέμου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σαρδηνίας ἠΐξανον, ἡ Ῥωσσία ἐπρότεινε τὴν συγκρότησιν συνόδου εἰς πόλιν οὐδετέραν, ἐν ᾗ νὰ σκεφθῶσι καὶ ν' ἀποφασίσωσιν ὀριστικόν τι περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἰταλίας. Ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Πρωσσία ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν ταύτην. Ἐνῶ δὲ ἡ Αὐστρία ἐβράδυνε νὰ δεχθῇ φοβουμένη παγίδα, ἡ Σαρδηνία διεκήρυξεν, ὅτι δέχεται μετὰ χαρᾶς τὴν συγκρότησιν συνόδου σκεψομένης περὶ τῶν συμφερόντων καὶ δικαίων παραπόνων τῆς Ἰταλίας, καὶ ὅτι ἐλπίζει συγχρόνως ὅτι καὶ ἡ Σαρδηνία αὕτη θὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν σύνοδον.

• Ἐπὶ τέλους ἡ Αὐστρία, ἀναγκασθεῖσα νὰ διακοινώσῃ τὴν ἀπόφασίν της, εἶπεν, ὅτι δέχεται τὴν συγκρότησιν συνόδου ὑπὸ ὅρους τινὰς περιέχοντας ἐν ἑαυτοῖς πλήρη τὴν ἄρνησιν. Καὶ τῶνόντι· ἡδύνατο ἡ Σαρδηνία, ὡς ἐπεθύμει ἡ Αὐστρία ἄνευ προφανοῦς κινδύνου ν' ἀφοπλισθῇ;

Αἱ δυνάμεις ἐννόησαν τὶ ἐσήμαινον οἱ ὅροι οὗτοι, καὶ ἐννόησαν συγχρόνως ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἀφευκτος.

XX.

Τὸ Πεδεμόντιον εἶχεν ἐν καιρῷ εἰρήνης στρατὸν 50,000 πεζῶν καὶ 7,562 ἱππέων. Ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἡδύνατο νὰ ἔχῃ 112 χιλιάδας στρατοῦ πεζικοῦ, 18 χιλιάδας ἱππικοῦ· στρατὸς ὅχι εὐκαταφρόνητος, διότι συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν πολεμισάντων ἄλλοτε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἔτι δὲ οἱ μὲν Αὐστριακοὶ ἐπολέμουν ἵνα καταπιέσωσιν, οἱ δὲ Ἴταλοὶ ἐν γένει ἵνα ἐλευθερωθῶσιν. Ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος.

Ἦδη πανταχόθεν συνέρρεε πληθὺς ἐθελοντῶν, νέοι δὲ εὐγενεστάτης καταγωγῆς ἐζήτησαν νὰ ὑπηρετήσωσι παρὰ τῷ Σαρδικῷ στρατῷ ὡς ἀπλοῖ στρατιῶται. Συγχρόνως περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου ὁ Γαριβάλδης ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου, ὅπερ πολὺ εὐχαρίστησε τὸν στρατὸν.

Περὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1859 ἡ Αὐστρία ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν 50,000 ἄνδρας εἰσέτι, σύμπας δὲ ὁ ἐν Ἰταλίᾳ στρατὸς αὐτῆς συνεποσοῦτο εἰς 200,000. Ἡ δὲ Πρωσσία ὠπλίζετο ἐπίσης, ἀλλὰ μόνον φοβουμένη τὰς περιπετείας τοῦ μέλλοντος· ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶχε σκοπὸν νὰ μείνῃ οὐδετέρα, πειθομένη εἰς τὰς συμβουλάς τῆς Γαλλίας, καὶ φοβουμένη γενικὸν πόλεμον.

Ἐνῷ δὲ καθ' ἐκάστην ἔδερων τέκνα, ἐμαστίγουν γυναῖκας, ἐφόνευον ἐθελοντάς, καὶ ἐξώριζον οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἰταλίας; πᾶσα ἡ ἡλικία ἐνεθουσία ἔτι μᾶλλον καὶ ἐθελονταὶ καθεκάστην προσετίθεντο· διὸ ἠναγκάσθησαν νὰ σχηματίσωσι δεύτε-

ρον τάγμα ἐθελοντῶν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τοῦ Γαριβάλ-
δου, ὅφ' ὃν ἑκατὸν νέοι ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν κα-
τετάχθησαν, αὐτοὶ ἀναδεχθέντες καὶ τὰ ἐξοδα τοῦ ὀπλι-
σμοῦ τῶν.

Μόνος ὁ κληρὸς, οὐ μόνον δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς προ-
παρασκευὰς ταύτας, ἀλλ' ἀπεναντίας μετὰ τῶν ἐχθρῶν συνέ-
πραττε. Διὰ τοῦτο ὅφ' ὅλων τῶν Ἰταλῶν ἀνεθεματίζετο. Ἐπὶ
τέλους ἡ Αὐστρία ἀπηύθυνε τὸ ultimatum αὐτῆς εἰς τὴν
Σαρδηνίαν

Ἡ Αὐστρία, ἔγραφεν ὁ Κόμης Βουόλ πρὸς τὸν Καβούρ, συγ-
κατετέθη μὲν εἰς συγκρότησιν συνόδου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἀδύνα-
τον ν' ἀρχίσωσιν αἱ διασκέψεις μὲ ἐλπίδα τινὰ ἐπιτυχίας, ἐν τῷ
μέσῳ τοῦ θορύβου τῶν ὅπλων γινομένου εἰς ὁμορον τόπον, ἀ-
πήτησε ν' ἀφοπλισθῇ ἡ Ἰταλία. Ἀλλὰ τὸ ἀνακτοβούλιόν τοῦ
Τουρίνου ἀπεκρίθη διὰ κατηγορικῆς ἀρνήσεως. Ἡ ἀρνήσις αὕτη
λυπεῖ τὴν Αὐστρίαν· διότι δὲν ἐπρόφθασε καὶ αὕτη διαλύουσα
τὰ εἰς Λομβαρδοβενετίαν στρατεύματά της νὰ δώσῃ ν έ ο ν
δ ε ῖ γ μ α ὅτι τὰ στρατεύματα ταῦτα δὲν ἠθροίσθησαν αὐτόθι
ἐπὶ ἐχθρικῷ σκοπῷ κατὰ τῆς Σαρδηνίας. Ἦδη δὲ παράκαλεῖ
τὸν Καβούρ νὰ θεωρήσῃ τὸ ἐμπεριεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς σπου-
δαιότατα, καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ ἐὰν συναινῇ νὰ θέσῃ τὸν στρατὸν
της ὡς ἐν καιρῷ εἰρήνης ἄνευ χρονοτριβῆς, καὶ διαλύσῃ τοὺς
ἐθελοντάς. Ν α ῖ ἡ ὄ χ ι. Ἡ ἀπάντησις δὲ αὕτη νὰ γίνῃ ἐντὸς
τριῶν ἡμερῶν, τῶν ὁποίων παρελθουσῶν, αἱ δειναὶ συνέπειαι ἐν
περιπτώσει ἀρνήσεως θέλουν βαρύνει τὴν Σαρδηνίαν.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Καβούρ ἦτο ὄντως ἀξιοπρεπεστάτη· ἰδοὺ
πῶς ἐτελείωνε.

» Ἡ διαγωγὴ τῆς Σαρδηνίας, κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην
» ἐκρίθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης· ὅποιασδήποτε δὲ συνεπείας ἤθελε
» φέρει ἡ διαγωγὴ αὕτη, ὁ βασιλεὺς, ὁ σεβαστός μοι κύριος, εἶναι
» πεπεισμένος ὅτι ἡ εὐθύνη θὰ βαρύνῃ ἐκείνους οἵτινες πρῶτοι
» ἐστρατολόγησαν, οἵτινες ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις μεγάλης,
» ὀυνάμεως προτάσεις ἀναγνωρισθείσας ὡς δικαίας καὶ εὐλό-

» γους ὑπὸ τῶν λοιπῶν, καὶ οἵτινες ἀντὶ τούτων φέρουσιν εἰς τὸ
» μέσον σήμερον ἀπαιτήσεις καὶ ἀπειλάς.»

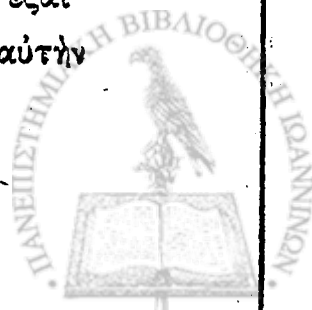
Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἰσοδυναμεῖ μὲ κήρυξιν πολέμου. Ὁ δὲ Ναπολέων κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του ἡτοιμάζετο νὰ βοηθήσῃ τὸν συγγενῇ καὶ σύμμαχον αὐτοῦ βασιλέα. Ἐπὶ τῇ προτάσει δὲ τοῦ Καβούρ, οἱ βουλευταὶ ἐψήφισαν νόμον καθ' ὃν ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ περιεβάλλετο τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν περιπτώσει πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας.

Ὁ δὲ πρίγκηψ Εὐγένιος Καριγνιὰν διωρίσθη βασιλικὸς ἐπίτροπος ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ βασιλέως.

Ἡ Τοσκάννα, ἀφοῦ ἐπανάστη χωρὶς νὰ χυθῇ ποσῶς αἷμα, προσέφερε τὴν στρατιωτικὴν δικτατορίαν εἰς τὸν Βίκτωρα, ἣν οὗτος δὲν ἐδέχθη μὲν, ἥς ὅμως ἔκαμε χρῆσιν φυσικῶ τῷ λόγῳ. Ὁ στρατηγὸς Γιουλάν διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τῆς Λοβαρδο-Βενετίας παυθέντος τοῦ ἀρχιδουκὸς Μαξιμιλιανοῦ. Εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὴν Σαρδικὴν χώραν ἐκήρυξεν ὅτι οἱ Πεδεμόντιοι θέλουσι μείνει ὅσω τὸ δυνατόν ἀνενόχλητοι. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τοῦτο ἔμεινεν ὑπόσχεσις μέχρι τέλους.

Τὴν 3 Μαΐου, 1859 ὁ Ναπολέων ἀνήγγειλε τὴν διὰ τὴν Ἰταλίαν ἀναχώρησίν του, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ἐκήρυξε πρὸς τοὺς ὑπηκόους του ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ πῶν ἄλλων μάχονται ὑπὲρ τοῦ θρόνου, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν, ὑπὲρ τῆς τιμῆς τοῦ Ἰταλικοῦ ὀνόματος, καὶ ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων σύμπαντος τοῦ Ἰταλικοῦ ἔθνους.

Ἦδη ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν ἐθελονταὶ προσήρχοντο, ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων, ἅτινα ἔχουσι αἰσθήματα γενναῖα καὶ φιλελεύθερα· ἡ δὲ Ἑλλάς ἡ μικρὰ αὕτη γωνία τῆς γῆς, ἡ διαδηλοῦσα ἀνεκαθεν τὰ αἰσθημάτων της ὑπὲρ τῶν καταπιεζομένων, καὶ ἥδη παρεστάθη διάτινων εὐαρίθμων μὲν τέκνων αὐτῆς, γενναίως ὅμως ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες· μεταξὺ δὲ τούτων ἐκεῖνος ὅστις τωρόντι ἐτίμησε τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ Κ. Δόσιος, οὔτινος ἡ ἐξαιρετικὴ ἀνδρεία ἴσως, Θεοῦ θέλοντος, χρησιμεύσῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν γεννήσασαν αὐτὸν χώραν.

Τὰ ἀντίπαλα μέρη εὐρίσκοντο ἤδη ἀπέναντι ἀλλήλων. Τὴν 20 Μαΐου οἱ Αὐστριακοὶ ἠθέλησαν μὲν νὰ προσβάλλωσι τὸν Βαραγκαί-Διλλιερ, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τοῦ Φορέη ἀπώλεσαν καὶ τὸ χωρίον Μοντεβέλλον. Ἦτο ἡ ἀρχή.

XXI

Ὁ Γαριβάλδης ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ Τουρίνου με 3,300 ἄνδρας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἐπισήμων οἰκογενειῶν, ἔφθασε τὴν 20 Μαΐου εἰς Γατινάραν κωμόπολιν τῶν Σαρδικῶν κρατῶν. Οἱ κάτοικοι ἅμα εἶδον τοὺς προμάχους τῆς ἐλευθερίας, ἐξῆλθον πρὸς ἀπάντησίν των καὶ μετὰ ζητωκραυγῶν τοὺς ἔφερον ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως, ἥτις, ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, ἔλαβε ζωγραφικὴν ὄντως θέαν. Αἱ παρθένοι ἤδον, τὰ παιδιά, ἐζητωκραύγουν, αἱ δὲ γυναῖκες ἐστόλιζον τὰ παράθυρα διὰ ταπήτων· οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ μὴ χαρεῖς διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Γαριβάλδου μετὰ τῶν κυνηγῶν τῶν Ἀλπεων.

Τὴν 22 ὁ Γαριβάλδης ἀνεχώρησε διὰ Βοργομάνερον τὴν δὲ 23 εὐρίσκεται εἰς Καστελλάτον. Ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ ἦτο νὰ φθάσῃ εἰς Λομβαρδίαν καὶ νὰ ὑψώσῃ ἐκεῖ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ἤδη ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας του, ὅτε ἔμαθεν ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ εὐρίσκονται πλησίον. Ἵνα λοιπὸν ἀποπλανήσῃ αὐτοὺς, διέδωκε μὲν ὅτι διευθύνεται εἰς Ἀρόνην καὶ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς περὶ τῶν καταλυμάτων, ἀνεχώρησε δὲ μετὰ τοῦ στρατοῦτου ὡπλισμένου καλῶς πρὸς τὸν ποταμὸν Τεσσίνον, ὃν φθάσας διέβη καὶ ἀπεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ Σεστου-Καλένδῃ ἀφ' οὗ ἀναχωρήσας διευθύνθη σπεύδων εἰς Βαρέζην πόλιν τῆς Λομβαρδίας.

Ὁ σκοπὸς τοῦ ἐπραγματοποιήθη· εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Λομβαρδίας, καὶ ἤλπιζε διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ νὰ ἐπαναστατήσῃ τοὺς Λομβαρδοὺς. Καὶ δὲν ἀπέτυχε. Πάραυτα ὁ δήμαρχος Κάρκανος ἐπροκήρυσεν ὑπὲρ τοῦ Γαριβάλδου προκήρυξιν σφόδρα πατριωτικὴν.

Ἐντούτοις ὁ Γαριβάλδης ἔθεσεν εἰς λόχον διχοσίους στρατιώτας, αὐτὸς καταλαβὼν λάθρα τοὺς περίξ λόφους. Οἱ Αὐστριακοὶ ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσι τὴν πόλιν ἣν ἐπροστάτευσαν ἡρωϊκῶς οἱ 200 ἐκεῖνοι Γαριβαλδῖνοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ἐν δὲ τῇ ἀκμῇ αὐτῇ τῆς μάχης ὁ Γαριβάλδης ἐπιπίπτει πλαγίως κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τοὺς νικᾷ. Οἱ δὲ Αὐστριακοὶ μόλις εἰς Καμερλάταν συνηνώθησαν, τοσοῦτον ταχέως ἔφευγον.

Ὁ Γαριβάλδης μετὰ τὴν νίκην ὠνόμασε τὸν Κάρκανον προσωρινὸν ἐπίτροπον τοῦ Βίκτωρος ἐν Βαρέζῃ.

Τὴν 26 Μαΐου ὁ Γαριβάλδης διευθύνθη εἰς Κῶμον, πόλιν ἰσχυρὰν τῆς Λομβαρδίας κατοικουμένην ὑπὸ Γάλλων, καὶ κυριεύσας καθ' ὁδὸν τὴν Μαλνάτην θέσιν ἰσχυρὰν προσβάλει αὐτό. Οἱ εἰς Κῶμον κάτοικοι ἀμυδρὰν εἶχον ἰδέαν τῶν διατρεχόντων, καὶ μόλις ἐκ τῆς ταραχῆς τῶν Αὐστριακῶν ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσιν ἀμυδρὰν τινὰ ἰδέαν. Ἡ προσβολὴ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον· καὶ τὴν 27 περὶ τὸ ἑσπέρας εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς πόλεως ὁ Γαριβάλδης ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου οἱ Αὐστριακοὶ ἔφευγον εἰς Καμερλάταν.

Τὸ ἑσπέρας ἡ πόλις ἐφωταγωγήθη, εὐθυμία διεδέχθη τὸ πένθος, καὶ ἐλευθερία τὴν δουλείαν.

Ὁ Γαριβάλδης ἅμα εἰσελθὼν εἰς Κῶμον ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν.

Πολῖται !

« Πάντες οἱ νέοι οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα καλοῦνται »
» ὑπὸ τὴν τρίχρουν σημαίαν. »

» Πιστεύω ὅτι οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν θὰ θελήσῃ νὰ μείνῃ ἄεργος »
» καὶ ἄοπλος κατὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον, ὅτι οὐδεὶς θέλει »
» εὐρεθῇ εἰς τὴν δεινὴν θέσιν νὰ ἐξομολογηθῇ ποτὲ ἐρυθριῶν, »
» ὅτι δὲν ἔλαβέ τι μέρος εἰς αὐτόν. Ἡδὲ παρουσιάζεται ἡ ὥρα »
» καθ' ἣν θέλετε δεῖξει ὅτι τὸ πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς μῖσος »
» ἡμῶν δὲν περιορίζεται μόνον εἰς λόγους.

« Εἰς τὰ ὄπλα λοιπόν !

« Οὐδεμία θυσία εἶναι μεγάλη δι' ἡμᾶς τοὺς πολεμοῦντας
» ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἰταλίας. »

« ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ »

Καὶ ὄντως πληθὺς νέων προσετίθετο καθ' ἐκάστην εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Γαριβάλδου, ἐνθουσιῶσα μὲν ἄλλ' ἀγύμναστος, βαθμυδὸν ὅμως ἐγυμνάζετο. Ὁ ἐνθουσιασμός δὲ διεδόθη καὶ εἰς αὐτὰς τὰς γυναῖκας· παντχοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Γαριβάλδου ἐξῆπτε τὰς καρδίας αὐτῶν, πανταχοῦ ἢ εἰκὼν τοῦ Γαριβάλδου εὐρίσκετο, εἰς τὴν καλύβην τοῦ χωρικοῦ ὥς καὶ εἰς τὰ μέγαρον τοῦ κόμητος, εἰς τὴν καρδίαν τοῦ γενναίου ὥς καὶ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνάνδρου, τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὄνομα μέγα, ἐπροσέφετο μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἐπιφωνημάτων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ὥραι-
οτέρων χειλέων.

Μεταξὺ τοῦ Βίκτωρος καὶ τοῦ Ναπολέοντος εὐρίσκεται πάν-
τοτε εἰκὼν τις εἰς τὴν Ἰταλίαν· γνωρίζετε τίνας εἶναι; τοῦ ἥρωος Γαριβάλδου.

Καθὼς δὲ πάντοτε, οἱ ἄνθρωποι θαυμάζοντες πρὸν ἐνδοξὸν τοῦ-
τον ἄνδρα ἐπεθύμουν νὰ μάθωσι τὸν βίον καὶ χαρακτῆρα αὐτοῦ·
τούτους ἐπιθυμοῦντες νὰ εὐχαριστήσωσιν ἄλλοι, ἀπέδιδον εἰς
τὸν Γαριβάλδην τερατώδεις ἰδιότητας, ὅτε μὲν παριστάνοντες αὐ-
τὸν γίγαντα ἄγριον ἀπαίσιον, ἔχοντα μεγάλην ὁμοιότητα μετὰ
τῶν ληστῶν τῆς Ἰταλίας, ὅτε δὲ ἄνθρωπον ἀγαθὸν ἀλλὰ γεν-
ναῖον, λατρεύοντα τὸ ὥραϊον φῦλον (ἔλεγον δὲ τοῦτο χάριν τῶν
γυναικῶν), οἱ μὲν τέλος ἔλεγον αὐτὸν δαίμονα, οἱ δὲ ἄγγελον.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Γαριβάλδου ἐντούτοις δὲν ἦτο τοιοῦτος.
Πρᾶος καὶ ἀγαθὸς πρὸς τοὺς τοιούτους, ἐφαίνετο αὐστηρὸς πρὸς
τοὺς πανούργους· ἡμέραν τινὰ μάλιστα μετὰ μεγάλου κόπου
κατῶρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς, ἣν
ἔδωκεν οὗτος κατὰ τινος στρατιώτου κλέψαντος ἓν δακτυλίδιον
3 φράγγων ἀξίας· ἡ διαταγὴ ἦτο νὰ τουφεκισθῇ.

Ἐπιθυμῶν ἀπὸ καρδίας τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας ἡγω-
γίζετο μὲ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο αἶσθημα τῆς αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ

τῆς πατρίδος διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου κατορθοῦνται τῳόντι αἱ μεγάλαι πράξεις. Πρῶτος εἰς τοὺς κινδύνους ἐμίσει τοὺς δηλοὺς καὶ ἐρυθρία ὅταν ἤκουε δειλίαν τινὰ Ἰταλοῦ.

Ἡ ταχύτης τῶν ἐνεργειῶν του ἦτο τῳόντι μοναδική· καὶ μέγα μέρος τῶν ἐπιτυχιῶν του ἀποδίδεται εἰς τοῦτο.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ Γαριβάλδης ἠθικῶς· φυσικῶς εἶναι ἀναστήματος μετρίου καὶ οὐχὶ μὲν γίγας ἀλλὰ νευρώδης. Ὁ πῶγων αὐτοῦ, ὃν φέρει ἀκέραιον, ἤρχισεν ἤδη νὰ ὑπολευκαίνεται ἕνεκα τῆς ἡλικίας, ἡ φυσιογνωμία του εἶναι γλυκεῖα, φαίνεται δὲ πολὺ νεώτερος παρότι πραγματικῶς εἶναι.

Τοιοῦτος μὲν ἦτο ὁ Γαριβάλδης· οἱ δὲ στρατιῶται του κακαταγόμενοι πάντες σχεδὸν ἐκ τῶν εὐγενεστέρων οἰκογενειῶν λατρεύουσι τὸν ἀρχηγόν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ υἱός του ὅστις μάχεται πλησίον τοῦ πατρός του μὲ τὴν αὐτὴν ἀνδρείαν, εἶναι δὲ 19 ἐτῶν.

Ἡμέραν τινὰ εἰς ἐκ τῶν Γαριβαλδινῶν συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν.

— Πόσα σὲ πληρώνει ὁ στρατηγός σου ; τὸν ἠρώτησαν.

— Τέσσαρα σολδιά.

— Στρατιῶται ὡς σεῖς ἀξίζουσι ἓνα φλωρίνι· ἂν θέλῃς νὰ συμπολεμήσῃς μὲ ἡμᾶς σὲ τὸ δίδω.

— Προτιμῶ τὰ τέσσαρα σολδιά τοῦ στρατηγοῦ μου. Ἐνῷ δὲ οἱ στρατιῶται του ὠμίλουν οὕτως, αἱ παρθένοι τῆς Βρηξίας ὤμωσαν νὰ μὴ λάβουν συζύγους μὴ λαβόντας πληγὰς κατὰ τὸν πόλεμον.

Ὅταν τὸ αὐτὸ αἶσθημα ἐνώνει τὸν εὐγενῆ μετὰ τοῦ χωρικοῦ, τὸν πλούσιον μετὰ τοῦ πτωχοῦ, τὸν γενναῖον μετὰ τοῦ δηλοῦ· ὅταν αἱ γυναῖκες, τὰ ὄντα ταῦτα τὰ τοσοῦτον εὐαίσθητα καὶ ἀδύνατα, ὅταν καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες λαμβάνουσιν αἰσθήματα ἀνδρικά· ὅταν παύουσιν αἱ πολιτικαὶ διενέξεις πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, ὅταν τέλος ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὑπηκόου του ἐπιθυμοῦσι τὸ αὐτὸ, τότε τὰ πάντα κατορθοῦνται. Μὴ ὑπαρχόντων δὲ τούτων, εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ τί μέγα, δυσκατόρθωτον.

XXII.

Ὁ Γαριβάλδης συνέστησε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ εἰς Κῶμον, ἀπὸ τῆς πόλεως δὲ ταύτης ὀρμώμενος ἀντεπολέμει πρὸς ἐχθρὸν μυριάκισ ἀνώτερον· εἰς τὴν πόλιν δὲ ταύτην καθ' ἐκάστην συνηθροίζοντο Ἴταλοι γενναῖοι ἵνα πολεμήσωσιν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος. Καὶ ἐντὸς ὀλίγου διαστήματος ὁ Γαριβάλδης εἶχε σχηματίσει στρατὸν δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ σῶμα δὲ τοῦτο τοῦ Γαριβάλδου πολλοὶ τὸ κατηγόρησαν ὡς συγκείμενον ἐξ ἀνδρῶν κακοήθων καὶ κακούργων, ὅτι ἐν αὐτῷ δὲν ὑπάρχει τάξις, καὶ ὅτι ἔχει μὲν ἐπιτηδειότητα τινά, ἥτις ὅμως περιορίζεται εἰς τὰς νυκτερινὰς προσβολάς, πέραν τῶν ὁποίων δὲν ἐξασκεῖται. Ταῦτα πάντα εἰσὶ ψευδῆ· ἀπεναντίας μάλιστα οἱ κυνηγοὶ τῶν Ἀλπεων εἰσὶν λίαν γεγυμνασμένοι, ὅλον δὲ τὸ σῶμα σύγκειται ἐξ ἀνδρῶν εὐγενῶν καὶ πολεμικῶν, οὐδεὶς δὲ κακούργος ὑπάρχει ἐν αὐτῷ. Ἡ τάξις εἶνε μεγίστη ὡς καὶ ἡ πειθαρχία.

Τὴν 7 Ἰουνίου 1859 ὁ Γαριβάλδης ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Ὁρβάνου, καὶ συνέλαβε πλείστους αἰχμαλώτους· διὰ τὴν νίκην δὲ ταύτην ὁ μὲν Γαριβάλδης ἔλαβε χρυσοῦν νομισματοσήμον, κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Βίκτωρος, ἄλλοι δὲ τινες σταυροὺς καὶ τινες ἐπίσης ἐπαίνους.

Τὴν ὀγδόην Ἰουνίου ὁ Γαριβάλδης κατέλαβε τὸ Πέργαμον, τὴν δὲ ἐνάτην εἰσῆλθεν ἄγνωστος εἰς Μιλάνον καὶ ἔλαβε μυστικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Βασιλέως, μεθ' ἣν ἀμέσως ἀνεχώρησε διὰ τὸ στρατηγεῖον· ἐκεῖ δὲ μαθὼν ὅτι 1500 Αὐστριακοὶ ἤρχοντο ἐκ τῆς Βρηξίας, ἔστειλε κατ' αὐτῶν ἀπόσπασμα τὸ ὁποῖον ἐνίκησε τὸν ἐχθρὸν ἀπολέσαν ὀλίγους τινάς.

Ἡ ἐπανάστασις προεχώρει καθ' ἐκάστην, οἱ δὲ Αὐστριακοὶ ἀπώλεσαν πᾶσαν σχεδὸν ἐπιρροήν.

Πᾶσαι δὲ αἱ ἐπαναστατήσασαι πόλεις ἐκήρυξαν βασιλέα αὐτῶν τὸν Βίκτωρα.

Τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Ἰουνίου ὁ Γαριβάλδης μετὰ μέρους τοῦ στρατοῦ του διευθύνθη εἰς Βερτολέτον καὶ κατεσκεύασε γέφυραν ἐπὶ τοῦ Κλουσίου διότι τὴν προηγουμένην τὴν εἶχον καταστρέφει οἱ Αὐστριακοί. Ἵνα διατηρῇται δὲ ἡ μεταξὺ Βρηξίας συγκοινωνία, ἄφισε τὸ λοιπὸν μέρος τῶν στρατευμάτων του εἰς Ῥεζέτον καὶ Τρεπόντην. Συντάγματα τινὰ τῶν κυνηγῶν τῶν Ἀλπεων διοικούμενα ὑπὸ τοῦ Μεδίχῃ προσέβαλον τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῶν Αὐστριακῶν ἣτις καὶ ὑπεχώρησε. Οἱ κυνηγοὶ τοὺς ἠκολούθησαν μέχρι τοῦ Καστενεδόλου, ὅπου Αὐστριακοί, πλεῖστοι τὸν ἀριθμὸν, ἐπέπεσαν κατὰ τῆς γενναίας ταύτης ὁμάδος, ἣτις μὴ δυναμένη ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺ ὀπισθοχώρησε. Ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ Γαριβάλδου ἀνέκτησαν πάλιν τὰς ἀρχαίας θέσεις, ἐπενεγκόντες οὐσιώδεις βλάβας εἰς τὸν ἐχθρόν.

Τὴν ἀκόλουθον ὁ βασιλεὺς ἐπεμψε μέρος στρατοῦ μεταξὺ Βρηξίας, Λονάτου καὶ Καστανεδόλου, ἵνα βοηθῇ τὸν Γαριβάλδην, συγχρόνως δὲ καὶ ὁ στρατηγὸς Σιαλδίνης ἔσπευσε νὰ δώσῃ βοήθειαν εἰς αὐτόν. Ἀλλ' οἱ Αὐστριακοὶ ἠτήθησαν καὶ ἄνευ αὐτῶν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸ Καστενοδόλον.

Ἐντούτοις ὁ Γαριβάλδης μόλις εἰσελθὼν εἰς Βρηξίαν μανθάνει ὅτι Αὐστριακοὶ πλησιάζουσι τὴν πόλιν. Ἀμέσως ὁ ἥρως ἡμῶν ἐξέρχεται ἵνα προὔπαντήσῃ τὸν ἐχθρόν· ἀφοῦ δ' ἐπὶ ματαίῳ ἐζήτησεν αὐτόν, ἀπεμακρύνθη πρὸς κατασκόπευσιν μόνον.

Καθ' ὁδὸν ἀπαντᾷ τρεῖς ἄνδρας, ὧν ἡ μορφή καὶ ἡ στάσις ἐδείκνυον ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ἐρωτηθῶσι. Ὁ Γαριβάλδης τοὺς ἠρώτησεν ἐὰν εἶδον τὸν ἐχθρόν ἀπὸ τὸ μέρος ἀφ' οὗ ἤρχοντο· οἱ ἀχρεῖοι δ' ἐκεῖνοι, τίς οἶδεν εἰς τί πειθόμενοι, ἀπεκρίθησαν ἀρνητικῶς· μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην πέμψας ἓν σύνταγμα εἰς Βρηξίαν ἐπροχώρησε μὲ τοὺς λοιποὺς στρατιώτας πρὸς τὸ μέρος εἰς ὃ ἤλπιζεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐχθρός.

Μόλις ὀλίγον προχωρήσας προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος καὶ ἡ θέσις δεινὴ· ἐντούτοις ἀγτέστη, ζητήσας βοήθειαν ἐκ τοῦ Σιαλδίνῃ. Ἔως δὲ νὰ ἔλθῃ ἡ βοήθεια, ὁ Γαριβάλδης, πρῶτος εἰς τὸν κίνδυνον, ἐμάχετο ἡ-

ρωϊκῶς, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτοῦ ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τοῦ ἀρχηγούτων ἐπολέμησαν μὲ τὴν ἀπαράμιλλον ἐκείνην ἀνδρείαν ἣν ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες ὅταν εὐρεθῶσιν εἰς δεινὰς περιστάσεις.

Ἐντούτοις ὁ Γαριβάλδης πίπτει. Πάντες ἐρρίγησαν· εὐτυχῶς ὁμῶς εἶχε φονευθῇ ὁ ἵππος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο.

Ἡ βοήθεια ἔφθασεν ἀργά· μετὰ πεισματωδεστάτην μάχην, ἡ νίκη ἔμεινεν εἰς τὸν Γαριβάλδην ὅστις συνέστησεν ἐκεῖ τὸ στρατηγεῖον του.

Οἱ κάτοικοι τῆς Βρηξίας μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ ἐδέχθησαν τὸν Γαριβάλδην καὶ πλῆθος νέων ἠκολούθησεν αὐτόν. Τινὲς μάλιστα μοὶ ἔχοντες ὅπλα ἐθρύνουν.

Ὁ Γαριβάλδης ἵνα εὐχαριστήσῃ τὴν γενναιότητα καὶ φιλοπατρίαν αὐτῶν ἐδημοσίευσεν τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν.

Πολίται τῆς Βρηξίας.

» Ἡ ὑμετέρα δεξιῶσις πρὸς τοὺς κυνηγοὺς τῶν Ἀλπεων,
» νέον εἶναι δεῖγμα τοῦ πατριωτικοῦ ὑμῶν ἐνθουσιασμοῦ. «

» Τὸ ἀξιάγαστον θέαμα ὅπερ παρίστησιν ἡ πόλις ὑμῶν ἐστὶν
» ἀντάξιον τῆς ἀρχαίας ὑμῶν δόξης. »

» Σπεύδοντες σήμερον εἰς τὴν πρώτην τοῦ κινδύνου κραυ-
» γὴν μετὰ τῶν κυνηγῶν τῶν Ἀλπεων, κατεδείξατε ὅτι, φύλα-
» κες πιστοὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, ἀπεφασίσατε νὰ ὑπερασπισθῆτε
» καὶ νὰ καθελγιάσητε αὐτὴν διὰ τοῦ αἵματος ἡμῶν. Δόξα τοῖς
» Βρηξίοις. «

» Οἱ ἐχθροὶ οἵτινες περιπλανῶνται εἰσέτι εἰς τὰ πέριξ δὲν
» εἶναι στρατιῶται ἀπειλοῦντες τὴν πόλιν ὑμῶν, ἀλλ' ἐχθροὶ
» οἵτινες φεύγουσι καὶ οἵτινες ἵν' ἀνοίξωσιν ὁδὸν ἀφίνουσι εἰς
» τὰ μέρη ἅτινα διέρχονται στίγματα τῆς ἀποτροπαίου αὐτῶν
» ἐξουσίας. «

» Κάτοικοι τῆς Βρηξίας, καὶ ὑμεῖς κάτοικοι τῶν περιχώρων.
» Ἡ ὥρα ἔφθασε νὰ πολεμήσητε ἐν ὀνόματι τῶν ἀδελφῶν ἡ-
» μῶν τῶν πεσόντων ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, καὶ ν' ἀποκτή-
» σαιτε τὴν δόξαν ἐκείνην ἣν ἐκεῖνοι ἐκτήσαντο. »

» Εἰς τὴν λύσσαν τοῦ ἐχθροῦ ἀναγκαζομένου νὰ ἐγκαταλεί-
» ψῃ διὰ παντὸς τὰς ὠραίας ταύτας χώρας ἀντιτάξατε τὴν
» γενναιότητα ἀνθρώπων θυσιαζόντων τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς πα-
» τρίδος· σπεύσατε ν' αὐξήσητε τὰς τάξεις τῶν ἐθελοντῶν, καὶ
» τὰ πάντα καταφρονήσατε χάριν τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευ-
» θερίας ὑμῶν.

» Ἡ τρίχρους σημαία, ἀρχαῖον τῶν καρδιῶν ἡμῶν εἰδῶλον,
» κυματίζει ἄνω τῶν κεφαλῶν ὑμῶν, καὶ σᾶς προτρέπει πρὸς
» φιλοπατρίαν καὶ καρτερίαν. Εἴθε τὰ Γαλλο-Ἰταλικά στρα-
» τεύματα ἐλευθεροῦντα ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, νὰ σᾶς κρίνω-
» σιν ἀξίους τῆς ἐνδόξου αὐτῶν συνδρομῆς. «

Ἐν Βρηξία, 13 Ἰουνίου 1859.

‘Ο Στρατηγός

« ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ.

Δύο ἄνδρες ἐπίσημοι κατετάχθησαν ἤδη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ
Γαριβάλδου· οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὁ Τελέκης καθ’ ὃ Τὺρ, ἐθριάμβευ-
σαν κατὰ τὴν Οὐγγαρία ἐπανάστασιν, ἤδη δὲ εὐρίσκοντο παρὰ
τῷ Γαριβάλδῃ ὡς ἀπλοῖ στρατιῶται.

Ἡ Αὐστρία, βλέπουσα τὰς προόδους τοῦ Γαριβάλδου, γνω-
ρίζουσα δ’ ἐκ πείρας τὴν γενναιότητα αὐτοῦ, καὶ νομίζουσα πρὸς
τούτοις, ὅτι ὁ Γαριβάλδης εἶναι τυχοδιώκτης ἀπεφάσισε ν’ ἀν-
τιτάξῃ κατ’ αὐτοῦ τυχοδιώκτην τινὰ Ἰοχμὸν, ὅστις ἐν τούτοις
οὐδέποτε ἀντετάχθη κατὰ τοῦ Γαριβάλδου.

Μὴ δυνάμενοι λοιπὸν οἱ Αὐστριακοὶ νομίμως νὰ ἐκδικηθῶσι
τὸν Γαριβάλδην, ὅσους αἰχμαλώτους Γαριβαλδινοὺς ἐλάμβανον
τούς ἐπέρων ἐν στόματι μαχαίρας.

Ὁ στρατηγὸς Οὐρβάνος ὁ ὀνόματι ἀντίπαλος τοῦ Γαριβάλδου
ἦτο βάναισος καὶ σκληρὸς· λέγουσι δὲ, ὅτι ἐφόνευσε λακτίσας
παῖδα τυφλὸν διότι δὲν ἐχαιρέτισεν αὐτὸν διαβαίνοντα.

Ἀναφέρουσι δὲ σημεῖόν τι ἀσφαλὲς τῆς καλῆς ἢ τῆς κακῆς
διαθέσεώς τοῦ Γαριβάλδου. Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ σκιάδιόν
του· ἅμα παρατηρήσωσιν οἱ στρατιῶταί του ὅτι κλίνει πρὸς τὰ
ὀπίσω, ἀμέσως εὐχαριστοῦνται διότι εἶναι σημεῖον καλῆς δια-

θέσεως, ὅταν δὲ πάλιν ἴδωσιν ὅτι κλίνει πρὸς τὰ ἐμπρὸς, γνωρίζουσιν ὅτι ἔχει ἀνησυχίαν τινα· καὶ τέλος ὅταν τὸ σκιάδιον καλύπτῃ τὸ ἄνω μέρος τοῦ προσώπου του, τότε ἔχει μεγάλην ἀνησυχίαν. Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀλάνθαστον.

Δὲν θέλομεν παραλείψει ἐνταῦθα τὴν παράδοξον ἀπάντησιν Ἀγγλοῦ τινὸς εὐρισκομένου ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Γαριβάλδου, ὁ Ἀγγλος οὗτος εἶναι ὁ ἐπιτηδειότερος σκοπευτής· ἐρωτηθεὶς δὲ ἂν πολεμῇ ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἀνεξαρτησίας ὡς ἀγαπῶν τὴν Ἰταλίαν, ἢ χάριν διασκεδάσεως.— Ἀγαπῶ πολὺ τὴν Ἰταλίαν, ἀπεκρίθη ψυχρῶς, ἀλλ' ἀγαπῶ ἐπίσης καὶ τὸ κυνήγιον.

Ὁ Οὐγγρος ἐβελοντῆς Τὺρ, ἐκεῖνος τὸν ὅποιον ἠθέλησε νὰ συλλάβῃ ἡ Αὐστρία καὶ ὅστις ἐσώθη ὑπὸ Ἀμερικανοῦ τινος πλοιάρχου λαβόντος αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον του, ἔλαβε πληγὴν βαρεῖαν εἰς τὴν χεῖρα· ὁ δὲ Γαριβάλδης γνωρίζων τὴν ἀνδρείαν τοῦ Τὺρ, καὶ λυπούμενος διότι ἔμελε νὰ στερηθῇ φίλον γε-
ναῖον καὶ ἀγαθόν, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐξέφραζε τὴν λύπην του διὰ τὸ δυστύχημά του, τὴν λύπην του διότι τὸν στερεῖται ἐπὶ τινα καιρὸν, καὶ τὴν ἐλπίδα του ὅτι μετ' ὀλίγον θέλει ἐπανέλθῃ πλησίον του.

Ἐν τούτοις ὁ Γαριβάλδης φθάσας εἰς Τίρανον μανθάνει τὴν ἐσπέραν τῆς 5 Ἰουλίου ὅτι ἡ Βαλτελίνη ἀπειλεῖται· ἀμέσως μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Γαριβάλδου καὶ τοῦ Σιαλδίνη ἐκίνησαν, εὔρον τὸν ἐχθρὸν, συνῆψαν μάχην καὶ ἐνίκησαν. Οἱ Αὐστριακοὶ ἔπαθον σημαντικὰς ζημίας. Οἱ δὲ Ἰταλοὶ σμικροτάτας.

Ἐνῷ δὲ ὁ Γαριβάλδης ἀφ' ἐνὸς καὶ ὁ Γαλλο-Ἰταλικὸς ἀφ' ἐτέρου στρατὸς καθ' ἐκάστην ἔκαμον σημαντικὰς προόδους, ἐνῷ ἡ Ἰταλία ἤλπιζεν ὀλοσχερῇ τὴν ἀπελευθέρωσίν της· ἔκτακτον παράρτημα τοῦ Μηνύτηρος τῆς 7 Ἰουλίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἀπεφασίσθη ἀναχωρῆ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος καὶ τοῦ Φρυσχίσκου· δύο δὲ μετὰ ταῦτα ἡμέρας, ὁ Μηνύτωρ τῆς 9 Ἰουλίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ἀναχωρῆ ὑπεγράφη τὴν 9 Ἰουλίου ἐν Βιλλαφράγκα, ἀναχωρῆ λήγουσα τὴν 15 Αὐγούστου.

Τὴν δὲ 11 Ἰουλίου 1859 ὑπεγράφη εἰρήνη ἐπὶ τῶν ἐξῆς βάσεων.

« Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας παραχωρεῖ τὰ ἐπὶ τῆς Λομβαρδίας δικαιώματά του εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας, ὅστις τὰ παραδίδει εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας.

» Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας διατῆρεῖ τὴν Βενετίαν ἀποτελοῦσαν ὅμως ἀδιάσπαστον μέρος τῆς Ἰταλικῆς ὁμοσπονδίας.

» Γενικὴ ἀμνηστία. »

Ταῦτα αἰφνηδίως καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐπῆλθον ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν Ἰταλῶν ἀναμενόντων σύμψασαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας.

XXIV

Ὅταν ἅπαξ τὰ πνεύματα ἀνεγερθῶσιν, ὅταν οἱ λαοὶ σπουδαίως ζητήσωσι ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, δυσκόλως καταβάλλονται· δὲν εὐχαριστοῦνται εἰς τὰ μικρά, ἀλλὰ θέλουσι τὸ ὅλον· καὶ ἐξακολουθοῦσι ζητοῦντες αὐτὸ καὶ ἂν ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν τὸν ὀλεθρον.

Αἱ ἐσωτερικαὶ τῶν ἐθνῶν διχόνοιαι, ἐνόσω ὑποκινοῦνται ὑπὸ δύω ἢ τριῶν φιλοδόξων ἢ φιλοχρημάτων, ποτὲ δὲν εἶναι σπουδαῖαι· μόνον ὅταν ὁ λαὸς ἰδῇ τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμφέροντα καὶ δικαιώματα καταπατούμενα, ἐξεγείρεται, καὶ τότε ἀλοίμονον. Ἀπλῶς τε ἀδύνατον καὶ πολλῆς εὐηθείας, ὅστις οἶεται τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὀρμωμένης τι προθύμως πράξει, ἀποτροπὴν τινὰ ἔχειν ἢ νόμων ἰσχύϊ ἢ ἄλλω τῷ δεινῷ· ἔλεγεν ὁ Θεουκυδίδης.

Οἱ ἰταλοὶ λοιπὸν δὲν ἤκουσαν μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως τὴν τοῦ πολέμου παῦσιν.

Ἰδίως δὲ οἱ Τοσκανοὶ, ὧν ἡ Κυβέρνησις ἐδημοσίευσεν τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν.

« Τοσκανοί !

» Τὰ ἐσχάτως συμβάντα ψεύδοντα τὰς ὡραιότερας ἐλπί-

» δας, πληροῦσι θλίψεως πάντας· ἡ κυβέρνησις ἐπίσης συμμε-
» ρίζεται τὴν κατάπληξιν σας· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ καταβαλ-
» λώμεθα, πρέπει νὰ ἀναμείνωμεν τὴν ἐξήγησιν τῶν γεγονό-
» των, ὧν τὰ καθ' ἑκάστα μᾶς εἶναι ἄγνωστα εἰσέτι.

« Πρέπει νὰ ευσφιγθῶμεν ἱν' ἀποδείξωμεν διὰ τῆς σταθε-
» ρότητος ἡμῶν ὅτι εἴμεθα ἄξιοι πατρίδος ἀνεξαρτήτου καὶ
» ἐλευθέρας. Ἐνὸςφ ἡ σταθερότης αὕτη ἐμμείνη ἐν ἡμῖν δὲν
» θ' ἀπολέσωμεν πάσας τὰς ἐλπίδας ἡμῶν.

» Οἱ ἀπεσταλμένοι ἡμῶν θ' ἀναχωρήσωσι μετ' ὀλίγον διὰ
» Τουρίνον ἵνα μάθωσι τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστα-
» σιν. Δὲν πρέπει θλιβόμενοι νὰ καταβαλλώμεθα ἔτι μᾶλ-
» λον. Ἄς διατηρήσωμεν δὲ τὴν τάξιν ὑπὲρ ποτε ἀναγκαίαν
» σήμερον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος.

« Αὐριον τὸ συμβούλιον θέλει συνεδριάσει· μετ' αὐτοῦ ἡ
» Κυβέρνησις θέλει διαδηλώσει τὰ αἰσθήματα τῆς Τοσκάνης
» πρὸς τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ πεποίθησις ἡμῶν
» ὑπάρχει.

» Ἡ Τοσκάνα δὲν θὰ τεθῇ πάλιν παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τὰ
» δίκαιά της ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Αὐστρίας.»

Ἴνα δείξωμεν κατὰ πόσον οἱ Ἴταλοὶ ἐξεπλάγησαν μαθόν-
τες τὴν εἰρήνην, ἀναφέρομεν τὸ ἑξῆς. Ἡ τυπογραφία ἐν ἧ ἐτυ-
ποῦτο ὁ Τοσκάνικὸς Μηνύτωρ ἐδιέσθη, καὶ ἐκάησαν πάντα τὰ
ἀντίτυπα τῆς ἐφημερίδος ὑπὸ τοῦ ὄχλου.

Ἐνῷ δὲ οἱ ἱερεῖς τῆς θεᾶς εἰρήνης ἔσπευδον νὰ προσφέρωσι
θυσίαν εἰς αὐτήν, οἱ λάτρες τοῦ Ἄρεως ἐξήκολούθουν νὰ ὀπλί-
ζωνται· ἐνῷ αἱ συνθῆκαι ἐγίνοντο, ἡ ἐπ' ἀνάστασις προεχώρει.

Ἰδίως δὲ εἰς τὴν Ῥωμανίαν ὅπου ἐνῷ ἡτοιμάζοντο νὰ προσ-
βάλλωσι τὸν ἐχθρὸν, προτεπάθουν συγχρόνως νὰ μορφώσουν ὅσον
ἦτο δυνατόν τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Γαριβάλδην.

Μαθὼν ὅτι παρασκευάζεται εἰρήνη ὁ θερμότερος οὗτος λά-
τρης τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας, ἔσπευσε νὰ δώσῃ τὴν παραίτησίν
του καὶ ἐκείνας ὅλων τῶν λοιπῶν ἀξιωματικῶν του. Ἄλλ' ὁ

Βίκτωρ Ἐμμανουήλ δὲν ἐδέχθη τὴν παραίτησιν τοῦ ταύτην, διότι, ἔλεγε, δὲν εἶναι ἐλεύθερος νὰ τὴν δώσῃ.

Ἀναγκαζόμενος λοιπὸν νὰ μείνῃ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁ Γαριβάλδης· μὴ ἐπιθυμῶν δὲ νὰ κλίνῃ τὸν αὐχένα ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς Ἰταλίας εἰς τοὺς βαρβάρους, ἀπεφάσισε νὰ διοργανίσῃ τὸν στρατὸν τοῦ καὶ νὰ τὸν αὐξήσῃ οὕτως ὥστε νὰ δύναται ν' ἀντιπαραταχθῇ καθ' ὅποιουδὴποτε ἐχθροῦ.

Ἡ ἀκόλουθος διαταγὴ τῆς ἡμέρας δηλοῖ τὰ φρονήματα αὐτοῦ.

« Ὅποιαδὴποτε ἔσεται ἡ πορεία τῶν πολιτικῶν συμβεβη-
» κότεων κατὰ τὰς νῦν περιστάσεις, οἱ Ἰταλοὶ οὔτε ν' ἀφοπλι-
» σθῶσι πρέπει, οὔτε ν' ἀποθάρρυνθῶσιν· ἀπεναντίας δὲ πρέπει
» νὰ ὀπλιζῶνται καὶ νὰ δείξωσιν ὅτι ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀν-
» δρείου Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀντιπαρατα-
» χθῶσι κατὰ τῶν περιπετειῶν τοῦ πολέμου, ὁποίας δὴποτε
» φύσεως καὶ ἀν ᾗναι. »

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ φαίνεται κλίνουσα πρὸς τὴν εἰρήνην ἡ Ἰτα-
λία ἐφαίνετο ἀπεναντίας πρόθυμος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλε-
μον, ὅστις ἀφοῦ ἅπαξ ἔκλινεν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν πλάστιγγα ἐγέ-
νετο ἀρεστός.

Ἐντούτοις ἡ Νίκαια, ἡ πατρίς τοῦ Γαριβάλδου, ἤρχισε νὰ ὑπερηφανεύηται διότι ἐγέννησε τοιοῦτον ἄνδρα· ὁ σύνδικος λοι-
πὸν τῆς πόλεως ταύτης ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ
ἐπεῖρριπτε μὲν δικαίους ἐπαίνους ἐπὶ τὸν Γαριβάλδην, προσέφερε
δὲ ξίφος πρὸς αὐτὸν ὡς ἀνταμοιβὴν οὕτως εἰπεῖν τῶν τοσούτων
ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας ἀγώνων αὐτοῦ.

Ὁ Γαριβάλδης ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν δι' ἐτέρας ἥς
ἀναφέρομεν τὸν ἐξῆς παράγραφον.

« Ἡ χεὶρ μου δύνηται ἐξασθενήσασα νὰ κατασταθῇ ἀνίκανος
» νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ξίφος τῆς τιμῆς τὸ ὁποῖον ἡ Νίκαια μὲ
» προσέφερε· ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου μέχρι τῆς ἐσχάτης στιγμῆς θέλει
» διατηρήσῃ, ἀκμαίαν τὴν ἀγάπην καὶ ἀπεριόριστον ἀφοσίωσιν
» πρὸς τὴν γεννέθλιόν μου γῆν. »

Αἱ γυναῖκες τοῦ Βεργάμου προσέφερον σημαίαν εἰς τὸν Γαριβάλδην εἰς δαῖγμα τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν.

Ἐντούτοις τὸ σῶμα τῶν κυνηγῶν τῶν Ἀλπεων καθ' ἐκάστην ἡύξανε, καὶ ἄνθρωποι πολεμικοὶ προσετίθεντο· ἀλλ' αἱ ἐν Ζυρίχῃ διαπραγματεύσεις κατέστρεψαν τὰ σχέδια τοῦ Γαριβάλδου, ὅστις ἐζήτησε μὲν ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπουσίας, ἥτις ὅμως δὲν τῷ ἐδόθη. Προσεπάθη μολοντοῦτο τὸ κατὰ δύναμιν ὁ ἥρως οὗτος εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὸν πόλεμον.

Ἡ Στραδέλα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξέλεξε αὐτὸν βουλευτὴν τῆς, ὅστις ὅμως μὴ ἐπιθυμῶν ν' ἀναμειγνύηται εἰς τὰ πολιτικὰ τότε, ὅτε δὲν ἦσαν ἀρκετὰ εὐάρεστα, ἐξηκολούθει τὸ ἔργον του, τὸ τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς Ἰταλίας.

Ἐζήτησε λοιπὸν καὶ πάλιν τὴν παραίτησιν, ἥτις τέλος πάντων τῷ ἐδόθη. Τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον ἐσχημάτισε διετηρήθη ἵνα ἐν καιρῷ ἀνάγκης λάβῃ πάλιν τὰ ὅπλα. Ἀλλὰ πᾶς τις ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο ν' ἀναχωρήσῃ.

Τὴν 13 Αὐγούστου ὁ Γαριβάλδης ἔφθασεν εἰς Γενούην, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ. Τὴν 6 τῆς ἐσπέρας ἀνεχώρησε διὰ Λιβόρνον ὅπου ἔφθασε τὴν 14 Αὐγούστου καὶ ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ἐπίσης λαμπρά. Διευθυνθεὶς νὰ χαιρετήσῃ τὸν πρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἠναγκάσθη ἐπὶ πολλὴν ὥραν νὰ σταματήσῃ ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος, ἵνα χαιρετᾷ τὸν ἄπειρον ἐκείνον ὄχλον ὅστις ἐζητωκραύγει, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπὶ τέλους εἶπε ὅτι εἶναι κατώτερος τοσούτων ἐπαίνων, καὶ ὅτι πρέπει νὰ διατηρήσῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον οὐχὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας.

Καὶ ὄντως ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτὸς διετηρήθη. Οἱ Ἰταλοὶ ἐφαίνοντο πρόθυμοι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, παραιτηθέντος τοῦ στρατηγοῦ Οὐλλόη, ὁ Γαριβάλδης διωρίσθη διοικητὴς τῆς 11 Ἰταλικῆς μοίρας συγκειμένης ἐκ Τοσκανῶν.

Ἐπισκεφθεὶς τὴν Μοδέναν διευθύνθη εἰς Βολούαν.

ἔφθασε ἐπεσκέφθη τὸ κοιμητήριον ἵνα μεταξὺ τῶν νεκρῶν εὕρῃ τὸν ἀγαθὸν καὶ γενναῖον Οὐγον Βάσσην, τὸν ἀρχαῖον φίλον του. Τὴν ἡμέραν ἅπασαν ὁ Γαριβάλδης ἦτο σκυθρωπός· ἡ μνήμη τοῦ Οὐγου ἔφερεν εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὸν θάνατον τῆς Ἀνέτας, τῆς συζύγου του ἣν εἰσέτι ἐπένθη.

Τὴν 22 Αὐγούστου ἔφθασεν εἰς Πάρμαν.

Ἐνῶ δὲ ὁ Γαριβάλδης περιηγεῖτο οὐχὶ βεβαίως χάριν διασκεδάσεως, ἀλλ' ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἵνα ἐμπνέῃ εἰς αὐτοὺς γενναῖα φρονήματα, μία ὁδὸς τῆς Φλωρεντίας ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς τιμὴν καὶ αἰδίδιον δόξαν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἔπεμψεν εἰς Κῶμον καὶ εἰς τοὺς Τυρολοὺς δύο εὐχαριστηρίους ἐπιστολάς, δι' ὧν ἠλπίζε νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτοὺς ὥστε νὰ ᾧσι βοηθοὶ καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Συγχρόνως ἡ Τοσκανικὴ Κυβέρνησις, ἥς τὸν στρατὸν διώκει ἐπροβίβασεν αὐτὸν ἀπὸ ὑποστράτηγος εἰς ἀντιστράτηγον. Ὁ προβιβασμὸς οὗτος ἐγένετο τὴν 15 Σεπτεμβρίου 1859.

Ἡ δὲ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις βλέπουσα τὸν Γαριβάλδην τὸν ἀντιπρόσωπον τῶν Ἰταλικῶν αἰσθημάτων μὴ καθεύδοντα, ἤρχισε νὰ φοβῆται πάλιν. Καὶ δικαίως· διότι οὐ μόνον ὁ Γαριβάλδης ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἐπίσημοι παραιτηθέντες ἀπὸ τῆς Σαρδικῆς ὑπηρεσίας διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν προσπαθοῦντες νὰ σχηματίσωσι δύναμιν στρατιωτικὴν ἀρκετὴν ὥστε νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον.

Τὴν 16 Σεπτεμβρίου ὁ Γαριβάλδης ἔφθασεν εἰς Ῥώμην. Ἄμα ἔμαθον τὴν ἀφίξιν του, πλησιαζούσης ἤδη τῆς ἐσπέρας, ἔσπευσαν νὰ φωταγωγήσωσι τὴν πόλιν. Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθη τὴν Ῥαβέννην ὅπου ὁ λαὸς φρενητιῶν ὑπεδέχθη τὸν ἄνδρα, ὅστις εἰσελθὼν εἰς τὸ οἶκημα τοῦ διοικητοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν ἐξώστην καὶ ἀπήγγειλε τὸ ἀκόλουθον λογίδριον.

« Εὐρισκόμενος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ τῆς Ῥαβέννης, νομίζω » ὅτι εὐρίσκομαι εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας μου· διὰ τὴν » βλέπω ἐν αὐτοῖς οὐ μόνον φίλους ἀλλὰ καὶ τοὺς σωτῆράς μου.

» Δέκα ἤδη ἔτη προσπαθῶ νὰ ἀποκτήσω τὴν εὐτυχίαν τοῦ νὰ
» σᾶς εὐχαριστήσω καὶ πάλιν, σήμερον δὲ ἐπαναλαμβάνων τὰς
» εὐχαριστείας μου, χαίρομαι συγχρόνως, διότι σᾶς ἀναγγέλω
» ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς πατρίδος εἶναι βεβαία· λέγω δὲ βε-
» βαία διότι, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι πάντες ὑμεῖς μυρίους θέλετε
» προτιμήσει θανάτους μᾶλλον τοῦ ζυγοῦ τῶν τυράννων. «

» Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ νομίσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην μου ὑπέρμε-
» τρον· εὐγνωμοσύνην χάριν τῆς ὁποίας εἶμαι ἕτοιμος νὰ θυσιάσω
» τὴν ζωὴν μου ὑπὲρ ὑμῶν· εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι πιστεύετε
» τοὺς λόγους μου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους διακρίνω μέγαν
» ἀριθμὸν συστρατιωτῶν μου, καὶ χαίρομαι διότι μὲ ἀγαπᾶτε
» καὶ μ' ἐνθυμείσθε εἰσέτι. Φίλοι μου! ὀφείλομεν νὰ συναπο-
» λεσθῶμεν μὲ τὸν ἐχθρόν. Ὀφείλετε νὰ ὀδηγήσητε τὴν ἄπει-
» ρον νεολαίαν· δὲν πρέπει νὰ μείνητε ἄεργοι. Ἡ περίστασις
» εἶναι καιρία· διότι ὁ ἐχθρὸς θέλει ἐνθαρρυνθῇ περισσότερον
» ἐὰν μᾶς εὕρῃ διηρημένους. »

Μετά τινας δὲ ἄλλας παρατηρήσεις καὶ προτροπὰς ἐξηκο-
λούθη οὕτως.

« Αὐριον περὶ τὴν ἑκτὴν ὥραν θέλει ἐκτεθῇ κατάλογος ἵνα
» ἐγγραφῶσιν οἱ ἐθελονταί. Ὅστις ἐγγραφῇ ἔσεται ὁ ἐκλεκτὸς
» τῆς πατρίδος τοῦ· ἐγὼ δὲ αὐτὸς θέλω ὀδηγήσει τὸ ἄνθος
» τοῦτο τῶν συμπατριωτῶν μου· ὅσῳ μᾶλλον συνδεόμεθα το-
» σούτῳ ἰσχυρότεροι καθιστάμεθα. Ἡ Ῥαβέννη εἶναι ἡ πατρίς
» μου, ἥς τὸ ὄνομα θέλει μείνει ἐγκαχαραγμένον ἐν τῇ καρδίᾳ
» μέχρις οὔ αὕτη παύσῃ τοῦ νὰ ὑπάρχῃ. »

XXV

Ἐνῷ δὲ ὁ Γαριβάλδης ἔπειθε τοὺς κατοίκους εἰς στρατολο-
γίαν, διεδόθη φήμη ὅτι ὁ στρατηγὸς Καλθερμάτεν ἔμελε νὰ
προσβάλῃ τὴν Ῥωμανίαν. Ὁ Γαριβάλδης δὲν ἐπρόσεξεν εἰς τὴν
φήμην ταύτην, γνωρίζων καλῶς τὴν δειλίαν τῶν Αὐστριακῶν
ὅταν πρόκηται νὰ προσβάλωσιν ἄνδρας.

Ἐντούτοις ὁ Γαριβάλδης ἐξηκολούθησε τὴν ὁδοιπορίαν του· ἐπεσκέφθη πάντα τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἅτινα τὸν εἶδον φυγάδα κατὰ τὸ 1849· ἐπεσκέφθη τὴν Πινέτην ὅπου φιλικαὶ χεῖρες ἔσωσαν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς.

Ἐπεσκέφθη τὸν Σαν-Ἀλβάρτρο ὅπου εὐρίσκονται τὰ λείψανα τῆς πεφλημένης αὐτοῦ γυναικὸς Ἀννίτας· ἐκεῖ δὲ εἰσελθὼν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῶν δύο τοῦ τέκνων ἐζήτησε τὸν τάφον τῆς καὶ ἀναγνωρίσας αὐτὸν ἔκλαυσε πικρῶς. Θέσας ἐπ' αὐτοῦ ἄνθη δροσερὰ ἐκ τῶν δακρύων ἀπεσύρθη σκυθρωπός. Τὴν ἐπαύριον ἡ κόνις τῆς γυναικὸς του μετεφέρθη εἰς Βολονίαν συνοδευθεῖσα μέχρι τινὸς ὑπὸ τῆς μουσικῆς καὶ πλήθους ἀπείρου· ἐκεῖθεν ἔμελε νὰ μετακομισθῇ εἰς Νίκαιαν τὴν τοῦ Γαριβάλδου πατρίδα.

Ὁ Φραγκίσκος βλέπων τὸν Γαριβάλδην μὴ ἡρεμοῦντα, ἀλλ' ἀπεναντίας καθ' ἐκάστην ἐνεργοῦντα εἰς σύστασιν καταλόγων συνεισφορῶν πρὸς ἀγορὰν ὅπλων, εἰς τὴν αὕξησιν τῶν ἐθελοντῶν καὶ ἐν γένει εἰς τὴν ἐνδυνάμωσιν τῆς Ἰταλίας, ἤρχισε νὰ προνοῇ τὸ τέλος αὐτοῦ. Ὁ δυστυχὴς δὲ οὗτος βασιλεὺς, μὴ ἐπιτυχὼν ἴσως καὶ καλῶν συμβούλων, ἄπειρος δὲ ὦν ἔνεκα τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἐνισχυθῇ ἐπὶ θρόνου ἐμπνέων τρόπον.

Oderint, dum metuant.

Ἐσκέφθη ὁ ἄπειρος οὗτος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βασιλεὺς· Μὴ γνωρίζων ὅτι,

Quem metuunt, odeunt·

Quemquisque odit, periisse expetit.

ὑπὸ τῆς ἀρχῆς δ' ἐκείνης παρωθούμενος, ἐπῆζε τὸν λαὸν ἐξώριζε, ἐβασάνιζε, ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ ἠθέλησε νὰ ὑψωθῇ μέχρι τῆς τυραννίας, ἐκείνης ἣν νῦν μόνον οἱ Ῥῶσσοι δύνανται νὰ ὑποφέρωσι.

Ἀλλ' ὑπάρχει Θεὸς ἐκδικητής.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Φραγκίσκου ἐπανάφερε τὰ λησμονηθέντα βασανιστήρια καὶ δὲν ἠρέσθη εἰς ἐν ἣ δύο εἶδη τοιούτων ἀλλὰ πληθὺς βασανιστηρίων ἦτο ἐκεῖ διὰ πάντα μὴ δοῦλον.

Συγχρόνως δυσареστήσασα τὸν λαὸν ἀντὶ νὰ σταματήσῃ, δυσρέστησε καὶ τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ συνομωτῶσι.

Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο ἄφευκτος· λαὸς καὶ εὐγενεῖς εἶχον τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ἑνωσιν τῆς Σικελίας μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου. Ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἐγνώριζον πῶς πρέπει νὰ ἐκτελέσωσι τὸ κίνημα.

Ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ δ' ἐκείνῃ ἀνθρωπὸς τις καλούμενος Ῥίζος, γενναῖος καὶ μὴ ὑποφέρων ἀργοπορίας, διεκήρυξεν ὅτι θὰ δώσῃ τὸ ἐσπέρας τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως· ἐπρόκειτο νὰ συναθροισθῶσιν εἰς τι μοναστήριον τὴν 3 πρὸς τὴν τετάρτην Ἀπριλίου. Προδότης τις μοναχὸς, οὗ ἡ μνήμη κατάπτυστος εἰς αἰῶνας, κατέστρεψε τὸ σχέδιον.

Τὸ μοναστήριον περιεκυκλώθη καθ' ἣν στιγμὴν μόνον εἴκοσι καὶ ἐπτὰ εἶχον συναχθῆ. Ὁ δὲ Ῥίζος ἀντὶ νὰ ρίψῃ τὰ ὄπλα πυροβολεῖ ἐκ τοῦ μοναστηρίου κατ' αὐτῶν· ἡ μάχη ἦτον ἀνισος· ἡ θύρα τοῦ μοναστηρίου βιάζεται, ὁ ἡγούμενος φονεύεται, ἀλλ' ὁ Ῥίζος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀντέστη γενναίως· τέλος ὑπεχώρησε καὶ ἐξῆλθε διὰ τῆς ἀνοιχθείσης θύρας. Οἱ στρατιῶται ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐπλήγωσαν βαρέως. Ὁ Ῥίζος ἀπέθανε εἰς τὸ νοσοκομεῖον, πάντες δὲ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐτουφεκίσθησαν, καὶ ὁ γέρον πατὴρ τοῦ Ῥίζου, ὅστις οὐδὲν εἶχε λάβει μέρος.

Ἀλλ' ἡ καταπνιγεῖσα ἐκείνη φωνὴ τοῦ Ῥίζου ἠκούσθη εἰς τὰς ἐπαρχίας, οἱ δὲ χωρικοὶ πάντες ἤρχισαν νὰ κινῶνται δεικνύοντες ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ἡ κυβέρνησις μαθοῦσα ταῦτα διέταξε στρατὸς νὰ διασκορπισθῇ καὶ νὰ κτυπᾷ τοὺς χωρικούς· ἀλλ' οἱ στρατιῶται μὴ εὐρίσκοντες αὐτοὺς ἢ μὴ δυνάμενοι, ἐφόνευον τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα των.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἦτο πρόδηλον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ· πανταχοῦ ἐψυθιρίζετο ἓν ὄνομα, ὄνομα ἐλευθερωτοῦ· ὁ Γ α ρ ι β ἰ ἰ ὁ δ η ς.

Οἱ μάρτυρες τῆς ἐλευθερίας ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν βασάνων

ἡ τῶν φονικῶν ὀπλῶν ἀπέδιδον τὴν τελευταίαν πνοὴν ψυθιρίζοντες συγχρόνως· Γ α ρ ι β á λ δ η ς

Τέκνα βλέποντα τοὺς γονεῖς αὐτῶν φονευομένους ἢ φυλακίζομένους ἐκράυγαζον· Γ α ρ ι β á λ δ η ς.

Μεσσίας μέλλων νὰ ἔλθῃ ἵνα σώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ αἰωνίου αἵσχους Φραγκίσκου τοῦ II.

Ἀντὶ δὲ ἡ Κυβέρνησις νὰ παύσῃ βλέπουσα τὴν γενικὴν ταύτην ἀγανάκτησιν, ἀπ' ἐναντίας, προεχώρει, καὶ ἔπιπτεν ἀπὸ σφάλματος εἰς σφάλμα, ἀπὸ ἐγκλήματος εἰς ἔγκλημα. Καὶ ὥσθι ἀόρατός τις καὶ ἰσχυρὰ δύναμις ὤθει τὸν Φραγκίσκον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς τὸν ὄλεθρον, ἔβλεpes αὐτοὺς ὅσῳ περισσότερον ἐγίνοντο μισητοὶ, τοσοῦσῳ μᾶλλον νὰ τυραννῶσι.

Πρωίαν τινὰ ἐπὶ ὅλων τῶν οἰκιῶν εὐρέθη γεγραμμένη ἡ ἀκόλουθος φράσις.

« Ο ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ ΕΡΧΕΤΑΙ. »

XXVI.

Ὁ Γαριβάλδης ἀφοῦ διωργάνισεν ὅπως οὖν τὰ πράγματα, ἔσπευσε νὰ δώσῃ τὴν παραίτησιν ὡς διοικητοῦ τῶν δουκατικῶν στρατευμάτων· καὶ πολλαὶ μὲν ἐγένοντο ὑποθέσεις περὶ τῆς παραιτήσεως ταύτης· οἱ μὲν ὑπέθεσαν ὅτι παρήτήθη ἔνεκα τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Φάντη διαφορᾶς· οἷδὲ διὰ πολιτικοῦς λόγους, οἱ δὲ ἄλλα· ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αἰτία εἶνε ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἐλευθέρως ἐνεργεῖν· καὶ διότι δὲν ἐδέχθησαν τὴν πρότασίν του, νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως· ἀφοῦ παρουσιάσθη εἰς τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ ἀνεχώρησε διὰ Νίκαιαν ὅπου οὐδεὶς τὸν περιέμενε.

Ἐκεῖ δὲ ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν ἐν ἣ ὀνομάζει μὲν τὴν πολιτικὴν ἀθλίαν πανοῦργον πολιτικὴν, προτρέπει δὲ συγχρόνως τοὺς συμπατριώτας του νὰ ᾧσιν ἑτοιμοί.

Ἐν τούτοις ἡ παραίτησίς του ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐπιφέρῃ διχονοίας· ἀλλ' οἱ φίλοι του καθησύχασαν τὰ πνεύματα.

Ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Νικαίας διευθύνθη εἰς Γενούην, ἐκεῖθεν δ' ἐσκόπευε νὰ διευθυνθῇ εἰς Καπρέραν· ἀλλ' ἰδὼν ὅτι ἡ ὁλοτελὴς αὕτη ἀποχώρησις ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἔριδας, καὶ ἐπομένως ἠδύνατο νὰ ἐπαγάγῃ κακὰ ἀποτελέσματα, ὑπείκων δὲ καὶ εἰς τὰς προτροπὰς διαφόρων φίλων του, ἐγκατέλειψε τὸ σχέδιόν του.

Ἡ ἀκόλουθος προκήρυξις ἀριδῆλως δεικνύει ὅτι ὁ Γαριβάλλης πολὺ ὀλίγον καιρὸν ἔμελε ν' ἀναπαυθῇ.

« Συστρατιῶται τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας.

» Ἡ στιγμιαία ἀπομάκρυνσίς μου δὲν πρέπει νὰ ψυχράνῃ
» τὴν ζέσιν ὑμῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ὑπερασπιζόμεθα. Ἀπομακρινόμενος ἀπὸ ὑμᾶς τοὺς ὁποίους ἀγαπῶ ὡς ἀντιπροσώπους οὐρανίου ιδέας, τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἰταλίας, ἀναχωρῶ πλήρως θλίψεως καὶ συγκινήσεως· ἀλλὰ παρηγοροῦμαι συγχρόνως ὑπὸ τῆς βεβαιότητος τοῦ ὅτι θέλω ἐντὸς ὀλίγου εὑρεθῇ πάλιν μετὰ ὑμῶν, ἵνα σᾶς βοηθήσω εἰς τὴν περὰ ἔργου τοσοῦτον λαμπρῶς ἀρξάμενου.

» Δι' ὑμᾶς, ὡς καὶ δι' ἐμέ, ἡ μεγαλητέρα δυστυχία εἶναι ἡ ἀπουσία ἡμῶν ἐν ᾧ τόπῳ μάχονται ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας. Σεῖς νέοι οἵτινες ὠρκίσθητε εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὸν ἀρχηγόν σας, ὅστις θέλει σᾶς ὁδηγήσῃ πρὸς τὴν νίκην, μὴ καταθῆτε τὰ ὅπλα, ἐμμείνατε εἰς τὰς θέσεις σας. Ἐξακολουθήσατε τὰ γυμνάσιά σας, ἐμμείνατε εἰς τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν.

» Ἡ ἀναχωρῆς ὀλίγον θὰ διαρκέσῃ διότι ἡ γηραιὰ διπλωματία δὲν φαίνεται διατετημένη νὰ ἴδῃ τὰ πράγματα ὅπως εἶναι. Θεωρεῖ ἡμᾶς, οὐχὶ ὡς τὸ σύνολον τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ ὡς τὴν δρᾶκα ἐκείνην τῶν δυσηρεστημένων, τῶν πρώην ἐπαναστάσεων· ἀγνοεῖ ὅτι ἐν ἡμῖν ὑπάρχουσι τὰ στοιχεῖα μεγάλου ἔθνους, καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξάρτητος καρδιά ἡμῶν θέλει μᾶς παρωθήσῃ νὰ ταραξώμεν τὸν κόσμον ἀμπαντα, εἰάν δὲν ἐπικυρώσῃ τὰ δίκαιά μας καὶ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐν ἡμῖν κυριότητα ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲν καταπατοῦμεν ξένην

» χώραν, ἃς μᾶς ἀφήσωσι λοιπὸν ἡσυχους εἰς τὴν ἡμετέραν.
» Ὅστις δὲ μᾶς ταραῖξει θέλει ἰδεῖ ὅτι πρὶν μᾶς ὑποδο-
» λώσῃ, πρέπει νὰ καταβάλῃ λαὸν διατεθειμένον ν' ἀποθάνῃ
» ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του.

» Ἀλλὰ καὶ ἐὰν πάντες πέσωμεν, θὰ καταλείψωμεν εἰς τὰς
» μελλούσας γενναιὰς τὴν κληρονομίαν τοῦ μίσους καὶ τῆς ἐκ-
» δικήσεως, ἃτίνα ἐνέπνευσεν ἡμῖν ξένη δυναστεία. Θὰ κατα-
» λείψωμεν κληρονομίαν εἰς τὰ τέκνα μας τουφέκιον καὶ τὴν
» συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ χάρις τῷ θεῷ, ὁ ὕ-
» πνος τοῦ τυραννοῦντος οὐδέποτε ἔσεται ἡσυχος. Ἴταλοί, τὸ
» ἐπαναλαμβάνω, μὴ καταθῆτε τὰ ὅπλα· συναθροισθῆτε ἔτι
» μᾶλλον ἥδη περὶ τοὺς ἀρχηγοὺς ὑμῶν, καὶ φυλάττετε τὴν
» αὐστηροτέραν πειθαρχίαν.

» Συμπολῖται! πάντες ἃς δώσωμεν τὸν ὁβολὸν μας ὑπὲρ
» τῆς ἐθνικῆς συνδρομῆς, πάντες ἃς ἐτοιμάσωμεν τὰ ὅπλα
» μας, ἵνα ἐπιτύχωμεν αὔριον ἴσως διὰ τῆς ἰσχύος, ὅτι σήμερον
» δυνάμει τοῦ νόμου ὀφείλουσι νὰ μᾶς παραχωρήσωσι.»

Ἐν Γενούῃ τῇ 23 Νοεμβρίου

ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ.»

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἐφαίνετο συλλαβὼν μέγαν τινὰ σκοπὸν· διότι ἐφρόντιζε μὲν περὶ τῆς συλλογῆς τῶν ὅπλων, παρῶτρυνε δὲ τοὺς πάντας νὰ ᾔναι ἔτοιμοι, καὶ ἀδιαφορῶν αὐτὸς διὰ τὰς συκοφάντίας ἐκείνας, ἃς ἄνθρωποι αἰσχροὶ καὶ ἀγνώμονες προσῆπτον εἰς αὐτὸν, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεπεν ἢ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου.

Εἰς τὸ διάστημα δὲ τοῦτο τοῦ βίου του ἐλησμόνησε πρὸς στιγμήν τὴν Ἀννίταν ἐρωτευθεὶς γυναῖκα τινὰ κόρην ἐνὸς κόμματος. Πλὴν ἡ μοῖρα δὲν ἠθέλησε νὰ ταραῖξῃ τὴν Ἀννίταν, ἥτις μετὰ τῶν Ἀγγέλων ἐν τῷ οὐρανῷ εὕρισκομένη ἤθελε λυπηθῇ ἐὰν ἐγίνετο ἀντικατάστασις εἰς τὴν θέσιν ἣν κατεῖχεν· ὁ γάμος ἐγένετο καὶ διελύθη τὴν αὐτὴν ἐσπέραν.

XXVII.

Ἡ κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατεία εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῇ καὶ ἐτοιμασθῇ, ὅτε ἔγραψε τὴν ἀκόλουθον πρὸς τὸν φίλον του Βερτάνην ἐπιστολὴν ὁ Γαριβάλδης, ἐν ᾗ ἐδείκνυε προδήλως τοὺς σκοποὺς τοὺς.

Ἰδοὺ αὕτη.

Γενούη 5 Μαΐου 1860.

Ἀγαπητὲ Βερτάνη.

« Καλούμενος καὶ αὖθις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν τῆς πατρίδος
» συμβεβηκότων, σᾶς ἀφίνω τὴν ἀκόλουθον παραγγελίαν· νὰ
» βοηθήσητε παντὶ σθένει τὴν ἐπιχείρησιν ἡμῶν συγχρόνως, δὲ
» νὰ ἐξηγήσητε εἰς τοὺς Ἰταλοὺς ὅτι ἐὰν βοηθῶνται ἀμοι-
» βαίως μετ' ἀφοσιώσεως, ἡ Ἰταλία θ' ἀνεγερθῇ ταχέως καὶ
» ἄνευ μεγάλης ζημίας· ἀλλ' ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιορίζωνται
» μόνον εἰς τὸ νὰ δίδωσι χρήματα· ὅτι ἡ σήμερον ἐλευθέρα Ἰ-
» ταλία, ἀντὶ 100 χιλιάδων στρατιωτῶν πρέπει νὰ ὀπλίσῃ
» πεντακοσίας χιλιάδας, ἀριθμὸν ἀνάλογον βεβαίως πρὸς τὸν
» πληθισμὸν τοῦ τόπου καὶ ἴσον μὲ τὸν τῶν γειτόνων κρατῶν,
» ἅτινα ὅμως δὲν ἔχουσι ν' ἀνακτήσωσιν ἐλευθερίαν· ὅτι ἡ Ἰ-
» ταλία ἔχρυσά τοσοῦτον στρατὸν, δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην ξένων
» προστατῶν, οἵτινες ἐπὶ τῷ προσχήματι τοῦ ἐλευθερῶσαι νὰ
» τοὺς καταμαστιζῶσι βαθμυδόν· ὅτι πρέπει νὰ ἐνθαρρύνωνται
» οἱ γενναῖοι παντοῦ ὅπου οἱ Ἰταλοὶ πολεμοῦσιν κατὰ τῶν
» τυράννων, καὶ ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνηται φροντὶς περὶ τῶν ἐ-
» φοδίων αὐτῶν. ὅτι ἡ ἐν Σικελίᾳ ἐπανάστασις πρέπει νὰ βοη-
» θηθῇ οὐχὶ μόνον ἐκεῖ ἀλλὰ παντοῦ ὅπου ἔχομεν ἐχθρὸν νὰ
» πολεμήσωμεν. Δὲν ἐσυμβούλευσα μὲν ἐγὼ τὴν ἐν Σικελίᾳ
» ἐπανάστασιν, ἐνόμισα ὅμως χρέος μου νὰ βοηθήσω αὐτοὺς ἀ-
» φότου συνεπλάκησαν. Τὸ σύνθημα ἡμῶν ἔσεται Ἰταλία καὶ
» Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ ἤδη ἡ Ἰταλι-
» κὴ σημεῖα δὲν θ' ἀτιμασθῇ.

Ι. ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ.»

Τὸ ἐσπέρας δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἔγραψε τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης, ἀνεχώρει ἐκ τῆς villa Spinola, ἐν ἣ διήλθε τὸν τελευταῖον τοῦτον μῆνα παρασκευάζων τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν, συνοδευόμενος ὑπὸ διαφόρων ἀξιωματικῶν καὶ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Λαφαρίνα, καὶ διευθύνθη πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου τριάκοντα περίπου λέμβοι ἀνέμενον τοὺς ἐθελοντάς, οἵτινες ἦσαν 1080 τὸν ἀριθμόν.

Ἐκεῖ περιέμενον δύο ἀτμόπλοια, τὸ *Πεδεμόντιον* καὶ τὸν *Λομβαρδόν*, ἅτινα ὁ Νίνος Βίξιος μετὰ τριάκοντα ἄλλων συνέλαβεν, αἰχμαλωτήσας τοὺς ναύτας. Τὰ ἀτμόπλοια ταῦτα ἔμελλον νὰ ἔλθωσι περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν. Ἡ ἐνδεκάτη παρῆλθε καὶ ἐν τούτοις δὲν ἐφαίνοντο ἀνυπομονήσας ὁ Γαριβάλδης εἰσῆλθεν ἐντὸς λέμβου μετὰ ἕξ ἄλλων καὶ κωπηλατῶν διευθύνθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Γενούης ἀπέχοντα τρία περίπου μίλια ἀπὸ τῆς θέσεως ἐν ἣ εὐρίσκοντο. Καὶ τὰ μὲν πλοῖα εὗρεν αἰχμαλωτισθέντα, ἀλλὰ τοὺς νικητὰς μὴ δυναμένους νὰ διοικήσωσιν αὐτά· διότι οὐδεμίαν εἶχον ιδεάν ναυτικῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιάν ὅμως τοῦ Γαριβάλδου, ἀμέσως τ' ἀτμόπλοια ἠτοιμάσθησαν.

Τὸ «Πεδεμόντιον» διώκει ὁ Γαριβάλδης, τὸν δὲ «Λομβαρδόν» ὁ Βίξιος. Περὶ τὴν τρίτην δὲ καὶ ἡμίσειαν τῆς πρωΐας ὥραν ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν ὅπου τοὺς περιέμενον οἱ ἐθελονταί.

Ἐνῶ δὲ ἐγίνετο ὁ ἐπιβρασμός μίᾳ λέμβος ἐπλανήθη· ἦτο ἡ λέμβος αὕτῃ ἀναγκαιοτάτῃ, καθ' ὅσον περιεῖχε πυρίτιδα σφαῖρας καὶ ρεβόλβερ. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην παρατηρήσας ἀκολούθως ὁ Γαριβάλδης καὶ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ ἄνθρωπον ἐπιτήδειον πρὸς τὸν φρούραρχον τοῦ Ὀρβιτέλλου ἵνα τὸν πείσῃ νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὸν ὅπλα. Ὡς τοιοῦτον ἐξέλεξε τὸν Οὐγγρον Τύρ, ὅστις ἤδη ἦτο ὑπασπιστής του καὶ ὅστις ἐξετέλεσε πλήρῶς τὴν ἐντολὴν ταύτην. Ὁ φρούραρχος ἀντέστη μὲν ἐπὶ μικρόν, ἐπείσθη ὅμως ἀκολούθως εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Τύρ. Δυστυχῶς ὅμως τὴν πρᾶξιν ταύτην ἡ Σαρδικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔκρινε ἀγαθὴν διὸ τὸν ἔπαυσε.

Ἐν τούτοις «ὁ Λομβαρδὸς καὶ τὸ Πεδεμόντιον» ἐξηκολούθουν τὴν πορείαν αὐτῶν τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου· περὶ τὴν πρωΐαν τῆς 10 ἔφθασαν εἰς μικράν τινα νῆσον Μαρίτιμον, παρῆλθον αὐτὴν ἔφθασαν εἰς τὴν πλησίον αὐτῆς, παρῆλθον ἐπίσης καὶ ταύτην καὶ ἠτοιμάζοντο ν' ἀποβιβάσθωσιν εἰς Μαρσάλαν. Φθάσαντες εἰς τὸν λιμένα ἔρριψαν τὴν ἄγκυραν καὶ εἰσῆλθον ἐντὸς τῶν λέμβων ἵνα καταλάβωσι τὴν πόλιν. Εἰς τὸν λιμένα εὗρισκοντο δύο Ἀγγλικά πλοῖα ἅτινα οὐδόλως ἐμπόδισαν τὴν ἀποβίβασιν.

Ἐντούτοις μανθάνουσιν ὅτι καὶ ἐν τῇ Μαρσάλᾳ οὐδὲν θὰ εὖρωσι πρόσκομα, τῶν στρατιωτῶν φυγόντων. Κατὰ πρῶτον καταλαμβάνουσι τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ τὸν τηλεγράφον, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐτηλεγράφη τὰ ἐξῆς εἰς Τραπάνην. «Δύω ἀτμόπλοια φέροντα Σαρδικὴν σημαίαν εἰσῆλθον πρὸ ὀλίγου ἐντὸς τοῦ λιμένος ἀποβιβάζοντα ἐνόπλους ἄνδρας. »

Εἰς τῶν παρευρισκομένων γνωρίζων ὅποσοῦν τὴν τηλεγραφικὴν ἀναγινώσκει τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν οὕσαν ἐρώτησιν.

« Πόσοι εἰσὶν οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν ἀποβιβάζονται. »

Εἰς ἀξιωματικὸς τότε ἵνα μὴ δενίση τὸ πρῶτον τηλεγράφημα μεταβιβάζει τὸ ἀκόλουθον.

« Ἡπατήθην· τὰ δύο ἀτμόπλοια εἰσὶν ἐμπορικὰ φέροντα » θεῖον καὶ ἐλθόντα ἐκ τῆς Τεργέστης. »

Ἡ ἀπάντησις ἦτο.

» Εἶσαι ζῶν. »

Τούτων περαιωθέντων κόπτουσι τὸ σύρμα τοῦ τηλεγράφου.

Ἐντούτοις ὁ ἀποβιβάσμος ἐγένετο βραδέως ἐλλειπουσῶν λέμβων.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ ἀποβιβάσμου φρεγάτα Νεαπολιτανικὴ ἀρχίζει κανοβολισμόν κατὰ τῶν ἀποβιβαζομένων· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἐπέφερε σπουδαῖον ἀποτελέσμα.

Ἡ φρεγάτα καὶ ἕτερον Νεαπολιτανικὸν ἀτμόπλοιον ἀνεχώρησαν.

Ὁ δὲ Γαριβάλδης μετὰ τῶν λοιπῶν ἀναπαυθέντες τὴν νύ-

κταάναχώρησαν τὴν πρῶϊαν διὰ Σαλέμην. Καθ' ὁδὸν οὐδὲν ἀπῆν-
τησαν ἐμπόδιον. Ἐν μόνον ἐφοβοῦντο τὴν ἔλλειψιν τροφῶν· ἀλλ'
οἱ καλοὶ χωρικοὶ τὰ πάντα παρέσχον πρὸς τοὺς σωτῆρας αὐτῶν.

Τὴν ἐπαύριον μαθάνουσιν ὅτι οἱ Νεαπολιτανοὶ εὕρισκονται
εἰς Καλαταφήμιον σκοπεύοντες νὰ διευθυνθῶσιν εἰς Σαλέμην.
Ἀλλ' οἱ Γαριβαλδῖνοι ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν αὐτῶν.

Φθάσαντες εἰς Σαλέμην εὔρον τοὺς κατοίκους σφόδρα ὑπὲρ
αὐτῶν διατεθειμένους. Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ ἀρ-
χὴν τινὰ πολιτικὴν, οὐχὶ χάριν φιλοδοξίας, ἀλλὰ χάριν τῶν
συμφερόντων τῆς Ἰταλίας, ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ἀναγορεύει
αὐτὸς ἑαυτὸν δικτάτορα τῆς Σικελίας. Ἡ προκήρυξις αὕτη φέρει
χρονολογίαν 14 Μαΐου 1860.

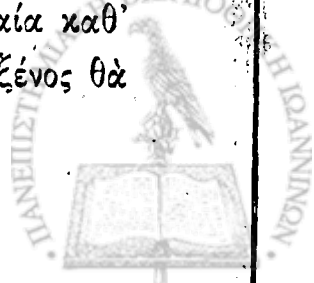
Ὁ Δικτάτωρ ἐπιθυμῶν νὰ ἐλκύσῃ ὅσον ἦτο δυνατόν τοὺς ἱε-
ρεῖς ἔχοντας δυστυχῶς πάντοτε ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀπλῶν ἀν-
θρώπων, τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες εὐπιστοὶ ἢ τυφλοὶ δὲν
παρατηροῦσιν εἰμὴ τὸν φλοιὸν μὴ δυνάμενοι νὰ θεωρήσωσι καὶ
τὸν σκωληκόβρωτον πυρῆνα, ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν.

Πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς ἱερεῖς.

« Ὁ κλῆρος συμπράττει σήμερον μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν.
» μισθώνει ξένους στρατιώτας ἵνα πολεμήσῃ τοὺς Ἰταλοὺς. Ὅτι
» δὲ καὶ ἂν συμβῇ, ὅτι δῆποτε ἀποφασίσῃ ἡ τύχη περὶ
» τῆς Ἰταλίας, ὁ κλῆρος θέλει φέρει τὴν κατάραν πασῶν τῶν
» γεννεῶν.

» Ἀλλὰ πάλιν βλέποντες ἱερεῖς βαίνοντες ἐπὶ κεφαλῇς τῶν
» λαῶν κατὰ τῶν δυναστῶν αὐτῶν, παρηγορούμεθα, καὶ δυνά-
» μεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ χριστοῦ θρησκεία
» δὲν ἀπωλέσθη.

» Οἱ Οὐῆγοι Βάσαι, οἱ Βερίται, οἱ Γουσμαρόλαι, οἱ Βιάγκαι,
» δὲν ἀπέθανον πάντες, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη καθ' ἣν θὰ μιμη-
» θῶσι τὸ παράδειγμα τῶν μαρτύρων ἐκείνων, τῶν ὑπερμά-
» χων τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας, θέλει εἶναι ἡ τελευταία καθ'
» ἣν ὁ ξένος θὰ καταπατῇ τὴν γῆν μας, καθ' ἣν ὁ ξένος θὰ

» ἦναι κύριος τῶν υἱῶν καὶ τῶν γυναικῶν μας, τῶν χρημάτων
» καὶ ἡμῶν αὐτῶν.

I. ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ.»

Τὴν πρωΐαν τῆς 15 ἐκίνησαν πρὸς τὸ Καλαταφήμιον· ἀφοῦ
ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐβάδιζον, ἀπῆντησαν πλησίον τῆς πόλεως
ταύτης ἐχθρικὰ στρατεύματα· ὁ στρατηγὸς διατάσσει τοὺς ἐθε-
λοντάς νὰ σταματήσωσι, αὐτὸς διευθυνθεὶς πρὸς κατασκόπευσιν.

Οἱ Νεαπολιτανοὶ ἅμα παρετήρησαν τοὺς Γαριβαλδίνους· ἔ-
σπευσαν νὰ ἐτοιμασθῶσι πρὸς μάχην· τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ
Γαριβάλδης.

Ἀφοῦ τὰ πάντα ἡτοιμάσθησαν μετὰ μεγάλης μὲν ἡσυχίας
τῶν τελευταίων, μετὰ πολλοῦ δὲ θορύβου τῶν πρώτων, ὁ Γα-
ριβάλδης, μετὰ στιγμιαίαν ἀνάπαυσιν, ἐνῶ ἤδη ὁ ἐχθρὸς ἤρχισε
τὴν προσβολήν, ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ.

Ἡ μάχη ὑπῆρξε πεισματώδης· ὁ Γαριβάλδης μετὰ τῶν ἐθε-
λοντῶν του ἐπολέμησαν γενναίως· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνη-
θῶμεν ὅτι καὶ οἱ Νεαπολιτανοὶ ἀνδρείως ἐπολέμησαν· ἀλλ' ἡττή-
θησαν, καὶ τοὶ ἀνώτεροι τὸν ἀριθμὸν, διότι ὁ Γαριβάλδης εἶχεν
ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν θεὸν καὶ τὰς εὐχὰς τῶν Ἰταλῶν· ἐνῶ ἐκεῖνοι εἶ-
χον τοὺς δαίμονας καὶ τὰς κατάρας τῶν συμπολιτῶν των.
Πάντες δὲ γνωρίζομεν πῶς βοηθοῦσιν οἱ δαίμονες τοὺς φί-
λους των.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐπληρώθη ὁ υἱὸς τοῦ Γαριβάλδου
Μενότης ὅστις τότε κατὰ πρῶτον ἐπολέμησεν.

Ὁ ἐχθρὸς ἀπεσύρθη εἰς Καλαταφήμιον. Οἱ δὲ Γαριβαλδῖνοι
100 ἄνδρας ἀπώλεσαν.

Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ὁ Γαριβάλδης ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι'
ἧς ἐπῆνει μὲν τὴν ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν του πολεμησάντων
κατ' ἐχθροῦ τετράκις ὑλικῶς ἰσχυροτέρου, ἐλυπεῖτο δὲ διὰ τὴν
ἀνάγκην τοῦ νὰ πολεμῶσι κατὰ Ἰταλῶν, Ἰταλοὶ αὐτοὶ, καὶ
ἐπὶ τέλους τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ τοὺς παρώτρυνε.

Ὁ στρατὸς τοῦ Γαριβάλδου μετὰ τὴν νίκην ἀνεπαύθη, ἀπο-
καμωμένος ὢν ἕνεκα τῆς ὁδοιπορίας καὶ τοῦ ἀγῶνος· ὁ ἐχθρὸς

νομίσας ὅτι δὲν εἶναι ἀσφαλὲς εἰς Καλαταφήμιον, μὴ ἔχων δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα πολεμφοδία ἀνεχώρησε ἐκεῖθεν τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν εἰς ἣν ἔμεινε μίαν καὶ μόνην ἡμέραν ἐν ἀναπαυθῇ.

Τὴν ἐπαύριον λίαν πρῶτ' ἔφθασαν εἰς Ἀλκαμον. Ἐκεῖ δ' ἐστάθησαν ν' ἀναπαυθῶσιν.

Ἐν τούτοις οἱ Νεαπολιτανοὶ ὀπισθοχωροῦντες, ἔπραττον τὰς μεγαλητέρας ἀδικίας καὶ δὲν ἐξηγκοῦντο μόνον εἰς τοὺς ἀνδρας, ἀλλ' ἐφόνευσον καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἀκόμη. Οἱ ἄθλιοι! ἐνόμιζον ὅτι δύναται δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου νὰ καταπνίγῃ ἐπανάστασις.

Οἱ δὲ χωρικοὶ ἰδόντες ὅτι τὸ πρᾶγμα προχωρεῖ ἐπ' ἄπειρον ἠγέρθησαν, ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ κατεδίωκον τοὺς τυραννοδούλους. Πᾶς βράχος, πᾶν δένδρον, ἐχρησίμευσεν ὡς προμαχῶν κατὰ τῶν Νεαπολιτάνων, πᾶσα σφαῖρα τῶν χωρικῶν ἕνα ἐξήπλωνεν ἐχθρὸν κατὰ γῆς.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν εἶχον ἀνάγκην προστατῶν οἱ χωρικοὶ ἐκεῖνοι· διὸ, ὅτε ὁ Γαριβάλδης ἔφθασεν εἰς Παρτάνικον, εἶδε τοὺς κατοίκους μαινομένους ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἰς Παρτάνικον ἔμειναν ὀλίγην ὥραν ἐν ἀναπαυθῶσιν οἱ στρατιῶται. Ἀναχωρήσας δ' ἐκεῖθεν ἔφθασε τὴν 18 Μαΐου εἰς Ρένναν ὅπου ἐστρατοπέδευσε.

Κατὰ τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας προχωροῦσι μέχρι σχεδὸν τοῦ Μοντρεάλε. Τὴν 21 τέλος οἱ Νεαπολιτανοὶ δεικνύουσι σημεῖα ἐπιθετικά. Ἄμα εἶδον ταῦτα οἱ χωρικοὶ οἵτινες ἠκολούθουν τὸν Γαριβάλδην ἀμέσως ὀπισθοχώρησαν. Οἱ Νεαπολιτανοὶ ἐξηκολούθησαν νὰ προχωρῶσι καὶ ἤδη ἐνῶ ἦσαν ἐκτὸς βολῆς ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι· οἱ карабиνοφόροι τοῦ Γαριβάλδου οὐδὲ κατεδέχθησαν ν' ἀπαντήσωσιν εἰς τὰς ἀκάκους ἐκείνων βολάς.

Οἱ Νεαπολιτανοὶ ἐξέλαβον τὴν καταφρόνησιν ταύτην ὡς δειλίαν καὶ ὑπεχώρησαν θριαμβευτικῶς.

Ἐνῶ δὲ ἐκεῖνοι ἐγαυρίων διὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Γαριβάλδης ἐσκέπτετο νὰ προσβάλλῃ τὸν Πάνορμον.

Καὶ πραγματικῶς διελθὼν διαδυσβάτων ὁρέων ἀφοῦ προηγουμένως ἠπάτησε τοὺς Νεαπολιτάνους ἀφήσας τὰ πυρὰ τοῦ στρατοπέδου ἀνημμένα, ἐπλησίαζε τὸν Πάνορμον. Οἱ Νεαπολιτάνοι οἵτινες ἔμαθον τὴν ἀναχωρησὶν του, ἔσπευσαν νὰ τὸν παρακολουθήσωσιν ἐνῶ ἤδη ἐκεῖνος ἦτο μακρὰν· ἔφθασαν ἤδη αὐτὸν καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ προχωρήσωσιν κατ' αὐτοῦ, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγένοντο μόνον σπινές· σιμπλοκαὶ, εἶτα ὁμοίως καὶ οἱ Νεαπολιτάνοι οἱ παρακολουθοῦντες αὐτὸν καὶ ὁ ἐν Πανόρμῳ στρατὸς ἐφαίνοντο σκόπευοντες νὰ τὸ προσβάλλωσιν.

Καὶ ὁντως ἡ προσβολὴ ἐγένετο· πρῶτοι οἱ καραβινοφόροι ἐδέχθησαν αὐτὴν, καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὑπεχώρησαν, ἀλλὰ τοῦτο συνέβη διότι ἦσαν ἐκεῖ καὶ τινες χωρικοὶ οἵτινες ἐπρόκειτο νὰ τοὺς βοηθήσωσι, καὶ οἵτινες ἔφεραν τοσαύτην σύγχυσιν εἰς αὐτοὺς, ὥστε ὁ πολὺ ἀνώτερος ἐχθρὸς κατώρθωσε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ὑποχώρησωσιν.

Μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην ἀψιμαχίαν ὁ Γαριβάλδης ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του· ἐν δὲ διαιρέσει τοὺς Νεαπολιτάνους, καὶ οὕτω εὐκολύνῃ τὴν κατὰ τοῦ Πανόρμου προσβολὴν ὁ Γαριβάλδης ἐχώρησε τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ ἔπεμψεν εἰς Καρλεόνην. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασεν εἰς δάσος ἐν τῷ ὁποίῳ ἐστρατοπέδευσε, τὴν δὲ πρωΐαν διευθύνθησαν πρὸς τὸ Μαρίνεον ὅπου ἔφθασαν περὶ τὰς ἑπτὰ. Τὸ ἑσπέρας ἐπανελάβε τὴν ὁδοπορίαν αὐτοῦ μέχρι τῆς 10 τῆς νυκτὸς ὥρας καθ' ἣν ἔφθασαν εἰς Μισιλήμερην.

Ἐν ταῦθα εὗρον 2000 περίπου ἐθελοντὰς χωρικοὺς· ὁ Γαριβάλδης ἐσκόπευε νὰ προσβάλλῃ τὸν Πάνορμον τὴν 27 κατὰ τὴν πρωΐαν.

Αἱ ἐτοιμασίαι τῆς προσβολῆς ἤρχισαν· ὁ μὲν Γαριβάλδης εἶχεν ἑπτακοσίους πεντήκοντα ἀγυμνασμένους στρατιώτας καὶ 2—3 χιλιάδας χωρικῶν ἀγυμνάστων· ὁ δὲ ἐχθρὸς 18000 στρατόν.

Αἱ ἀψιμαχίαι ἤρχισαν· οἱ δὲ χωρικοὶ ἦσαν οἱ μόνον οἵτινες ἄμα ἤκουον κρότον ὅπλου ἔφευγον· ἀλλ' ὁ λοιπὸς στρατὸς τοῦ

Γαριβάλδου, καίτοι συγκείμενος ἐξ ὀλίγων ἀνδρῶν, ἦτο ἰσχυρὸς, διότι ἦσαν γενναῖοι καὶ ἐμπειροπόλεμοι· ὥστε κατὰ τὰς πρώτας ἀψιμαχίας οἱ Νεαπολιτανοὶ ὑπεχώρησαν ἐντὸς τοῦ Πανόρμου εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου.

Οἱ Γαριβαλδῖνοι ἐξακολουθοῦσι νὰ προχωρῶσι καίτοι προσβαλλόμενοι ὑπὸ δύο πυροβόλων.

Ἀφοῦ ἐπροχώρησαν ἀρκετὰ ἤρχισαν νὰ κραυγάζωσι πρὸς τοὺς κατοίκους κεκλεισμένους ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των νὰ ρίψωσι στρώματα ἵνα σχηματίσωσι προχώματα. Ἀφοῦ δ' ἐγένετο τοῦτο ἠθέλησαν νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν πόλιν· ἀλλ' οἱ κάτοικοι δὲν εἶχον ὅπλα. Ἐξακολουθοῦσι λοιπὸν νὰ προσβάλλωσι μόνοι των τοὺς Νεαπολιτάνους εὐρισκομένους ἤδη κατὰ τὴν ὁδὸν Τολέθην καὶ τὴν Μακουέδαν· οἱ Νεαπολιτανοὶ ὅλον ἐν ὑποχωροῦσιν.

Αἱ ἄμαξαι ἐχρησίμευσαν ὡς προχώματα.

Ἀφοῦ δὲ οἱ Γαριβαλδῖνοι εἰσῆλθον, διεσκορπίσθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ μὴ δυνάμενοι, φυσικῶ τῷ λόγῳ, νὰ πολεμήσωσιν ὅλοι ὁμοῦ ἐπολέμουν διηρημένοι εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, πολλάκις χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν οἱ μὲν τί συμβαίνει εἰς τοὺς δέ.

Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ μάχη διηνεκῆς σχεδὸν, καθ' ἣν οἱ Γαριβαλδῖνοι ἔδειξαν ἀνδρείαν ἡρωϊκωτάτην, τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ὁ στρατηγὸς Λετισίας ἤρχισε διαπραγματεύσεις περὶ ἀναχωχῆς.

Ὁ Γαριβάλδης ἰδὼν αὐτοπροσώπως τὸν στρατηγὸν Λετισίαν παρεχώρησε πρὸς αὐτὸν ἀναχωχὴν 24 ὥρων, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο οἱ Νεαπολιτανοὶ ἐφρόντισαν περὶ τῶν πληγωμένων.

Ὁ στρατηγὸς ὅμως Λετισίας ἐζήτησε παράτασιν τῆς ἀναχωχῆς ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι θέλει νὰ ὑπάγῃ εἰς Νεάπολιν ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ βασιλέως. Ἡ ἀναχωχὴ παρετάθη ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας, καὶ ἀκολούθως ἀπροσδιορίστως μέχρις οὔ ἡ πόλις παρεδόθη, ἅπας δ' ἐκεῖνος ὁ στρατὸς ἔμελλε ν' ἀναχωρήσῃ διωκόμενος ὑπὸ τινων ἀνδρείων.

Καθόσον δὲ ἡ ἐκκένωσις τῆς πόλεως ἐπροχώρει τὰ προχώματα ἤλαττοῦντο καὶ οἱ παῖδες ἐφύλαττον τὰ μένοντα.

Κύριος τῆς πόλεως ὁ Γαριβάλδης ὦν καὶ πρὶν τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Νεαπολιτανῶν, δὲν ἤλλαξε οὐδὲ πρὸς στιγμήν τὸν συνήθη βίον του· λιτὸς ἦτο, λιτὸς ἐξηκολούθει· νὰ ἦναι, καλὸς καγαθὸς ἐπροσπάθησε νὰ βοηθήσῃ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους, οὓς ἡ τυραννία ἠφάνισεν, ἠθέλησε νὰ παρηγορήσῃ ἐκείνους ἀφ' ὧν ἡ τυραννία ἀφῆρεσέ· τὰ τιμαλφέστερα ἀντικείμενα, γονεῖς, συζύγους ἢ τέκνα. Καὶ κατώρθωσε τοῦτο ὅσον ἦτο δυνατόν.

Ἡσυχάσας ὀλίγον ἤρχισε νὰ γυμνάζῃ τοὺς ἀγυμνάστους στρατιώτας αὐτοῦ προετοιμάζων νὰ πέμψῃ τὸν Τὺρ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Σικελίας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο περιέμενε πρῶτον τὸν μεδίκην ὅστις ἐμελλε νὰ φθάσῃ ἐντὸς ὀλίγου. Καὶ τῶνόντι τὴν 19 Ἰουνίου περὶ τὴν πρωΐαν ὁ μεδίκης ἦτον εἰς Παρτάνικον μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν καὶ δέκα χιλιάδων ὅπλων· τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ὁ τελευταῖος Νεαπολιτανὸς στρατιώτης ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ Πανόρμου.

Ἐνῶ δὲ ἡ ἐπανάστασις προεχώρει, ὁ Γαριβάλδης ἐξηκολούθει γυμνάζων τὸν στρατὸν, ἵνα ἐντὸς ὀλίγου προσβάλλῃ ὀριστικῶς τοὺς βασιλικούς, μέχρι τῆς 18 Ἰουλίου ὅτε ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν· ἔφθασε τὸν μεδίκην ὅστις τῷ εἶπεν ὅτι πρὸ δύο ἡμερῶν ἤρχισαν αἱ ἀψιμαχίαι. Ἐκεῖ ἐπιθεωρήσας τὸν στρατὸν τοῦ μεδίκης καὶ εὐρὼν αὐτὸν εἰς καλὴν κατάστασιν ἐκίνησε μετ' αὐτοῦ τὴν ἀκόλουθον πρὸς τὸ Μιλᾶσσαν τὸ ὁποῖον κατεῖχον οἱ Νεαπολιτανοί.

Τὴν εἰκοστὴν ἀπῆντησαν αὐτοὺς καὶ ἡ μάχη ἤρχισε· ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ αὐτῇ τῆς μάχης ὁ ἵππος τοῦ μεδίκης ἐφονεύθη. Ἡ συμπλοκὴ ἦτο πεισματώδης· ἐνῶ δὲ ὁ Γαριβάλδης μετὰ τινων καραβινοφόρων διευθύνετο ἐκ πλαγίου κατὰ τῶν Νεαπολιτανῶν, ἐν πυροβολῶν ἐξεκενώθη κατ' αὐτῶν ἐκ τοῦ πλησίον. Ἡ θραῦσις ὑπῆρξε μεγάλη· ἐξ ὅλων, πέντε ἢ ἑξ μόνις ἐσώθησαν, πληγωμένοι καὶ αὐτοί· ὁ Γαριβάλδης ἐσώθη μὲν ἄλλ' ὁ ἵππος

τοῦ ἀφηνιάσας, ἕνεκα πληγῆς ἣν ἔλαβεν, ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν φονεύσῃ. Τότε διατάσσει νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ τὸ πυροβόλον ἐκεῖνο· τοῦτο ἐγένετο. Ἡ μάχη ἐντούτοις ἐξηκολούθει δεινῇ, καὶ πάντες ἐμάχοντο μετὰ μεγάλης ἀνδρείας, ἐννοεῖται πάντες οἱ Γαριβαλδῖνοί· διότι οἱ Νεαπολιτανοὶ ὑπεχώρησαν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ Μιλᾶσσον.

Ἄλλ' οἱ Γαριβαλδῖνοὶ ἀκάματοι καταδιώκουσιν αὐτοὺς μέχρι τῶν πρώτων οἰκιῶν τοῦ Μιλᾶσσου· τότε ἀρχίζει νὰ πυροβολῇ καὶ τὸ φρούριον. Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἵνα ἀντιβέστερον θεωρῇ τὴν μάχην, ἐμβαίνει ἐπὶ τῆς φρεγάτας ὁ Τυκέρης, προσωρισμένης εἰς τὸν λιμένα καὶ ἐκεῖθεν διατάσσει.

Ἐν τούτοις παρατηρήσαντες ἐκ τοῦ φρουρίου ὅτι ὁ Γαριβάλδης εὕρισκετο ἐντὸς τοῦ πλοίου ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατ' αὐτοῦ. Τότε ἐκεῖνος ἀναχωρεῖ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀναμιγνύεται εἰς τὴν μάχην.

Μετὰ μίαν ὥραν οἱ Νεαπολιτανοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ φρούριον, ὁ δὲ Γαριβάλδης ἦτο κύριος τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀναπαυθεὶς τὴν ἐσπέραν ἐκείνην μετὰ τοῦ στρατοῦ του, εἰς τὸ ὑπαιθρον.

Τὴν 24 παρεδόθη τὸ φρούριον τοῦ Μιλᾶσσου εἰς τὸν Γαριβάλδην ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους·

«Ὁ στρατὸς θ' ἀποσυρθῇ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ ἀποσκευῶν του, ἀλλ' ἄνευ φυσιγγίων· τὸ δὲ ὑλικὸν τοῦ φρουρίου θέλει διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων καὶ πολιορκούντων εἰς δύο ἴσα μέρη.»

Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἐξεκενώθη καὶ ἡ Μεσσήνη τῶν βασιλικῶν εἰσελθόντων ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Τὴν δὲ 28 ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν στρατευμάτων τῶν κατεχόντων τὴν πόλιν καὶ ἐκείνων ἅτινα κατεῖχον τὸ φρούριον. Αὕτη δὲ ἦτον ἀπροσδιόριστος· ἡ ἐπανάληψις ὅμως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἔπρεπε νὰ ἐπῇται κατὰ 48 ὥρας τῆς εἰδοποιήσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν.

XXIX.

Ὁ Φραγκῆσκος δίδων σύνταγμα εἰς τὸ κράτος του καθ' ἣν ἐποχὴν πάντες ἔπνεον μένεα κατ' αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν πάντες ἐγνώριζον ὅτι τὸ ἔδωκεν ἐξ ἀνάγκης, ἀπέδειξε τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ. Τὸ σύνταγμα τοῦτο ἤθελε μὲν τὸν σώσει ἂν ἐδίδετο ἅμα τῇ ἀναβάσει εἰς τὸν θρόνον, τὸν ἀπώλεσε δὲ τότε. Ἡ ἐθνοφυλακὴ ἰσχυροποιήσασα τὸν λαὸν ὑπέθαλπε τὰ φρονήματα αὐτοῦ. Οὕτως δὲ ὅ,τι πρότερον ὁ λαὸς ἐφρόνει καὶ ἐσκέπτετο σήμερον ἐκράυγαζε. Πρὸς τούτοις ἢ πρὸς τοὺς ἐξορίστους ἀμνηστία τὸν ἔβλαψε· διότι ἄνθρωποι πνέοντες μῖσος κατ' αὐτοῦ καὶ ἔχοντες συμπάθειαν παρὰ τῷ λαῷ, εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ κράτους ἵνα πλέκωσι συνωμοσίας.

Καὶ ἐνίστε ἀνελάμβανε μὲν ὁ βασιλεὺς τὰ ἀρχαῖα αὐτοῦ φρονήματα διατάσσων νὰ προσβάλῃ τοὺς πολίτας διὰ νὰ ζητοκραυγάζωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ τοιαύτη δραστηριότης ταχέως παρήρχετο, καὶ ἐπανεπίπτε πάλιν τὴν εἰς πρώτην βλακώδη οὕτως εἰπεῖν κατάστασιν.

Φαντασθεῖτε λοιπὸν ἔθνος συνειθισμένον νὰ τυραννῇται καὶ τυραννούμενον· πάλιν νὰ ἐνεργῇ, φαντασθῇτε, λέγομεν, αὐτὸ τὸ ἔθνος τί γίνεται ὅταν ἰδῇ τὸν βασιλέα αὐτοῦ καταβληθέντα οὕτως· τὸν βασιλέα ἐκεῖνον ὅστις ἐφαίνετο ἔχων σκοπὸν νὰ πῇ τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ τούτου.

Πάντες ἦσαν Γαριβαλδῖνοι ἐκεῖ· καὶ πάντες μηδενὸς ἐξαιρουμένου ἐφαίνοντο πρόθυμοι νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Σαρδηνίας.

Ἦδη ὁ Μιζόρης, ὁ πρόδρομος τοῦ Γαριβάλδου, ἀπεβιβάσθη εἰς Νεάπολιν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰ ὄρη.

Ὁ Φραγκῆσκος μαθὼν τοῦτο ἐταράχθη ἐπαισθητῶς, διότι ἐνόμιζον ὅτι τοῦτο ἦτον ἀδύνατον νὰ συμβῇ.

Κατὰ τὴν ἀκροσφαλῇ δ' ἐκείνην στιγμὴν οἱ μὲν φίλοι του τὸν ἐγκατέλειψαν, οἱ δὲ ἐχθροὶ του τῷ ἔδιδον συμβουλὰς ἃς δὲν ἐπεθύμει νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν.

Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἐπιθυμῶν νὰ καθησυχάσῃ ὅπως οὖν τὴν μικρὰν ἐν Νεαπόλει βασιλικὴν μερίδα, ἵνα καὶ αὐτὸς εὐκολώτερον ἀποδιδασθῇ, καὶ ὁ ἀποδιδασμός του τρομερώτερον ἐμπούλησῃ ἀποτέλεσμα, διέδωκεν ὅτι ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς Σαρδικῆς Κυβερνήσεως ἵνα δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του.

Ἐτέρα δὲ πληγὴ ἤρχισε νὰ σχηματίζεται ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς Νεαπόλεως· μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Φραγκίσκου βαρυνθὲν τὴν ἀθλίαν ἐκείνην κατάστασιν ἤρχισε νὰ ἐπαναστατῇ· ἡ δὲ Ποτεντία ἐπανεστῆ τὴν 18 Αὐγούστου.

Ἐπομένως πρὶν εἰσέτι ὁ Γαριβάλδης φθάσῃ ἵνα δῶσῃ τὸ τελευταῖον κτύπημα, ἡ Νεάπολις εὐρίσκετο εἰς τὴν ἐλεεινοτέραν κατάστασιν· ὁ δὲ Φραγκίσκος μὴ ἀποφασίζων τίποτε, ἀλλὰ πάντοτε διχογνωμῶν, ἔτι δυσχερεστέραν καθίστα τὴν θέσιν καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν του.

Ἐν τούτοις ὁ Γαριβάλδης, ἐπιβαίνων ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου ὁ Οὐάσιγχιτὼν, κατὰ πρῶτον διευθύνθη πρὸς τὰ τῆς Σικελίας παράλια ἵνα παρατηρήσῃ αὐτὰ ἀπὸ τοῦ Βατικανοῦ ἀκρωτηρίου μέχρι τῆς Παῦλας· ἐκεῖθεν διευθύνθη εἰς τὸν τῆς Σαρδηνίας Ἀράγκιον Κόλπον, ὅπου περιέμενε νὰ εὕρῃ στρατὸν ὅστις δὲν ὑπῆρχε· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν νῆσον Μαγδαληνὴν ἀφ' ἧς ἐπρομηθεύθησαν ἄνθρακας· ἀναχωρήσας δὲ ἐκεῖθεν ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Καπρέραν καὶ ἔμεινε μίαν ἡμέραν εἰς τὸ ἐν αὐτῇ κτῆμα του. Ἐκεῖθεν προσήγγισεν εἰς Κάραλιν τῆς Σαρδηνίας καὶ ἔφθασεν εἰς Πάνορμον ὅπου ἔμεινεν εἴκοσι καὶ τέσσαρας ὥρας· ἐκεῖθεν δὲ ἐπιβὰς ἐπὶ τῆς Ἀμαζῶνος διευθύνθη εἰς Μιλᾶσσον· εἶτα ἐπιβὰς ἐπὶ ἑτέρου πλοίου ἔφθασεν εἰς Μεσσήνην, ἐν ᾗ ἀνεπαύθη ὀλίγον. Μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην ἀνάπαυσιν ἔφθασε τέλος εἰς Ταορμίνην ὅπου εὐρίσκετο ὁ Βίξιος.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Ταορμίνης εὐρίσκοντο δύο ἀτμόπλοια τὸ Τουρῖνον καὶ ὁ Φραγκλῆνος, ἵνα μεταβιβάσωσι τὸν στρατὸν. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἐκ τούτων εἶχε βλαφθῇ εἰς δὲ τὸ δεύτερον ὁπὴ μεγάλη εἶχεν ἀνοιχθῇ· προσκληθεὶς ὁ Νίνος,

Βίξιος διέταξε καὶ ἐβυθίσθησαν εἰς τὸ ἐν τῷ πλοίῳ ἄφθονοι ὕδωρ καὶ ἐκλείσαν τὴν ὀπὴν.

Τοιοῦτοτρόπως τὰ πλοῖα ἦσαν ὅπως οὖν ἔτοιμα· ὁ δὲ Γαριβάλδης διέταξε νὰ ἐπιβιβάσθωσιν· ἀλλ' οἱ στρατιῶται ἐδίστασαν κατ' ἀρχὰς νὰ εἰσέλθωσιν ἐπὶ τοῦ Φραγκλίνου· ἀλλ' ὅτε εἶδον τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν ἐπιβαίνοντα τοῦ πλοίου τούτου, ἀνέλαβον τὸ θάρρος αὐτῶν, καὶ ἐπεβιβάσθησαν εἰς μὲν τὸν Φραγκλῖνον 1200 στρατιῶται εἰς δὲ τὸ Τουρῖνον 3,100. Ὁ Γαριβάλδης διώκει τὸ πρῶτον, ὁ δὲ Νίνος Βίξιος τὸ δεύτερον. Ἀνεχώρησαν δὲ ἐκ Ταορμίνης τὸ ἑσπέρας τῆς 9 Αὐγούστου.

Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν συνέβη μέγα δυστύχημα· Τὸ Τουρῖνον θέσαν εἰς ἐνέργειαν ἅπαντα τὸν ἀτμὸν τοῦ ἔπρεσεν ἐπὶ ἐνὸς βράχου· ἡ θέσις ἦτο δεινὴ· διότι ὁ Φραγκλῖνος ἦτον ἤδη ἀρκετὰ πεπληρωμένος· αἱ δὲ προσπάθειαι τῶν ἱν' ἀνασύρῳσι τὸ Τουρῖνον ἀπέβησαν μάταιαι.

Βλέπων λοιπὸν τὴν ἐπισφαλῇ ταύτην θέσιν ἔρριψε τὰς λέμβους εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα βοηθήσῃ τοὺς στρατιώτας εἰς τὸν ἀποβιβάσμον· ἀφοῦ δὲ οὗτος ἐπεραιώθη μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἀτμόπλουν ἔσπευσε νὰ δώσῃ εἶδῃσιν εἰς τὴν ἐν Μεσσήνῃ Πεδεμοντικὴν μοῖραν.

Καθ' ὁδὸν ἀπῆντησε δύο καταδρομικά ἐχθρικά πλοῖα ἅτινα ἀπατηθέντα παρῆλθον ἡσύχως· ἀλλ' ἐνῶ ὁ Γαριβάλδης διευθύνετο νὰ δώσῃ εἶδῃσιν εἰς τὴν ἐν Μεσσήνῃ ναυτικὴν μαῦραν, τὰ δύο ἐκεῖνα πλοῖα ἀπῆντησαν τὸ Τουρῖνον καὶ ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι κατ' αὐτοῦ γνωρίζαντα ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Γαριβάλδην· ἀλλ' ἰδόντα ἐπὶ τέλους ὅτι ἦτο κενὸν ἔθεσαν πῦρ εἰς αὐτὸ καὶ ἀνεχώρησαν. Ὁ δὲ Γαριβάλδης ἀκούσας τὸν κανονοβολισμὸν ἐνόησε τὸ πρᾶγμα, καὶ νομίσας περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πορείαν του, ἐστράφη πάλιν πρὸς τὴν Καλαβρίαν, ὅπου ἀπεβιβάσθη τὴν νύκτα τῆς 19 πρὸς τὴν 20. Ἀναπαυθεὶς δὲ ὀλίγον, καὶ ἰδίως ὁ στρατὸς αὐτοῦ, ὅστις ἦτο λίαν

κεκμηκώς, προσέβαλε τὸ 'Ρήγιον τὴν 21 Αὐγούστου· ὁ στρατηγὸς Μελενδέζης ἀντέστη μὲν ἐπὶ μικρὸν, ἠναγκάσθη ὁμῶς ἐπὶ τέλους νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον ἐνεκεν ἐλλείψεως ὕδατος.

Ἡ ταραχὴ τῶν πνευμάτων ὑπῆρξε μεγίστη μετὰ τὰ ἀνωτέρω γεγονότα· καὶ πολλοὶ μὲν καὶ καλοὶ ἦσαν οἱ ὑπὲρ τοῦ Γαριβάλδου, ὀλίγοι δὲ καὶ ἄθλιοι οἱ ὑπὲρ τοῦ Φραγκίσκου· εἰς τὴν Βασιλικάτην ὁ Γαριβάλδης ἐκηρύχθη δικτάτωρ.

Ὁ δὲ Φραγκίσκος μαθὼν ταῦτα πάντα ἐξεπλάγῃ· ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἀπώλεσε τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ.

Οὕτως, ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ εἰς ἣν εὐρίσκετο ὁ Φραγκίσκος, πᾶς μὲν κίνδυνος φαίνεται μικρὸς, πᾶσα δ' εὐτυχία νομίζεται αἰώνιος.

Ἐνόμιζεν ὁ δυστυχὴς βασιλεὺς ὅτι ἡδύνατο νὰ εὖρη προστασίαν παρὰ ταῖς μεγάλας δυνάμεις· ἀλλ' ἠπατήθη· αἱ μὲν δὲν ἠθελον νὰ τὸν προστατεύσωσιν, αἱ δὲ ἐφοβοῦντο τὰς μὴ θελούσας.

Τινὲς ἐσυμβούλευσαν αὐτὸν ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Νεαπόλεως καὶ νὰ παραιτηθῇ τῶν δικαιωμάτων του· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐμειδία διὰ ταῦτα, καὶ μὴ ἔχων στρατὸν πιστὸν, μὴ ἔχων συμβούλους πιστοὺς, ἐνόμιζεν ὅτι ἡδύνατο νὰ καταβάλλῃ ἐπανάστασιν τρομεράν, ἥτις δυσκόλως ἠθελε καταπιεσθῇ καὶ καταπνιγῇ.

XXX.

Ἐν τούτοις ὁ Γαριβάλδης προώδεμεν εἰς τὴν Καλαβρίαν· διότι μετ' ὀλίγον διάστημα χρόνου πάντα σχεδὸν τὰ ἐχθρικά στρατεύματα ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν. Συγχρόνως εἰς τὴν Βασιλικάτην μόνον ἡ παρουσία του περιεμένετο ἵνα κατασταθῇ ὅλως ἐλευθέρᾳ. Πᾶν δε βῆμα καὶ πᾶσα πράξις τοῦ ἀνδρὸς τούτου μίαν μὲν ἐγέννα ταραχὴν εἰς Νεάπολιν, μίαν δὲ ἀπέσπα ἐλπίδα ἀπὸ τοῦ Φραγκίσκου.

Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ πῖνα χρόνον ἐπολέμει ἀσημάντους τινὰς στρα-

στιωτικὰς δυνάμεις, ἀπῆντησε τέλος τὸν στρατηγὸν Γίον ὅστις, ἅμα ἐπλησίασεν ὁ Γαριβάλδης εἰς τὸ χωρίον Σαδάρια Μανέλη, ἐν ᾧ εὐρίσκετο ἐκεῖνος, ἐτράπη εἰς φυγὴν.

Ἐνῷ δὲ ἐπολέμει ὁ Γαριβάλδης, προσεπάθει συγχρόνως νὰ χύνη ὅσον ἦτο δυνατόν ὀλιγώτερον αἷμα ἔστω καὶ ἐχθρικόν· διὸ ἡ μόνη του ἐπιθυμία ἦτο, ὡς ἐξεφράσθη πολλάκις, νὰ ἐπαναστατήσῃ ἡ Νεάπολις χωρὶς νὰ συμβῶσιν ὅλα ἐκεῖνα τὰ δυστυχήματα ἅτινα συνέβησαν εἰς Πάνορμον. Τοσοῦτον φιλάνθρωπος ἦτο ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὅστις ἦτο ἀκράτητος καὶ ἀήττητος ἐν καιρῷ τῆς μάχης.

Αἱ δὲ ἐλπίδες καὶ ἐπιθυμίαι τοῦ Γαριβάλδου ἐφαίνοντο πραγματοποιηθῆσόμεναι· διότι ὅπου εὐρίσκετο στρατὸς τοῦ τυράννου ἡ μεγαλητέρα ἀταξία καὶ ἀπείθεια ὑπῆρχεν.

Ὁ ἐν Σαλέρνῳ στρατὸς παρίστα τὴν ἐλεεινοτέραν κατάστασιν· διότι ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς οἱ στρατιῶται ἐδραπέτευον, οἱ ἀξιωματικοὶ ἐκήρυττον ὅτι δὲν δύνανται νὰ πολεμήσωσι κατὰ τοῦ Γαριβάλδου.

Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν Νεάπολιν. Ὅ,τι συνέβαιεν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ τοῦ βασιλείου εἶναι ἀπερίγραπτον· ἡ ἀκαταστασία, ἡ ἀστάθεια, ὁ φόβος, ὅλα τέλος τὰ κακὰ ὑπῆρχον ἐντὸς αὐτῆς. Καθ' ἐκάστην εὐρίσκοντο προκηρύξεις καὶ ἐπλέκοντο συνομωσίαι, ὀλίγοι δὲ ἄνθρωποι ὑπῆρχον ἀληθῶς φίλοι τοῦ βασιλέως· καὶ δι' αὐτὸν κάλλιον ἦτο νὰ μὴν ὑπῆρχον ἐκ τῶν ὑπουργῶν του τρεῖς, ὁ Λιβόριος Ῥομάνος μετὰ δύο ἄλλων, τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Γιάχι, ὑπεσχέθησαν ῥητῶς ὅτι εἰς τὴν πρώτην περίστασιν θὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τοῦ Γαριβάλδου.

Ὁ Λιβόριος Ῥομάνος ἦτον ὁ μόνος ὑπουργὸς ὅστις ἔχαιρε τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ· εὐνοίαν ἄλλως δικαίως ἀποκτηθεῖσαν, καθότι ὁ ἄνθρωπος ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ ἐλεύθερα καὶ γενναῖα αὐτοῦ φρονήματα, δι' ἃ καὶ ἐξορίαν καὶ φυλακὴν ὑπέστη. Πρὸς τούτοις ἦτο πεπαιδευμένος καὶ πνευματώδης. Καὶ πολλάκις μὲν ἔδωκε συμβουλὰς καλὰς εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλ' οὗτος μὴ πι-

στεύων εἰς τὰς συμβουλὰς οὐδενός, μὴ ἔχων καὶ κάμμιαν ἰδίαν γνώμην, ἐφέρετο πρὸς τὸν ὄλεθρον. Μίαν δὲ καὶ μόνην ἐδέχθη πρότασιν αὐτοῦ, πρότασιν δεικνύουσαν τὴν φιλοπατρίαν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ ἀνδρός· νὰ μὴ πολεμήσῃ περὶ τὴν Νεάπολιν καὶ νὰ φεισθῇ τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τὴν πρότασιν ταύτην ἐδέχθη τὴν 4 Σεπτεμβρίου, τὴν αὐτὴν δηλαδὴ ἡμέραν καθ' ἣν ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ.

Τὴν ἀκόλουθον εἶδε τοὺς πρέσβεις τῆς Ἰσπανίας καὶ Γαλλίας πρὸς οὓς εἶπεν ὅτι ἀναχωρεῖ ἔχων ἥσυχον τὴν συνείδησίν του· διότι οὐδὲν ἔπραξεν ἀντάξιον τοιαύτης τύχης.

Μετ' αὐτοὺς ἐδέχθη τοὺς ἀξιωματικούς μεθ' ὧν συνωμίλησεν ἐπίσης ἡσύχως.

Ὁ ὑπουργὸς Σπινέλλης διετάχθη, πρὸς μεγίστην του δυσἀρέσκειαν, νὰ γράψῃ τοὺς ἀποχαιρετισμούς τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν λαόν· παρεκάλεσε δὲ ὁ ὑπουργὸς οὗτος τὸν Λιβόριον νὰ τοὺς συνθέσῃ· τὴν 5 Φεβρουαρίου τὸ ἑσπέρας παρουσίασε τὴν συντεθεισάν ἀποχαιρετιστικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις τὴν ἀνέγνωσε δεικνύων μόνον τὴν θλίψιν ἐκείνην, ἣν ἔχουσιν ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι ὅταν ἀναγινώσκωσι τὴν καταστροφὴν βασιλέων· ἀλλ' οὐδὲν πλέον· οὔτε ἀναστεναγμός τις ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στήθους.

Ἴδου αὕτη.

« Βασιλικὴ προκήρυξις.

« Μεταξὺ τῶν καθηκόντων τῶν ὑπηγορευμένων τῷ βασιλεῖ,
» τὰ ἐπιβαλλόμενα ἐν ἡμέραις συμφορῶν εἰσὶ τὰ σπουδαιό-
» τερα καὶ σοβαρότερα· προτίθεμαι δὲ ἐγὼ νὰ ἐκτελέσω ταῦτα
» μετὰ καρτερίας, μετ' ἰσχύος, μετὰ γαλήνης ψυχῆς καὶ μετὰ
» θάρρους, ὡς ἀνήκει εἰς τὸν ἀπόγονον τοσούτων μοναρχῶν. Ἐπὶ
» τούτῳ ἀπευθύνω ἔσχατον ἥδη τὴν φωνήν μου πρὸς τὸν λαόν
» τοῦ κράτους μου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἀποχωρῶ λυπούμενος, διότι
» δὲν ἠδυνήθην νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου ὑπὲρ τῆς εὐδαιμο-
» νίας καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ.

» Πόλεμος ἄδικος καὶ πρὸς τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν ἐκ δια-

» μέτρου ἀντικείμενος κατέκλυσε τὰ κράτη μου, ἐνῶ διήγον ἐν
» εἰρήνῃ μεθ' ἀπάσων τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Αἱ δὲ γε-
» νόμεναι περὶ τὴν Κυβέρνησιν μεταβολαὶ καὶ ἡ συναίνεσις
» μου εἰς τὰς μεγάλας ἐθνικὰς ἀρχάς, δὲν ἴσχυσαν νὰ ἐμπο-
» δίσωσι τὸν πόλεμον τοῦτον· ἡ δὲ ἀνάγκη τῆς ὑπερασπίσεως
» τοῦ κράτους μου συνεπήγαγε μεθ' ἑαυτῆς συμβεβηκότα διὰ
» τὰ ὅποια ἐθρήνησα πάντοτε. Πανδῆμως ὅθεν διαμαρτύρομαι
» κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν ἐκκαλῶ εἰς τὴν δι-
» καιοσύνην ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν.

« Τὸ παρ' ἐμοὶ ἐδρεῦον διπλωματικὸν σῶμα, ὑπὸ τοιούτων
» αἰσθημάτων ἐμπνεόμενον εἶχε κατανοήσει τὰς πρὸς τὴν ἔν-
» δοξον ταύτην μητρόπολιν τοῦ κράτους διαθέσεις μου. Ἐπε-
» θύμῃσα νὰ σώσω ἀπὸ τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ πολέμου
» τοὺς κατοίκους καὶ τὰς ἰδιοκτησίας των· τὰς δημοσίας οἰ-
» κοδομάς, τὰ μνημεῖα, τὰ διάφορα καταστήματα, τὰ μουσεῖα
» καὶ ὅ,τι συντελεῖ τὴν κτῆσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ μεγα-
» λείου της, ὅ,τι ἀνῆκον εἰς τὰς μελλούσας γενεάς, εἶναι ἀνώ-
» τερον τῶν παθῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

» Τὴν λέξιν ταύτην, πόλεμος, ἐπέστη ὁ χρόνος καθ' ὃν θὰ
x τὴν προφέρω. Οὗτος ἤγγικεν εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως· καὶ
» μετὰ λύπης ἀφάτου ἀναχωρῶ, συμπαραλαμβάνων μέρος τοῦ
» στρατοῦ μου, ὅπου ἡ ὑπεράσπισις τῶν δικαιωμάτων μου μὲ
» καλεῖ. Τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ εὐγενοῦς τούτου στρατοῦ μένει
» ἐνταῦθα, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὸ ἀπαραδίαστον τῆς πρωτευ-
» ούσης, τὸ ὅποῖον ὡς παλλάδιον ἱερὸν συνιστῶ εἰς τὸ ὑπουρ-
» γεῖον, εἰς τοὺς συνδίκους, καὶ εἰς τὸν διοικητὴν τῆς ἐθνικῆς
» φρουράς. Ἡ δὲ ἀπόδειξις τῆς τιμῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐ-
» τῶν τὴν ὁποίαν ἀπαιτῶ, εἶναι νὰ μὴ ἐκθέσωσιν αὐτὴν ταύ-
» την τὴν φιλτάτην πατρίδα μου εἰς τὰ δυστυχήματα ἐσωτε-
» ρικῶν ταραχῶν καὶ εἰς τὰς καταστροφὰς ἐμφυλίου πολέμου.
» Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον παρέχω αὐτοῖς πᾶσαν τὴν ἀπαι-
» τουμένην Κυβερνητικὴν ἐξουσίαν.

« Ἀπόγονος δυναστείας ἐπὶ 126 ἔτη βασιλευσάσης εἰς τὰς
» Ἠπειρωτικὰς ταύτας χώρας, ἔχω ἐνταῦθα τὰς συμπα-
» θείας μου εἶμαι Νεαπολιτανός, καὶ δὲν δύναμαι ἄνευ θλί-
» ψεως ν' ἀπευθύνω λόγους ἀποχαιρετισμοῦ πρὸς τοὺς φιλτά-
» τούς μου ὑπηκόους. Ὅποιαδῆποτε δ' ἂν ᾖ ἡ τύχη μου, ἀγαθὴ
» ἢ δυσμενὴς, θέλω διατηρήσει τὴν μνήμην αὐτῶν ἀκμαίαν καὶ
» προσφιλῇ. Συνιστῶ αὐτοὺς τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν ἐν εἰρήνῃ
» ἐξάσκησιν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Ὁ ὑπέρμετρος
» ζῆλος ὑπὲρ τῆς τύχης μου ἅς μὴ γίνῃ παραίτιος ταραχῶν »
» Ὅπότάν δὲ εὐδοκήσῃ ὁ θεὸς ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ, νὰ
» μὲ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν θρόνον τῶν προγόνων μου, εὐχόμαι νὰ
» ἐπανίδω τοὺς λαοὺς μου ὁμονοῦντας, ἰσχυροὺς καὶ εὐδαίμονας.
» Ἐν Νεαπόλει 5 Σεπτεμβρίου 1860. »

Τὴν ἀκόλουθον, ἀφοῦ ἀπεχαιρέτησε τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ πα-
θητικώτατα καὶ ἀφοῦ τοὺς εὐχαρίστησε δι' ἣν ἔδειξαν πρὸς αὐ-
τὸν ἀφοσίωσιν, ἐγένετο τὸ χειροφίλημα.

Καθόσον δὲ ὁ τροχὸς τῆς τύχης μετεβάλλετο, οἱ ἄλλοτε φί-
λοι αὐτοῦ, οἱ φίλοι ἐκείνοι τῶν βασιλέων, οἵτινες, ἐνόσω μὲν οὗ-
τοι εἰσὶ στερεοὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου, περιστοιχοῦσι καὶ κολακεύουσιν
αὐτούς, ὑποσκάπτοντες ἴσως ἐνίοτε, διὰ τῆς ψευδοῦς τῶν πραγ-
μάτων παραστάσεως, αὐτοὶ πρῶτοι τὰ θεμέλια τῆς βασιλείας,
τὸν ἐγκατέλειψαν· οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν ναυτικῶν ἀξιωματικῶν
ἠθέλησε νὰ μεταβιβάσῃ τὸν πίπτοντα βασιλέα εἰς Γαέταν· ὥστε
ἠναγκάσθη νὰ εἰσελθῇ εἰς μικρόν τι ἀτμόπλουν.

Ὀλίγοι τινὲς συνώδευαν αὐτὸν, μεταξὺ δὲ τούτων ἦτο καὶ ὁ
Σπινέλλης, ἀνὴρ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ II καὶ
χρεωστῶν ἴσως νὰ μισῇ αὐτόν.

Διὰ τοῦτο βλέπων τὴν μόνωσίν του ὁ Φραγκῆσκος.

— Τί μάθημα διὰ τοὺς βασιλεῖς ! εἶπε μετὰ μελαγχολίας,
ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτόν καὶ δεικνύων τὸν
Σπινέλλον· ὁ πατήρ μου τὸν ἐφυλάκισεν ἐπὶ δύο ἔτη, καὶ ἐπὶ
δέκα ἔτη εὐρίσκετο ὑπὸ σφοδρὰν ἐπιτήρησιν· καὶ ἐντούτοις αὐτὸς

μοι ἔδιδε τὰς καλλητέρας συμβουλὰς, καὶ αὐτὸς νῦν οὐδὲ δὲν ἔχω περὶ ἐμὲ κανένα τῶν ἀρχαίων φίλων μου, αὐτὸς γὰρ παραμυθεῖ διὰ τὴν δυστυχίαν μου

Τὴν αὐτὴν δὲ ὥραν καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἀνεχώρει, ἅπαντα ἡ πόλις φαιδρότερα ἐφάνη, καὶ ὁ ἥλιος αὐτὸς ζωηρότερον κατέπεμψε τὰς ἀκτῖνας του· μουσικαὶ δὲ καὶ ᾠσματα ἤκούοντο.

Ἡ εὐθυμία αὕτη φθάσασα εἰς τὰ ὦτα τοῦ βασιλέως ἀναχωροῦντος, βαθεῖαν τῷ ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν, διό, στραφεὶς πρὸς τὸν Κρισκουόλαν τὸν πλοίαρχον τῆς Sajeita.

— Μὲ θεωροῦσι κακόν, τύραννον, εἶπε, ἀλλ' ἀπατῶνται· ἐν μόνον σφάλμα ἔκαμα νὰ μὴ θηρεύσω τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ ἀπ' ἀρχῆς. Ναί! Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους οἵτινες δὲν βασιλεύοντι ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ των· εἰμαι ἐγὼ ζῶν θῦμα τῆς τοιαύτης ἀνοησίας.

Μετ' ὀλίγον ἡ Νεάπολις ἀπηλλάχθη τῆς γενεᾶς ἐκείνης τῶν τυράννων ἧτις ἐπὶ 126, ἔτη ἠφάνισεν αὐτήν.

XXXI.

Οὕτως ὁ Φραγκίσκος ἐφυγεν ἐκ τῆς Νεαπόλεως διευθυνόμενος πρὸς τὴν Γαέταν ἐν ἣ ὑπῆρχον αἱ τελευταῖαι ἐλπίδες του. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ πατήρ του ἦτο μυριάκις περισσότερον αὐτοῦ τύραννος, εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀληθές ὅτι εἶχε πολὺ περισσότερον αὐτοῦ πνεῦμα καὶ πολὺ περισσοτέραν γενναιότητα· βασιλεῖς δὲ κοινοῦ πνεύματος καὶ τύραννοι δὲν δύνανται νὰ βασιλεύσωσιν ἐπὶ πολὺ.

Ἄλλ' ἥλπισεν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ του.

Δυστυχῆ! καὶ ὁ στρατὸς δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς αὐτῆς μετὰ τῶν ὑπηκόων σου· χώρας; καὶ αὐτὸς δὲν πάσχει ὅταν πάσχωσιν οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι, οἱ συμπατριῶται σου;

Οὕτως οἱ μὲν βασιλεῖς βασιλεύοντι εἰς τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ των, οἱ δὲ λαοὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν.

διαφορὰ μεγάλη· ἀετὸς ἀπέναντι στρουθίου, λέων ἀπέναντι μυός.

Οἱ βασιλεῖς μεγάλων κρατῶν δύνανται νὰ ἐλπίσωσιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ των· διότι ἕνεκα τῆς ἐκτάσεως τοῦ κράτους αὐτῶν μέρος τοῦ στρατοῦ εἶναι ἀδιάφορον πρὸς οὓς πολεμεῖ, μὴ συνδεόμενον μήτε διὰ σχέσεων μεγάλων μήτε διὰ συγγενειῶν. Ἀλλ' εἰς τὰ μικρὰ κράτη τὰ συγκείμενα ἐξ ἑνός, δύο ἢ τριῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, δύναται ποτὲ ὁ στρατὸς νὰ προσβάλῃ τὸν λαὸν μεταξὺ τοῦ ὁποίου διακρίνει ἴσως τὸν πατέρα, τὸν ἀδελφόν του, ἢ ἄλλον τινὰ συγγενῇ ἢ φίλον; Ποτέ!

Πρὸς τούτοις ἡ Ἰταλία ἐσχόπευε τὴν ἐντελῇ ἀπελευθέρωσιν της, καὶ ὅπως οὖν τὸ κατώρθωσε· ὁ δὲ Φραγκίσκος εἰς τί συνήργησε καὶ αὐτός; εἰς οὐδὲν· ὅθεν δικαίως ἔπεσε.

Ἐνόμιζεν ὅτι τὸ καθῆκον τοῦ βασιλέως συνίσταται εἰς τὸ νὰ τυραννῇ, νὰ διασκεδάζῃ καὶ νὰ φορολογῇ, τροποποιῶν οὕτω τὸ ἀξίωμα τῶν πατέρων αὐτοῦ λεγόντων ὅτι τρία ἴ χρειάζονται ἵνα διοικῇ τις *festa, forza, farina*, μὴ γνωρίζων ὅτι παρῆλθεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος καθ' ὃν κατεπλήσσετο ὁ λαὸς διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδείξεων· μὴ γνωρίζων ὅτι ὅταν ὑπάρχωσι στενάζοντες ἀδελφοὶ πρέπει νὰ φροντίσῃ καὶ περὶ αὐτῶν. Ἦδη δὲ πῶς τολμᾷ νὰ ζητῇ βοήθειαν τῶν μεγάλων δυνάμεων; καὶ τίς θέλει δώσει βοήθειαν εἰς ἄνθρωπον μὴ βοηθήσαντα τοὺς ἀδελφούς του;

Οὐχί, δὲν λυπούμεθα οὐδ' οἰκτείρομεν αὐτόν· βασιλεῖς μικρόνοες καὶ μὴ διαφέροντες τοῦ ἐσχάτου τῶν ὑπηκόων των εἰμὴ διότι περιβεβλημένοι δύναμιν τυραννοῦσιν, ὅταν πίπτωσι δὲν εἶναι οὔτε ἄξιοι οἴκτου.

Ὁ Βασιλεὺς οὗτος μίαν καὶ μόνην εἶπεν ἀλήθειαν, τὴν ἐξῆς.

**ALLOIMONON ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΟΙΤΙΝΕΣ
ΔΕΝ ΒΑΣΙΖΟΝΤΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΤΩΝ.**

XXXII

Ἐν τούτοις ὁ Γαριβάλδης εὐρισκόμενος ἐν Σαλέρνῳ ἔμαθε τὴν 7 τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Φραγκίσκου· καὶ ἐχάρη μὲν ἀφ' ἐνός, μὴ μαθὼν ὅμως τὰ καθ' ἑκαστα ἐφοβεῖτο μήπως γίνῃ ταραχὴ τις εἰς τὴν Νεάπολιν· ἀλλ' ἀκολουθῶς πληροφορηθεὶς περὶ τούτων ἐκ τεσσάρων ἀπεσταλμένων τοῦ ὑπουργείου καθησύχασε καὶ ἡτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν προτεύουσαν ὅπου τὸν περιέμενον ἀνυπομόνως οἱ ὑπουργοί.

Καὶ τῶνόντι τὴν 7 Σεπτεμβρίου περὶ τὴν 10 1/2 τῆς πρωίας ὁ Γαριβάλδης ἐνεχώρησεν ἐκ Σαλέρνου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Νεάπολιν τὴν Μεσημβρίαν. Ὁ Λιβόριος Ῥομάνος, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Γιάχης τὸν ἀνάμενον· ἅμα ἔφθασεν ὁ πρῶτος ἀνέγνωσε τὰ ἐξῆς.

Στρατηγέ.

« Εὐρίσκεσθε ἀπέναντι ὑπουργείου πρὸς ὃ ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος II ἔδωκε πᾶσαν πληρεξουσιότητα, ἣν ἐδέχθημεν ὡς
 » θυσίαν ὀφειλομένην τῇ Πατρίδι· ἐδέχθημεν δ' αὐτήν, ὅτε ἡ
 » ιδέα τῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτο-
 » ρος Ἐμμανουήλ, ιδέα ἣτις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐνυπῆρχεν εἰς
 » τοὺς Νεαπολιτανούς, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ ξίφους ὑμῶν,
 » καὶ προκηρυχθεῖσα ἐν Ἰταλίᾳ κατέστη ἀκαταμάχητος· δύ-
 » ναμις· ὅτε πᾶσα πίστις μεταξὺ κυβερνόντων καὶ κυβερνου-
 » μένων ἐξέλιπε, ὅτε τὰ ἀρχαῖα μίση καὶ πάθη τὰ περιστα-
 » λέντα ἐξηγέρθησαν ἐνεκα τοῦ ἐσχάτως δοθέντος συντάγμα-
 » τος· ὅτε ἡ πατρίς ἐταράσσετο φοβουμένη σφοδρὰν ἀντίδρα-
 » σιν· ἐδέχθημεν αὐτήν κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ἵνα δια-
 » τηρήσωμεν τὴν ἡσυχίαν, καὶ ἵνα σώσωμεν τὸ κράτος ἀπὸ τῆς
 » ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Τοῦτο δὲ εἶναι σκοπὸς
 » πασῶν τῶν ἐνεργειῶν μας. Ἡ πατρίς ἠννόησε τοῦτο καὶ μᾶς
 » ἐξετίμησεν ἀρκούντως. Πάντοτε ἀνέθεσαν τὰς πεποιθήσεις
 » των ἐφ' ἡμᾶς καὶ εἰς τὸν δραστήριον αὐτῶν ζῆλον χρέωστοῦ-

» μεν τὴν ἡσυχίαν τὴν σώσασαν τὴν πόλιν διηρημένην εἰς το-
» σαύτας φατρίας. »

« Στρατηγέ! Πάντες οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου ἐδήλωσαν
» τὰς εὐχὰς των εἴτε δι' ἐπαναστάσεων, εἴτε διὰ τοῦ τύπου εἴτε
» δι' ἄλλων διαδηλώσεων· θέλουσι καὶ αὐτοὶ ν' ἀποτελέσωσι
» μέρος τῆς μεγάλης πατρίδος τῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ συν-
» ταγματικοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ εὐρισκομένης. Τὴν ὑψηλὴν
» δὲ ταύτην ιδέαν, Στρατηγέ, ὑμεῖς ἀντιπροσωπεύετε. Διὸ πάν-
» των μὲν τὰ βλέμματα πρὸς ὑμᾶς εἰσὶν ἐστραμμένα, πᾶσαι δὲ
» αἱ ἐλπίδες ἐφ' ὑμᾶς εὐρίσκονται. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐμπειπιστευμένοι
» τὴν ἀρχὴν, ἡμεῖς οἵτινες εἴμβθα ἐπίσης Ἴταλοι, παραδίδομεν
» εἰς ὑμᾶς τὴν ἐξουσίαν, πεπειθότες ὅτι θὰ μεταχειρισθῆτε αὐ-
» τὴν ἀξίως, καὶ θὰ διευθύνητε τὴν Νεάπολιν πρὸς τὸν σκο-
» πὸν οὗ τὴν ἐκτέλεσιν ἀνεδέχθητε, σκοπὸν γεγραμμένον εἰς
» τὰς σημαίας ὑμῶν καὶ εἰς τὰ καρδίας ἀπάντων Ἰταλίας καὶ
» Βίκτωρ Ἐμμανουήλ. »

Νεάπολις, 7 Σεπτεμβρίου 1860.

Οὕτως ὁ Γαριβάλδης ἐγένετο κύριος τῆς Νεαπόλεως. Πλὴν
ἡ θέσις του ἦτο δυσχερής· διότι ἐπιθυμῶν τοὺς πάντας νὰ εὐ-
χαριστήσῃ εἰσῆλθεν εἰς λαβύρινθον ἀδιέξοδον, ἀφ' οὗ ἐσώθη χά-
ρις εἰς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν εἰ-
λικρινῇ φιλοπατρίαν αὐτοῦ. Διὸ παρὰ συρθείς πρὸς στιγμὴν καὶ
σχηματίσας ὑπουργεῖον ἀντίθετόν πως πρὸς τὴν Σαρδηνίαν, ἀμέ-
σως ἔσπευσε νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ λάθος του σχηματίζων νέον σύμ-
φωνον πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς Σαρδηνίας. Ἐν τούτοις ὁ ὄχλος
τῆς Νεαπόλεως ἐφάνη ὀλιγώτερον πάντων τῶν ἄλλων ἐνθου-
σιασμένος διὰ τὰ γεγονότα ταῦτα· ἔχων ἴσως ἀνησυχίας τι-
νάς, ἃς φαίνεται ὅτι ἐνέσπειρε ὁ ἀγαθὸς κληρὸς καὶ νομί-
ζων ὅτι ὁ θεὸς δὲν εὐνοεῖ τὰ ὑπὸ τοῦ Γαριβάλδου πραττόμενα,
περιέμενεν ἀνυπομόνως τὴν 17 Σεπτεμβρίου ἡμέραν καθ' ἣν, κα-
τ' ἔτος, οὐκ οἶδαμεν πῶς, θαυματουργεῖ ὁ ἅγιος Ἰανουάριος
μαρτυρήσας ἐπὶ Μαξιμιανοῦ ὧν ἐπίσκοπος Ῥαβέννης. Τὸ σῶμα τοῦ

ἀγίου τούτου ὑπὸ τῶν πιστῶν μετεφέρθη εἰς Βενεθέντον μὲν κατ' ἀρχάς, εἰς Νεάπολιν δὲ μετὰ ταῦτα ὅπου καὶ διαμένει. Τὸ δὲ θαῦμα ὅπερ ἀνυπομόνως ὁ λαὸς τῆς Νεαπόλεως περιέμενεν ἦτο ἡ ῥευστοποίησις τοῦ ἐντὸς φιάλης εὕρισκομένου αἵματός του· τούτου δὲ μὴ γενομένου ἤθελεν εἶναι κακὸς οἰωνὸς διὰ τὴν Νεάπολιν.

Τὴν ἡμέραν λοιπὸν ἐκείνην πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι εὕρισκοντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἀναμένοντες τὸ ἀποδησόμενον· τὸ θαῦμα ἐγένετο τῶντι μὲ ὅλας τὰς προσπάθειάς αὐς κατέβαλιν οἱ ἱερεῖς ἵνα ἐμποδισθῇ ἡ ἐκτέλεσις του· τότε δὲ ἅπας ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὥς εἰ ὑπὸ μιᾶς ψυχῆς καὶ ἐνὸς αἰσθήματος κινούμενος ἐζητωκραύγῃσεν ὑπὲρ τοῦ Γαριβάλδου· τὴν αὐτὴν στιγμὴν τὰ πυροβόλα τῶν φρουρίων ἐπυροβόλουν, καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐσήμαινον· αἱ γυναῖκες δ' αὐταὶ ὥσει μεθύσασαι ἐκραύγαζον μανιωδῶς ὑπὲρ τοῦ Γαριβάλδου. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ἀφαιρέσαν πᾶσαν περὶ αὐτοῦ ὑπόνοιαν προσήλκυσε πάντα τὸν λαὸν πρὸς αὐτόν.

Ἐν τούτοις ἡ Νεάπολις εὕρισκετο εἰς δυσχερῆ θέσιν· διότι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο παντοίων φρονημάτων ἄνδρες ἔσπευσαν νὰ συναχθῶσιν ἐκεῖ, οἱ μὲν ζητοῦντες τύχην, οἱ δὲ ἐπιθυμοῦντες νὰ θέσωσιν εἰς ἐνέργειαν τὰ φρονήματά των. Καὶ, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἡ πόλις ἔπασχεν ἐκ πάντων τούτων τῶν ἀνθρώπων τῶν ταρασσόντων αὐτήν, καὶ τῶν διαμενόντων ἐκεῖ ἕνεκα τῆς ἐπιεικείας τοῦ Δικτάτορος. Συγχρόνως δὲ καὶ οὗτος ἐφαίνετο κατ' ἀρχάς εὐνοῶν νεωτεριστὰς τινάς· ἀλλ' ἡ εὖνοια αὕτη παρῆλθεν ἅμα εἶδε τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος ὑπὸ τούτων.

Πλὴν ἐκεῖ ὀλίγα βήματα μακρὰν ὑπῆρχον δύο φρούρια, ἡ Καπύη καὶ ἡ Γαέτα, ἐν ᾗ κεκλεισμένος ὁ πρῶτος βασιλεὺς ἐνήργει, φρούρια ἐπισύροντα τὴν προσοχὴν τῶν πατριωτῶν· διὸ ἀπεφασισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ στοιχεῖον τοῦ ὁ Γαριβάλδης, ἀφίνων εἰς τὸν Παλαβικίνην τὴν διεύθυνσιν τῶν πολιτικῶν. Καὶ ἦτο καιρὸς· διότι οἱ βασιλικοὶ, ἤρχισαν ν' ἀναλαμβάνωσι καὶ δὲν γνωρίζομεν, νῆ Δία, τί ἡδύνατο νὰ συμβῇ ἂν προέκυπτεν ἀργοπορία τις

Τὴν 13 Ὀκτωβρίου, οἱ βασιλικοὶ εὕρισκόμενοι ἐν Καπύῃ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα ἐξῆλθον περὶ τὴν τρίτην τῆς πρωΐας ὥραν ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Φραγκίσκου καὶ ἐπέπεσεν μὲ μανίαν ἀνθρώπων ἀπηλπισμένων κατὰ τῆς ἁγίας Μαρίας καὶ κατώρθωσαν μάλιστα νὰ εἰσχωρήσωσι μέχρι τῶν πρώτων οἰκιῶν· ἀλλ' οἱ Γαριβαλδῖνοι ὀκτάκις ἐπιπεσόντες διὰ τῆς λόγχης ἐξώθησαν αὐτούς. Εἵτα προσέβαλον οἱ βασιλικοὶ τὸ ἅγιον Ἀγγελον ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ τῆς πρώτης ἐνωματίας τῆς μοίρας τοῦ Μεδίκῃ· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ εὗρον ἀντίστασιν ἰσχυράν καὶ τοι πολὺ ἀνώτεροι τὸν ἀριθμόν.

Ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἀρκετὴν ὥραν καὶ οἱ βασιλικοὶ πολεμοῦντες μετὰ μανίας κατὰ στρατοῦ ὀλιγωτέρου προεχώρουν ὀλονέν. Ἀλλὰ περὶ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς ἡμέρας, ἦλθον αἱ ἀναμενόμεναι ἐπικουραὶ εἰς τοὺς Γαριβαλδινούς συμποσούμενους ἤδη εἰς δώδεκα χιλιάδας. Ἡ μάχη διακοπεῖσα πρὸς στιγμήν ἐπανελήφθη πάλιν ἐξακολουθήσασα τέσσαρας ὅλας ὥρας· ἐπὶ τέλους δὲ ἡ νίκη ἔμεινεν εἰς τοὺς Γαριβαλδινούς. Οἱ βασιλικοὶ καταδιωχθέντες εἰσῆλθον ἐν ἀταξίᾳ εἰς Καπύην. Ἡ δὲ νίκη αὕτη τῶν Γαριβαλδινῶν δὲν ἦτο μικρὰ διότι καὶ πρὸς στρατὸν ἀνώτερον ἐπολέμησαν καὶ ἐνίκησαν αὐτὸν κατὰ κράτος λαβόντες 2000 αἰχμαλώτους.

Ὁ Φαγκίσκος κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔδειξεν ἀρκετὴν γενναϊότητα.

Μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησαν ἀψιμαχίαι τινές, ὧν ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ καθεκástην ἐξασθένησις τοῦ στρατοῦ τοῦ Φραγκίσκου· ἀπάσας δὲ τὰς προσβολὰς τῶν μερῶν ὡς προσφάτως γενομένας παραλείπομεν, ἵνα μὴ ὀχληροὶ καταστῶμεν.

Ἐνῷ δὲ ὁ Γαριβάλδης προσεπάθει νὰ ἐξώσῃ ἀπὸ τῆς Νεαπόλεως τοὺς βασιλικούς, εἰς τὴν πρωτεύουσάν τινες ταραξίαι ἐνήργουν ταραχάς, αἵτινες ἐὰν δὲν προελαμβάνοντο ἤθελον ἐπιφέρει κακὰ ἀποτελέσματα. Ὁ κορυφαῖος δὲ τούτων ἦτον ὁ Μαντσίνης ὅστις δημοκράτης ὢν, καὶ χάριν τῆς ιδέας του ταύ-

της δυνάμενος νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν Ἰταλίαν σύμπασαν, ἐνήργει ταραχάς· ὁ προδικτάτωρ Παλαβικίνης ἔσπευσε νὰ τὸν πα-
ρακαλέσῃ ν' ἀναχωρήσῃ· ἀλλ' ὁ Μαντσίνης μὴ ἀναγνωρίζων ἑαυ-
τὸν οὔτε συνένοχον σχεδίων ἐπιβλαβῶν, δὲν συγκατετέθη ν'
ἀναχωρήσῃ. Ἀπαντῶν δὲ εἰς τὸν Παλαβικίνην προσβάλλει τὸ
ὑπουργεῖον τοῦ Τουρίνου τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ὀλέθριον καὶ ἐπιφέρει
τὰ ἑξῆς.

« Τὴν μεγαλητέραν θυσίαν ἣν ἡδυνάμην νὰ κάμω, τὴν ἔκα-
» μα, ὅτε, διακόψας ἐκ τοῦ πρὸς τὴν ἔνωσιν καὶ ὁμόνοιαν
» ἔρωτός μου, τὴν ἀποστολὴν τῆς πίστεώς μου, διεκήρυξα ὅτι
» ἐδεχόμην, οὐχὶ ἔνεκα σεβασμοῦ πρὸς τοὺς μονάρχας καὶ τοὺς
» ὑπουργούς των, ἀλλὰ χάριν τῆς ἐξηπατημένης πλειονότητος
» τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ, τὴν μοναρχίαν, καὶ ὅτι ἤμην ἕτοιμος νὰ
» συνεργασθῶ μετ' αὐτῆς, ἂν αὕτη ἐπεθύμει τὴν ἔνωσιν. Ἄν δ' ἔπε-
» χεῖρουν ποτὲ ἄνευ ἐλέγχου τῆς συνηδήσεώς μου ν' ἀναπετάσω
» τὴν παλαιὰν ἡμῶν σημαίαν, ἥθελον πρῶτον κοινοποιήσῃ τοῦτο
» εἰλικρινῶς καὶ δημοσίως εἰς πάντας, ἐχθροὺς καὶ φίλους. Ἐτέ-
» ραν δὲ θυσίαν ταύτης ἀδυνατῶ νὰ προσφέρω αὐθορμητῶς. »

Ὁ δὲ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ βλέπων ἀναγκαίαν τὴν εἰς Νεά-
πολιν, παρουσίαν του καὶ ἵνα ὁ στρατὸς τοῦ Γαριβάλδου ἐνισχυθῇ,
καὶ ἵνα ἡσυχάσῃ τὰς περιπλεκομένας ὁλονὲν μερίδας, διευθύνθη
πρὸς αὐτὴν περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου. Ὁ δὲ Δικτάτωρ ἀναγγέλων
τὴν προσεχῆ ἄφιξιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς νοτίου Ἰταλίας, ὡς
ὑποδεχθῶμεν, λέγει, τὸν ὑπεσταλμένον τῆς θείας προνοίας
καὶ ὡς παύσωσι τοῦ λοιποῦ αἱ ἡμέτεραι διχόνοιαι. Ἡ ἡρω-
μένη Ἰταλία καὶ ὁ χρηστός βασιλεὺς, ἔστωσαν τὰ αἰώνια
σύμβολα τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως.

Ἴνα δὲ παύσῃ πᾶσα πρόφασις τῶν λεγομένων δημοκρατι-
κῶν ὁ Γαριβάλδης διέταξε διὰ γενικῆς ψηφηφορίας νὰ ἐκφράσῃ
τὴν γνώμην του ὁ λαὸς· ὅστις ὑπὸ τῆς θεᾶς φρονήσεως ἐμπνεό-
μενος ἐψηφηφόρησεν ὡς ἀκολούθως· εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς στερεᾶς
1,370,366 ψῆφοι ὑπὲρ καὶ 10,012 κατὰ. Εἰς δὲ τὴν Σι-

κελίαν 430,054 ὑπὲρ καὶ 666 κατὰ. Οὕτως ὁ Βίκτωρ Ἑμμανουὴλ ἐκηρύχθη βασιλεὺς καὶ εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἃς παρέσχεν αὐτῷ ὁ Γαριβάλδης· καὶ ἦτο εὐγνώμων πρὸς τοῦτον ὁ βασιλεὺς· διὸ καὶ πλείστην ὅσπιν χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ἡσθάνθη ὅτε πρὶν τῆς ἀνακηρύξεως ἀπηντήθησαν μεταξὺ Τεάνου καὶ Κάλβης.

Τὴν 7 Νοεμβρίου ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν περὶ τὴν πρωΐαν· πλῆθος ἄπειρον συνωθεῖτο ἵνα ἴδῃ τὸν μεγαλόφρονα τοῦτον βασιλέα· χαρὰ δὲ καὶ ἀγαλλίασις ἐπεκράτει πανταχοῦ.

Ὁ Βασιλεὺς ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν.

Πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας.

« Ἡ καθολικὴ ψηφηφορία μοὶ δίδει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν
 » τῶν εὐγενῶν τούτων ἐπαρχιῶν. Δέχομαι τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ψή-
 » φισμα τῆς ἐθνικῆς θελήσεως, ὅχι ὑπὸ φιλοδοξίας τοῦ βασι-
 » λεύειν, ἀλλ' ὑπὸ συνειδήσεως Ἰταλοῦ. Καθόσον αὐξάνουσι τὰ
 » ἐμὰ χρέη, κατὰ τοσοῦτον αὐξάνουσι καὶ τὰ χρέη πάντων
 » τῶν ἰταλῶν. Ὑπὲρ ποτε δὲ ἀναγκαία ἐστὶν ἡ εἰλικρινὴς ὁμό-
 » νοια καὶ ἡ σταθερὰ αὐταπάρνησις. »

» Ἀπαντα τὰ κόμματα ὀφείλουσι νὰ προσκλίνωσι μετὰ σε-
 » βασμοῦ ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου τῆς Ἰταλίας, ἣν ἀνίστησιν ὁ
 » Θεός. Ἐνταῦθα χρεωστοῦμεν νὰ ιδρύσωμεν κυβέρνησιν παρέ-
 » χουσιν ἐχέγγυα ἐλευθέρου βίου εἰς τοὺς λαοὺς, αὐστηρᾶς τι-
 » μιότητος εἰς τὴν κοινὴν γνώμην. Ἀνατίθεμαι εἰς τὴν τελε-
 » σφόδρον συνδρομὴν παντός τιμίου ἀνδρός. Ὅπου ἐν τῷ νόμῳ
 » χαλινουῦται ἡ ἐξουσία καὶ φρουρεῖται ἡ ἐλευθερία, ἐκεῖ καὶ
 » ἡ Κυβέρνησις κατὰ τοσοῦτον δύναται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ,
 » καθ' ὅσον ὁ λαὸς ὑπάρχει ἐναρετώτερος. »

» Εἰς τὴν Εὐρώπην πρέπει νὰ δεῖξωμεν, ὅτι ἂν ἡ ἀκαταμάχη-
 » τος τῶν περιστάσεων δύναμις ὑπερενίκησε τὰς ἐπὶ τῶν αἰώνιων
 » δεινῶν τῆς Ἰταλίας τεθεμελιωμένας συνθήκας, γινώσκομεν ν'
 » ἀνιδρύσωμεν ἐν τῷ ἔθνει ἡνωμένῳ τὸ κράτος τῶν ἀναλλοιώ-
 » των ἐκείνων δογμάτων, ἄνευ τῶν ὁποίων πᾶσα κοινωνία ἀσθε-
 » νεῖ καὶ πᾶσα ἐξουσία διατελεῖ πολεμουμένη καὶ ἀμφίβολος. »

Ἄλλ' ἐὰν ὁ Γαριβάλδης ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς Σαρδινίας καθόσον ἀπέβλεπε τὴν Νεάπολιν, ἀτομικῶς ὅμως ἐφύλασσε εἶδος τι μνησικακίας κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ὅστις παρέδωκε τὴν Νίκαιαν εἰς τοὺς Γάλλους· καὶ τὴν μνησικακίαν αὐτοῦ ταύτην ἠθέλησαν πάλιν ἀγενεῖς τινες ἀνθρωπίσκοι νὰ τὴν στρέψωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, προτρέποντες τοῦτον εἰς παράτολμα κινήματα, ἀλλ' ἀπέτυχον· ὁ Γαριβάλδης καὶ τοι ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Καβούρ διακείμενος, δὲν εἰσήκουσεν οὐδεμίαν κακὴν προτροπὴν· ἀλλὰ ζητήσας ἅπαξ τὴν τοῦ Καβούρ παῦσιν καὶ μὴ ἐπιτυχῶν αὐτῆς ἐπροτίμησεν αὐτὸς μᾶλλον νὰ ιδιωτεύσῃ ἢ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του νὰ γενῇ αἷτιος κακῶν τῇ πατρίδι.

Τοῦτο εἶναι βεβαίως δεῖγμα τῆς ἀρετῆς τοῦ μεγάλου ἀνδρός διότι ψυχὴ γενναία καὶ μεγαλόφρων δὲν καλεῖται ἐκείνη ἥτις ἀφοῦ ἐκτελέσῃ πρᾶξιν γενναῖαν ἀπαιτεῖ ἔπειτα πᾶς ἐχθρὸς τῆς πᾶς ἀνθιστάμενος εἰς τὰ φρονήματά της νὰ καταστρέφηται, οὔσα ἐτοίμη καὶ δι' αὐτῆς τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος της νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο, οὔσα ἐτοίμη καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἀτιμωτέρων μέσων νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ποθουμένου· ἀλλ' ἐκείνη ἥτις καὶ ἂν δυσαρεστηθῇ κατὰ τι δὲν παρεκλίνει οὐδὲ γρυμμῇ τῆς ὁδοῦ τῆς ὁδηγούσης πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος του χάριν προσωπικῶν παθῶν.

Ὁ Γαριβάλδης λοιπὸν ἀπεφάσισε ν' ἀποσυρθῇ τῶν πραγμάτων, μὴ δυνάμενος νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Καβούρ· καὶ τῶνόντι τὴν 9 Νοεμβρίου περὶ τὴν 5 τῆς πρωῒας ὥραν, πέμψας ἤδη τὴν παραίτησίν του πρὸς τὸν Βίκτωρα ὡς σάρδος στρατηγὸς καὶ ἀποχαιρετήσας τὸν ἄγγλον ναύαρχον Μουνδάη ἐπέβη τοῦ πλοίου ὁ Οὐάσιγκτων ἐνῶ ἅπαν τὸ ἐπιτελεῖον του δακρύον ἴστατο ἐπὶ τῆς προκυμίας. Τέσσαρες ἀξιωματικοὶ ἔμελλον νὰ τὸν συνοδεύσωσιν εἰς Καπρέραν.

Ὁ μέγας δὲ οὗτος ἀνὴρ ἀνεχώρει ἐκ τῆς Νεαπόλεως 1500 φράγ. μόνον ἔχων εἰς τὴν κυριότητά του. Μήτε κρίνομεν δὲ ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ἐπεθύμει περισσότερα

Φθάσας εἰς Καπρέραν ἐλησιμόνησε τὸν ἑνδοξὸν νικητὴν τῶν

Αυστριακῶν, τὸν σωτῆρα τῆς Ἰταλίας, καὶ κατεγίνετο εἰς καλλιέργειαν τοῦ κτήματός του.

Ἡ νῆσος αὕτη εἶναι δύσβατος ἕνεκα τοῦ πετρώδους ἐδάφους της, ἢ μᾶλλον εἶναι βράχος ἄγονος ἐκτεθημένος εἰς τὴν πνοὴν τῶν ἀνέμων· τὸ ἐν αὐτῇ δὲ κτῆμα του ἡγόρασε κατὰ μερίδας ἀρχαῖος τις φίλος τοῦ Γαριβάλδου καλούμενος Σουϊσίνης. Ἡ ἐν αὐτῇ οἰκία του περιέχει ἕξ δωμάτια.

Ὅταν δὲ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰς τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν ἐρωτήσεις, ἐργάζεται μετὰ τῶν ἐργατῶν του, κτίζει τοῖχον ἵνα προφυλάττει τὸ κτῆμα του ἀπὸ τῶν ἀνέμων, ἢ συνομιλεῖ μετὰ τῶν ἐκεῖ εὕρισκομένων φίλων του.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὑπῆρξεν ὁ Γαριβάλδης κατὰ τὸν δημόσιον αὐτοῦ βίον· ὡς ιδιότης ἦτο ἀνέκαθεν ἐνάρετος καὶ ἠθικός· αὐστηρὸς πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας οὐδέποτε ἐφάνη ἐπεικὴς πρὸς ἑαυτόν· τὸ δὲ μέγιστον ὅ,τι μέγα ἔπραξε τὸ ἔπραξε χάριν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, χάριν τῶν Ἰταλῶν καὶ οὐχὶ χάριν ἰδιοτελείας καὶ ἀνταμειβῶν. Πρὸς τοὺς κατωτέρους αὐτοῦ, καὶ πάντες εἰσὶ σήμερον ἐν Ἰταλίᾳ κατώτεροί του, ἐφέρετο μετὰ πραότητος καὶ πατρικῶς, οὐδὲν οὐδέποτε ἐπέφερεν ἀδίκημα εἰς τινά. Καὶ ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἐκτὸς τῆς πατρίδος του ἕνα καὶ μόνον εἶχε πόθον τὴν ἑνωσιν τῆς Ἰταλίας· καὶ κατὰ μέγα μέρος τὸ κατώρθωσε· ὅτι δὲ ἀπολείπεται ἐσμέν βέβαιοι ὅτι θέλει τὸ περαιώσει.

Τὸ δὲ ἦθος τοῦ ἀνδρὸς ἐν ὀλίγοις ἐζωγράφησεν ὁ κρανιοσκόπος Ῥιβόλλης ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὸν Γαριβάλδην ἐν τῇ νήσῳ Καπρέρα καὶ ἐξετάσας τὸ κρανίον του εἶπε τοὺς ἀκολούθους χαρακτῆρας περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὁποίων ἐκ τῶν προτέρων πεπεισμεθα.

Τὴν αὐταπάρνησιν πρὸ πάντων καὶ πανταχοῦ.

Τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀταραξίαν.

Τὴν ἐκ φύσεως αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν.

Τὴν διηνεκῇ σκέψιν.

Τὴν σοφράν καὶ ἀκριβῆ ἐγγλωττίαν.

Τὴν χρηστότητα ἐπικρατοῦσαν.

Τὴν χάριν τῶν φίλων ὑποχώρησιν, προκειμένου μάλιστα νὰ ὑποφέρει.

Τὴν πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν εὐαισθησίαν, ἥτις πρὸ πάντων ἐπικρατεῖ.

Ἴδου ὁ Γαριβάλδης.

XXXIV.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν τούτοις πρὸς ὃν ἡ Ἰταλία ὀφείλει μεγίστην εὐγνωμοσύνην, ὁ ἄνθρωπος ὅστις τόσους ἀνθρώπους κατέστησεν εὐτυχεῖς, δὲν ἔμεινεν ἄγευστος κοινωνικῶν πικριῶν, ὧν τὴν ἀφορμὴν οὐδέποτε ἔδωκεν. Εὐρέθησαν ἄνθρωποι χαμερπεῖς καὶ ἄθλιοι, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ συκοφαντήσωσι τὴν φιλοπατρίαν αὐτοῦ, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ μολύνωσι τὸ σεβαστὸν ὄνομά του ἀναμιγνύοντές το μετὰ φιλοκερδείας καὶ φιλοδοξίας. Ἀλλοίμονον! ἄνθρωπος ὅστις ἀνεχώρησε μετὰ δικτατορίαν πλουσιωτάτου κράτους, ὅπερ μάλιστα αὐτὸς κατέκτησεν, ἔχων 1500 φράγκα εἰς τὴν κυριότητά του· ἄνθρωπος ὅστις οὐδέποτε ἐδέχθη προτάσεις ὑπὲρ αὐτοῦ ἀντιβαινούσας πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἰταλίας· ἄνθρωπος ὅστις ἠδύνατο νὰ ᾔῃ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἀπάσης καὶ δὲν εἶναι, διότι δὲν ἠθέλησε, δύναται νὰ κατηγορηθῇ ὡς φιλοκερδὴς καὶ φιλόδοξος;

Πλὴν οὕτω συμβαίνει εἰς πάντας τοὺς μεγάλους ἄνδρας. Ἀλλὰ τὰ πάθη καὶ τὴν χαμέρπειαν τῶν μικρῶν ἀνθρώπων καὶ ἂν ἀφήσωσι μικρόν τι ἔχνος ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῶν μεγάλων πράξεων, ὁ χρόνος ἢ ἐξαλείφῃ ἢ διαφυλάττει πρὸς αἶσχος αἰώνιον τῶν χαραζάντων. Τὰς δὲ ἀρετὰς καὶ μεγάλας πράξεις ὁ χρόνος ἀπεκδύων πάντων τῶν συκοφαντιῶν τῶν μικρῶν ἀνθρώπων προπέμπει καθαρὰς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς παράδειγμα καὶ ἐλαττήριον τῶν ἀγαθῶν φύσεων.

Ἀλλ' ἐὰν ἡ Ἰταλία χρεωστεῖ τὴν σήμερον μέγα μέρος τῆς τύχης της εἰς τὸν Γαριβάλδην, χρεωστεῖ ὅμως τὸ πᾶν εἰς τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ. Τῶντι ὁ μέγας οὗτος βασιλεὺς ἀπ' ἀρχῆς τῆς βασιλείας δὲν κατέπνιγε τὰ γενναῖα φρονήματα καὶ τὰς ἀρετάς· ἀλλ' ἀπεναντίας πᾶσαν μὲν ἀρετὴν καὶ φιλελευθερίαν ἀνεζωπύρει, πᾶσαν δὲ κολακείαν καὶ κακίαν κατέπνιγε. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου καὶ οἱ κακοὶ χαρακτῆρες δὲν ἀνεπτύσσοντο

οὐδ' ἐκραταιοῦντο, ἀλλὰ καταφρονούμενοι ἢ καταπνίγοντο καὶ ἐξηλείφοντο ἢ παρημελοῦντο καὶ ἐκρύπτοντο ἐν σκοτίᾳ καὶ παραβύστῳ, καθιστάμενοι οὕτω ἀβλαβεῖς.

Ὁ βασιλεὺς οὗτος δὲν ἐνίκα διὰ δώρων καὶ ὑπουργημάτων τοὺς παραπονουμένους, οὐδὲ δύναται αὐτὸς νὰ εἴπῃ τὸ τοῦ Μαρτιάλου.

Vincam te donnis muneribusque meis

ἀλλὰ προσεπάθει νὰ ικανοποιῇ τοὺς παραπονουμένους οὐχὶ θεώρων αὐτοὺς ὡς ἄτομα, ἀλλ' ὡς μέλη ἀντιπροσωπεύοντα τὸ κράτος του, καὶ ἐπομένως οὐχὶ διὰ θέσεων ικανοποιουσῶν ἐν ἡ δύω ἄτομα, ἀλλὰ διὰ τῆς προσπαθείας τῆς εὐημερίας τοῦ κράτους του. Ὅθεν καὶ ἡ ἐκεῖ ἀντιπολίτευσις, διότι εἰς πάντα τὰ κράτη τὰ ἐλεύθερα καὶ πεπολιτισμένα ὑπάρχει, δὲν ἦτο συμπολίτευσις ἄνευ θέσεων, προσπαθοῦσα νὰ καταλάβῃ θέσιν τινὰ καὶ νὰ ἡσυχάσῃ, ἀλλ' ἀντιπολίτευσις ἐσκεμμένη καὶ φρόνιμος οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσα ἢ νὰ ἐξεγείρῃ ἔτι μᾶλλον τὰ ἥδη γενναῖα τοῦ Βίκτωρος φρονήματα.

Ἐχθρὸς δὲ τῆς κολακείας ἐμίσει τοὺς αὐλικούς ἐκείνους οἵτινες ἵνα κολακεύωσι τοὺς βασιλεῖς κρύπτουσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ ἀληθῆ φρονήματα καὶ τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ λαοῦ των. Ἀπεναντίας δὲ ἀγαπῶν τὴν εἰλικρίνειαν ἐζωογόνει τὸ λαμπρὸν τοῦτο προτέρημα, δι' οὗ καὶ μόνου καθίστανται οἱ ἄρχοντες προσφιλεῖς εἰς τὸ ἔθνος, οὗτινος αἱ ἀνάγκαι καὶ τὰ φρονήματα ἄλλως δὲν δύνανται νὰ φθάσωσι μέχρις αὐτῶν.

Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ἦτο ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὅστις ἐπόθει ὁ δυσυχῆς τὴν ἀνεξαρτησίαν πάσης τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἦτο μικροῦ νοὸς καὶ ἀσθενοῦς χαρακτῆρος· ἤγετο καὶ ἐφέρετο ἀπὸ τινος ἱερεῖς τοῦτο δὲ τὸν ἠφάνισε· καὶ ἂν μέχρι τέλους ὑπὸ βασιλικῆς ἀξιопρεπείας ὁρμώμενος δὲν ἀπηλλάττετο τῆς ἐπιρροῆς ἐκείνης, ἥθελεν ἀφίση λυπηρὰν μνήμην εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ οὐδέποτε ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τοιοῦτους συμβούλους· ἀπεναντίας δὲ εἰς τοὺς ὑπουργούς του εἶχε πεποιθήσιν, διότι ἐξέλεγε τοὺς ἀρίστους, διότι δὲν προσεπάθει νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς μηχανὰς ὑπουργικὰς. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἰταλία εὐρίσκεται εἰς τὴν κατὰστάσιν εἰς ἣν εὐρίσκεται σήμερον.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΕΛΟΣ
ΑΥΞΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ Κ.Κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΑΘΗΝΩΝ.

Κ. Π. Σαλταμπάσης.	Γ. Κοντονικολάου.
Ιω. Οικονομάκης.	Δ. Ι. Κομποθέκλας.
Θ. Ν. Φλογαίτης.	2 Α. Δημητρίου.
Κ. Σαθόπουλος.	Κ. Ν. Καπετανάκης.
Ν. Β. Νάκης.	2 Α. Μιλλιάρης.
G. Carcassone	3 Α. Βλάχος.
Ἀλεξανδρόπουλος.	Ι. Γ. Ἀπαλύρας.
Μ. Χ. Κουζουλούδης.	Σ. Σαπουντσάκης.
Ζ. Ποταρόπουλος.	Γ. Κρίτσας.
Μ. Γεωργιάδης.	Κ. Μωραϊτίνης.
Θ. Μπάρκας.	Α. Ψύλλας.
Θ. Χριστοφίλου.	2 Α. Πύρρος.
Σ. Μπαρμπέρης.	Σ. Ζάνος.
Π. Χ. Στεφανάκης.	Χ. Στεκούλης.
Ε. Παπασταθόπουλος.	Ν. Γ. Οικονόμου.
Ι. Ἰσιδωρίδης.	Ἀλτιναλμάζης.
Γ. Ἀφθονίδης.	Γ. Δοκός.
Σ. Κοτσάκης.	Γ. Δάλλας.
Ε. Βελισάριος.	Μ. Σαπουντζάκης.
Α. Γεωργιάδης.	Ι. Δ. Πλάκας.
Α. Χαραλάμπους.	Σ. Ἀντωνιάδης.
Μ. Ὁθωναῖος.	Ε. Δ. Καλόπαις.
Ε. Εὐγενίδης.	Β. Ν. Ἀσημοκόπουλος.
Ὁθων Λεβέντης.	Δ. Ν. Ζαχαριάδης.
Π. Κλάδος.	Π. Κωνσταντινίδης.
Α. Ζήνης.	Ι. Τράγκας.
Ν. Ζεχάνης.	Μ. Βραχάμης.
Γ. Πεταλᾶς.	Β. Γ. Κωστατζώρης.
Κ. Ρέινεκ.	Π. Ζάβαλης.
Α. Ἀργυρόπουλος.	Θ. Ν. Μιτυληναῖος.
Σταῦρος Σ. Κιαφεζέτης.	Α. Ι. Χαρίσης.
Βιβλιοπωλεῖον ὁ Κορᾶς.	Αντ. Βλάχος.

Κ. Ι. Βέλλης.
Εὐρ. Γκιών.
Δ. Γ. Πιττακός.
Μ. Γ. Ζωγράφος.
Δ. Μπουγιοκλήης.
Θ. Γεωργιάδης.
Δ. Φαρμακόπουλος.
Σ. Ἰωαννίδης.

Παν. Γεωργιάδης.
Ι. Ν. Κόκκος.
Αποστ. Βαζαῖτης.
Μ. Ραζής,
Χρ. Ξενοφώντος.
Α. Δαφνάκης.
Λάζαρος. Θεοφίλου

ΜΗΛΟΥ.

ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ.

Κ. Μιαούλης.
Γ. Νικολαΐδης.
Π. Γ. Λογιωτατίδης.
Κ. Λαζαρέτος.
Θ. Δάκκας.
Π. Ν. Πανουργιάς.

ΣΥΡΟΥ.

Ἀργυρῇ Βούρα.
Ἀγγελικὴ Ν. Στούπη.
Πηνελόπη Εὐμορφοπούλου.
Κορνηλία Ι. Ψύχα.
Γ. Ι. Κουκούλης.
Ἐμμ. Δαμβέργης.
Νικ. Ἀγκᾶς.
Π. Κορέσης.
Α. Πολυχρονιάδης.
Μ. Γιανούλης.

ΝΑΞΟΥ.

Φ. Ι. Χαλικιόπουλος.
Ν. Α. Γρυπάρης.
Ι. Χωρεπισκοπίδης.
Ν. Κ. Δαμηράλης.
Σπυρ. Α. Βαρότσης.
Α. Λάσκαρης.

Β. Θ. Γιαμαλάκη.
Θ. Ε. Γιαμαλάκης.
Α. Δ. Ἀντύπας.
Α. Ν. Σπεράντσας.
Ἀπόστολος Βᾶος.
Γ. Πρυμικέρης.
Ν. Ταταράκης.
Θ. Νοστράκης.
Α. Ἰατρός.
Γ. Ε. Μαθιουδάκης.
Ι. Καλλέργης.
Ι. Α. Σουτσές.
Ε. Δεάγγελος.
Α. Τ. Σαβαλᾶς.
Ε. Π. Στεφανάκης.
Α. Γιολερόπουλος.
Μ. Κουτσουδάκης, δήμαρχος Ἀδα-
μαντίων.

ΤΙΝΟΥ.

Φρ. Δαλέζιος ἑπαρχος Τήνου.
Τὸ Κατάστημα τῆς Εὐαγγελιστρίας.
Ἀντ. Σιώτης ἰατρός
Χατζή Χρήστου Ἰωαννίδου
Ἰωάννης Παπαζαφειρόπουλος.
Γεώργιος Φραγκούλης
Φ. Καρκοΐδης καὶ δι' Α. Ἀπέργην 2.

